మొదటి ప్రకరణము

సుమా రారువందల యేండ్లక్రిందట భారతీయులకుఁ బవిత్రక్షేత్ర మయిన కాశీనగరమున, దైవజ్ఞ శేఖరుడైన గంగూ యను బ్రాహ్మణుడు నివసించుచుండెను. ఆయన పేదవాఁడై, ఢిల్లీనగరమున కేగి, యచ్చట మహమ్మదీయ చక్రవర్తియొద్దఁ దన పాండిత్యమును బ్రదర్శించి మిక్కిలి పేరుగాంచెను. చక్రవర్తి గంగూబ్రాహ్మణునకుఁ జాల వసతి కల్పించి, ఢిల్లీనగరమందలి ధనవంతులలో నాయనను గూడ నొకనిగాఁ జేసెను. గంగూబ్రాహ్మణునకుఁ జక్రవర్తి యొద్ద మంచి పలుకుబడికూడ కలదు.

గంగూయొద్ద హాసన్ అను పేరుగల మహమ్మదీయ సేవకు డొకఁడుండెను. వాఁడు చాల మేధావి. మంచిగుణ వంతుఁడు. ఒకనాడు గంగూబ్రాహ్మణునిపొలములో హాసన్ దున్నుచుండగా నొక బంగారపు బిందె కనంబడెను. హాసన్ దానిని దెచ్చి తన యజమాని కప్పగించెను. గంగూ తన సేవకుని మంచితనమునకు సంతోషించి యతనిని మనసులో నాశీర్వదించెను. హాసన్ వృద్ధిలోనికి రావలెనని యూహించు చుండెను.

గంగూ హాసన్‌హస్త మొకనాఁడు పరీక్షించి యతని చక్రము వేసి యతఁడు రాజుకాఁదగిన చిహ్నము రెంటి యందుఁ బోల్చి చూచుకొని, వాని కా సంగతి చెప్పి, వాఁడు

రాజైనప్పుడు తన్ను మరచిపోవలదనియుఁ, దాను వానిని మఱచిపోననియుఁ జెప్పి యట్లు పరస్పరము ప్రమాణవాక్యములచే బద్ధులగునట్లు చేసెను.

గంగూ తన సేవకుని నొకనాఁడు చక్రవర్తియైన మహమ్మదుబీన్‌తుఘ్లకువద్దకుఁ దీసికొనిపోయి యతనిసద్గుణములు చెప్పి యేదైన యుద్యోగము వానికిఁ జేయించ బ్రార్థించెను. తుఘ్లకు చాలదురాగ్రహుఁడు. మహాకోపి అయినను, దయవచ్చినను నతని కపారముగానే వచ్చును. స్వాయముగా నతఁడు పండితుఁడు. పండితులయందుఁ జాల యభిమానము గలవాఁడు. స్వమతాభిమాని. కావున హాసన్ వెంటనే పెద్ద సేనానిగా నయ్యెను.

అది మొదలు హాసన్ క్రమ క్రమముగాఁ బెద్ద సేనానియై యనేకయుద్ధములయందు విజయలక్ష్మిని వరించి బిరుదుమగం డయ్యెను. పోనుపోను తుఘ్లకువిపరీతచర్యలు భరింపరాని వయ్యెను. అందుచేత దక్షిణాపథమును జయించుట కొకసారి వచ్చినప్పుడు కల్బరగిపట్టణము తాను స్వాధీనము చేసికొని స్వతంత్రుఁడై రాజయ్యెను. కాని బుద్ధిమంతుఁడగు హాసన్ కృతఘ్నుఁడుకాక చేసినవాగ్దానము మరచిపోవువాఁడు గాక, గంగూబ్రాహ్మణుని జ్ఞప్తియందుంచుకొనెను. తనకుఁ బట్టిన సిరియంతయు గంగూదయవలనఁ బట్టినదనుకొనెను. అతఁడు తన పేరే హాసన్‌గంగూ యని మార్చుకొనెను.

గంగూబ్రాహ్మణుని బిలిపించి, యాతనిని తన బొక్కసమున కధికారిగా నిర్ణయించుకొనెను.

సాముద్రికము, జ్యోతిషము, శకునశాస్త్రము సమగ్రముగా నెఱింగి భూత భవిష్యద్వర్తమానము లెఱింగిన గంగూబ్రాహ్మణునియందు హసన్ రాజునకుఁగల విశ్వాసము, భక్తి మితిమీఱిపోయెను. హసన్ గంగూబ్రాహ్మణునిగూర్చి తనరాజ్యము, తన వంశము సర్వము నతని దయాధీనము లని తలంచుచుండెను.

కాని హసన్ రాజ్యాధిపతియైనప్పటినుండియు హిందువులను బాధించుట మొదలయిన మహమ్మదీయ రాజులకు నలవాటయిన కొన్నికార్యములు చేయుచుండెను. ఇది గంగూబ్రాహ్మణునకిష్టము లేదు. గంగూ తానొక యాలోచన చేసెను. తానును, సుల్తానును కొన్ని నిబంధనలు చేసికొనుటట్లును, వానివలన సుల్తానుగాని, వాని వంశమువారుగాని బ్రాహ్మణులను జంపకుండునట్లును, గంగూవంశస్థులు వంశపరంపరగా హసన్ వంశపు సుల్తానులకు మిత్రులుగా నుండునట్లును నిర్ణయముచేసి సుల్తాను నొప్పించెను. సుల్తాను వంశమువారీ నిబంధనల నతిక్రమించనంతవరకు గంగూబ్రాహ్మణునిశక్తివంతమైనయాత్మ, యాసుల్తానులను రక్షించుచుండునని గంగూ తాను బ్రతికియుండియుఁ జచ్చియుఁ బ్రమాణము చేసెను. సుల్తాను నాటినుండి బ్రాహ్మణహింస మానెను.

ఈ వంశపు సుల్తానుల కానాటినుండియు బ్రాహ్మణ సుల్తానులని పేరు వచ్చెను. బ్రాహ్మణశబ్దము బహ్మనీగా మారి వారు బహ్మనీసుల్తానులైరి.

హాసన్ క్రీస్తుశకము 1347లో కలుబరగికి రాజయ్యెను. అతనితరువాతఁ దొమ్మిదవసుల్తానయిన యహమ్మదుషాయను నతఁడు రాజధానిని 1422 లో బీడరని పిలువఁబడు నహమ్మదా బాదునకు మార్చెను. రాజధాని మార్చి నలుబదియేండ్లు జరిగెను. అహ్మదుషా తరువాత నల్లాయుద్దీనును, వానితరువాత హుమయూనును రాజ్యముచేసిరి. హుమయూను మహమ్మదు బీన్ తుఘ్లకువలెఁ బండితుఁడును, క్రూరుఁడును, పిచ్చివాఁడును నై యుండెను. ఈ హుమయూను దుర్మార్గపుఁబనుల కోర్వ లేక యతనిభార్యలే యతని నంతఃపురమందు విసము పెట్టించి చంపిరి. హుమయూనున కిద్దరు కుమారులు. పెద్దవాని పేరు నైజాంషా, రెండవవానిపేరు మహమ్మదుషా. అతడు పోవు నప్పటికి నైజాంషాకు నెనిమిదేండ్లు. మహమ్మదుషాకు నేడేండ్లు.

హుమయూనునకు మహాసమర్థులగు నిద్దరు మంత్రులు కలరు. ఇందులో నొకఁడు ఖ్వాజామహమ్మదుగవాన్. ఇతఁడు గొప్పసేనాని, మహామంత్రి. అరువదియేండ్లు దాటినవాఁడు. ఇతని సాయమున హుమయూను జాలమంది పరరాజులను జయించి తనరాజ్యమునువృద్ధిచేసికొనెను. ఇతఁడిట్టివాఁడైనను హుమయూనున కితనిమీఁదకన్న రెండవవాఁడైన భాజా

జహాన్ మీద నెక్కువ దయయుండెడిది. అయినను తాను చనిపోవునప్పుడు హుమయూను తన యెనిమిదేండ్ల కొడుకును వీరిద్దఱకును, రాణికిని నప్పగించి నైజాంషాకు వయసు వచ్చువరకు వీరుమువ్వురును రాచకార్యములు చూచుచుండ వలయునని నియోగించి పోయెను. హుమయూన్ గతించి రెండేండ్లు కావచ్చినది.

రాణికి గవాన్ మీద నెక్కువ విశ్వాసము. అది జహాన్‌కు తెలియును. నైజాంషా తల్లియైన రాణియందును, గవాన్ నందును మిక్కిలి నమ్మకముగా ప్రవర్తించుచుండును అందుచేత జహాన్ మహమ్మదుషాతో నెక్కువ పరిచయము కలిగియుండును.

హసన్ గంగూనాటి మంత్రియు గంగూ బ్రాహ్మణుని వంశస్థులీ సుల్తానులకు మిత్రులుగా నుండిరి. ఈ మైత్రి నామమాత్రముగానే మిగిలియున్నది హుమయూను కాలములో నిది లేనే లేదని చెప్పవచ్చును. ఈనాటికి గంగూ వంశస్థుడు హరశాస్త్రియనునతఁడు. ఇతఁడు గంగూవలె సర్వశాస్త్రములయందుఁ బ్రవీణుఁడై పేరుగలవాఁడు. సుల్తాను చిన్నవాఁడగుటచేత రాణియును, గవాన్ మంత్రియు చిన్న సుల్తానునకు కాలము వెళ్ళుటకుగాను హరశాస్త్రిని తోడుపరచిరి. నైజాంషాతో హరశాస్త్రి యందుచేత సామాన్యముగాఁ గలసియుండును. రాణి యొకప్పుడు వారి నిద్దఱిఁ జూచి వారిద్దరు హసన్ గంగూలు మరలఁ బుట్టిరని యనుకొను-

చుండును. నిజమునకు హసన్ గంగూలిద్దరు పోయినతరువాత వారిమరతులు కాగితములమీదనే నిలచిపోయినవి. అప్పటి కిప్పుడీ నైజాంషా హరశాస్త్రిలే యా నిబంధనలు సంపూర్తిగా నెరవేర్చుచుండిరి.

నిబంధనలలోని సూక్ష్మతత్వ మట్లుంచి నిబంధనలు మాత్రమే సుల్తానుచేత నుల్లంఘింపబడలేదని చెప్పవచ్చును. గంగూవంశస్థులతో మైత్రిచేయకపోయినను బహ్మనీసుల్తానులు వారికి జాగీరులిచ్చి వారిని తమదర్బారునందే యుంచుకొనుచుండిరి. ఏ బహ్మనీసుల్తానుగాని తాను బ్రాహ్మణహత్య చేయడు.

క్రీస్తుశకము 1463 వ సంవత్సరమున జూన్ నెలలో నొకనాడహమ్మదాబాదు నంతఃపురమున రాణియు, నైజాంషాయును, హరశాస్త్రియుఁ గూర్చుండిరి. రాణి యేబదియేండ్లది. హరశాస్త్రి నలుబదియేండ్లవాఁడు. రాణి మేలిముసుగులోనున్నది. నైజాంషాయొక్క పట్టుపరుపుపై నొరుగుడు బిళ్ళమీద నొరిగి కూర్చుండెను. హరశాస్త్రి దూరముగా నొక రత్నకంబళముమీద భాషీపెట్టుగాఁ గూర్చుండెను.

రాణికన్నులు మాత్రము కనఁబడుచుండెను. తక్కిన యామె దేహమంతయు నెఱ్ఱని కాశ్మీరసేలువ చేత నావరించఁబడి యుండెను. నైజాంషా పదియేండ్ల బాలుఁడు. అతఁడు సన్ననివాఁడు. ఎఱ్ఱని దేహకాంతి కలిగి దీర్ఘములైన నేత్రములు కలిగి మొగము చూచినంతనే రాజకళ యుట్టిపడు

చుండును. కాని యాతని మొగమున నొక్క విషాద రేఖ ఛాయలు తోచుచుండును. హరశాస్త్రికి తలకాని, మీసములు గాని, గడ్డముగాని నెరయలేదు. కండలు దేరి పుష్టిగల శరీరము, పొడుగైన గడ్డమును, మీసములును రెండు పాయలుగా దీసి నడితల ముడివేయఁబడిన జుట్టును గలిగి యతఁడు తెల్లనిదియును, సంచులయందు జరీపని చేసినదియు నగు పట్టు సేలువ యొకటి కప్పుకొనియుండెను. అతని కన్నులయందెఱ్ఱనిచాఱలు కలవు.

అది ప్రాతఃకాలము. జాముప్రొద్దెక్కినది. ఆ కడచిన రాత్రి నైజాంషా యొక కల కనెను. చిన్నరాజు పుట్టినప్పటి నుండియు చిత్రవిచిత్రములైన కలలు కనుచుండెను. హుమయూను బ్రతికియున్నన్నినాళు లీ స్వప్నములు లెక్కచేసిన వారులేరు. కాని యతఁడుపోయి రాజ్యము రాణి యధీనము నకు వచ్చినప్పటినుండియు నామె యీ కలలవిషయము విచారింప మొదలుపెట్టెను. ఆమెకు స్వప్నముల, వాని ఫలములగూర్చి చాల విశ్వాసము. చిన్నరాజు కలలును, వాని యందలి రాణి విశ్వాసమును దర్బారులోఁగల కొందరు సరదారులకుఁ బరిహాసము కలిగించినది. గవాన్ తానీ స్వప్న విషయములందు జోక్యము కలిగించుకొనక మభావముగా నుండును.

నైజాంషా కన్నకల యిది. అతఁడొక పెద్దయేట నీదుచుండెను. అతనిచేత చక్కగా నీదించుటకు వెంటనే యొక

ఫకీరు వచ్చుచుండెను. ఇంతలో నొక ముసలి ఫకీరును వేసి కొని పోయెను. అతనికి భయము వేసి నీరంతయు ముక్కుల లోనికిఁ, జెవులలోనికిఁ బోయి యుక్కిరి బిక్కిరయ్యెను. మరల నెవరో యొకడు తనకు సాయము వచ్చుచున్నట్లయ్యెను. మఱికొంచెము దూరముపోయినంతనే యాతోడువచ్చుచున్న వాఁడే యతనిమీదికి దూకి తన్ను ముంచివేసినట్లు కాగా నతఁడు చనిపోయెను. అంత భయమై షా మేల్కొనెను.

ఈ కల పరమార్థ మేమని రాణి హరశాస్త్రి నడిగెను. హరశాస్త్రి భయరహితుఁడు. తన నవాబునందుఁ బ్రేమ కలవాఁడు. హరశాస్త్రి దాని కీట్లు వ్యాఖ్యానము చేసెను. సుల్తాను వెంటవచ్చిన ఫకీరు హుమయూననియు, నతఁడు ముసలిచే వేసికొనిపోబడుట యతఁడు ఖూనీ చేయబడుట యనియు, మరల సుల్తానున కెవరో తోడుగా వచ్చుట గవాన్ జహాన్‌లకు హుమాయూ నప్పచెప్పుట యనియు, నతఁడు సుల్తానును నీటిలోముంచుట వారిద్దరుఁ గలసియో లేక యందొక్కరో సుల్తానును జంపయత్నించుటయు నని చెప్పెను. సుల్తానునకు, రాణికిని కోపమువచ్చెను. హరశాస్త్రి యిట్లు చెప్పెను. "మీకు నా మాటయందు విశ్వాసము లేకపోవచ్చును. నాకును విశ్వాసము లేదు. గవాన్ వంటి మహానుభావుఁ డుండగా నట్టి దెన్నడును జరుగదు. కాని యీ స్వప్నమున కింకొక యర్థము కుదురదు. అదియుఁగాక స్వప్నశాస్త్రమున కొక పెద్దలోపమున్నది. అది యీ కిది

వరకే చెప్పితిని. ఆ శాస్త్రములోఁ జెప్పినట్లు జరుగవచ్చును, జరుగకయుఁ బోవచ్చును. ప్రస్తుత మీా స్వప్నఫలము జరుగక పోవచ్చును. గవాన్ రక్షించుచున్న సుల్తానును త్రిమూర్తు లయినను తేరిచూడఁజాలరు." రాణి సుల్తానులు కొంచెము శాంతించిరి. కాని యిద్దరికి భయము వేసినది.

హరశాస్త్రి మనస్సులో జహానునుగురించి యనుమాన పడినాఁడు. దానికితోడు జహాను నిత్యము మహమ్మదుషాను దగ్గరకుఁదీసి యతనితోఁ గలిసియుండును. నైజాంషాను జంపి మహమ్మదుషాను రాజును జేయవలెనని యతనియూహ కావచ్చును. అట్లైన నతనిప్రతిభ సాగించుకొనవచ్చును.

రాణి ప్రక్కతిరిగి చూచెను. ఒక మహమ్మదీయ యువతి పాన్‌దాను తెచ్చి హరశాస్త్రి కొసంగెను. ఇది యాతఁడు వెళ్ళవచ్చు ననుటకు గుఱుతు. హరశాస్త్రి తాను రెండు వక్కలు నాకులు గ్రహించి సుల్తానునకు వంగి సలాము చేసి రాణివంకఁ దిరిగి తలవంచి వెనుకవెనుకగా నిష్క్రమించెను.

సుల్తాను రాణివంకఁ జూచుచుండెను. రాణి వేఱే ఎద్దియో యాలోచించుచుండెను. హజారమున మొదటిజాము నౌబతులు మ్రోగెను.

రెండవ ప్రకరణము

ఒకనాఁడు సాయంకాలమున సూర్యుఁడు దిక్కులెల్ల జేగురుపూయు సమయంబున నహమ్మదాబాదునకు తూర్పున రెండుమైళ్ళదూరమున నిద్దరాశ్వికులు కోట కభిముఖముగా గుఱ్ఱములను నెమ్మదిగా నడిపించుచు పోవుచుండిరి. అందులో నొకయతనికి నలుబదిఏండ్లుండవచ్చును. ఆమూనిసిపొట్టివాఁడు. నల్లనివాఁడు. వెలగలదుస్తులు వేసికొనియుండెను. బిరుసుగా నున్న యతని నల్లని పొట్టిగడ్డము పొదవోలె నుండెను. మొగము భయంకరముగానుండెను. కన్నులలో మోసము కన వచ్చుచుండెను. అతనిప్రక్కన ఖడ్గమొక్కటి వేలాడుచున్నది. ఆతఁడు మధ్యమధ్య నవ్వుచు గుఱ్ఱము నదలించుచు స్వారి చేయుచుండెను. రెండవవాఁడు కుఱ్ఱవాఁడు. వయస్సు తొమ్మి దేండ్లుండవచ్చును. అతఁడెక్కిన గుఱ్ఱము త్తమజాతిదైనను కొంచెము పొట్టిది. అతని మొగము పసితనముచేత సుకుమార ముగానున్నను ముఖరేఖలుమాత్రము కఠినములై యుండెను. అతని దేహచ్ఛాయయు నల్లనిదే. అతని మొగము చూచిన యంతనె యతఁడు భవిష్యత్తునం గ్రూరుఁడగునని తోచును. అతని దుస్తులు మఱియును వెలగలవిగాఁ గనబడుచుండెను. దుస్తులనుబట్టి యతఁడు రాజవంశమువాఁడని చెప్పవచ్చును. ఇద్దరును మహమ్మదీయులే.

కొంతసేపటి కిరువురిలోఁ బెద్దవాఁడు తన గుఱ్ఱమును ముందున కురికించెను. రెండవవాఁడు తన్నుఁగూడఁ గలసి

రానిమ్మనెను. మొదటివాఁడీమాత్రము గుఱ్ఱమునే పరుగెత్తింపలేనేని రాజ్యమేమిసేయఁగలవని పరిహాసించెను. మరిరెండు నిమిషములలో నాకుఱ్ఱవాఁడు తన గుఱ్ఱమును పెద్దవాని గుఱ్ఱముతోఁ గలిపి యిట్లనెను. "జహాన్! నాలుగైదు సారు లంటివి. రాజ్యము మాయన్నగారిదికదా! నేను రాజ్యమెందులకుఁ జేయవలెను?"

జహా:—నీవుకూడఁ జిత్ర విచిత్రములైన కలలు కంటివా రాజ్యము నీకును వచ్చును. ఎవరి కెక్కువ పిచ్చికలలు వచ్చునో రాజ్యము వారికి వచ్చును.

మహ:—ఇటువంటి పిచ్చికలలు నాకు రావు. నేను వానిని రానియ్యను. జహాన్! నాకు కలలే రావు.

జహా:—అందుకనియే మీకు రాజ్యములేదు.

మహ:—కలలు కనినచో రాజ్యము వచ్చునా!

జహా:—మఱి సుల్తానుగారికి వచ్చుటలేదా!

ఇట్లు మాటలాడుకొనుచు నొక యరమైలు గడచిరి. ఇదివరకు చాలసారులు జహాన్ మాటలు మహమ్మదున కర్థము కాలేదు. తొమ్మిదేండ్ల యీ కుఱ్ఱవానిమనస్సులో గడబిడలు మొదలుపెట్టెను. కొంచెముసేపాగి మహమ్మదు "జహాన్ సాహెబ్! నాకును రాజ్యము చేయవలయునని యున్నది. రాజ్యము చేయుటకు కలలు రావలయునుగదా! అవి యెట్లు వచ్చునో చెప్పుము" అనెను. జహాన్ తనమనసులో నవ్వు

కొనెను. "రాజ్యము వచ్చినగాని కలలురావు" అని జహాన్ చెప్పెను. కొంచెముసేపు మరల నడచిరి.

జహాన్ "రాజ్యము వచ్చుట యనగా నేమి?" అని మహమ్మదును ప్రశ్నించెను.

మహ:—తలపైన మాయన్న పెట్టుకొనుచున్న కిరీటము పెట్టుకొనుటయు, సభలో పెద్దతఖతుమీదఁ గూర్చుండగా రెండువైపుల సిద్దీలు నిలుచుండి విసరుచుండుట కాదా! ఇంకను చాలాభోగములు గలవు. అవి యన్నియు నన్నకు జరుగుచునేయున్నవి.

జహా:—అవి యన్నియు మీకుఁగూడఁ గావలయునా?

మహ:—కావలయునా యేమి! ఎందుకక్కరలేదు? నాకన్న మాయన్న యేమి గొప్పవాఁడా!

జహాన్ కన్నులలో నొకవిధమైన చురుకుఁదన మేర్పడెను. కొంచెముసేపుండి ఆతఁడిట్లనెను. "కాని మీయన్నగారును, మీరును నొక్కసారియే రాజుగా నెట్లగుదురు? ఎవరో యొకరే యుండవలయును."

మహమ్మదు కొంత యాలోచించి "అయినచోఁ గొన్నాళ్లు మా యన్నను, మరికొన్నాళ్లు నేనును రాజుగా నుందుము. కాదు. అచ్చముగా నేను రాజుగా నుందును."

జహా:—మీ అన్నగారు రాజుగానుండగా మీ రెట్లగుదురు? అగుటకు వీలులేదు. మీ అన్నగారే రాజు.

మహమ్మదునకుఁ గోపమువచ్చి "అట్లయినచో మా అన్నను చంపి నేను రాజనయ్యెదను" అనెను.

జహాన్ గుఱ్ఱమునాపి పశ్చిమదిశవంకఁజూచెను. సూర్యు డప్పుడే ఖూనీచేసివచ్చిన వానివలె దేహమంతయు రక్తము పూసికొనినట్లు ఎఱ్ఱగానుండెను.

మరల మహమ్మదు "రేపు మా అమ్మగారి నడిగి నేను రాజు నయ్యెదను" అని పలికెను.

జహాన్:—"మీ అమ్మగారికి మీమీదకన్న మీ అన్న గారి మీదనే యెక్కువ ప్రేమ. ఆమె మీకు రాజ్యమియ్యదు. మీరడిగినచో మిమ్ము ఖైదులో వేయించును." ఏఁడాది వెనుక నొకసారి మహమ్మదు బాల్యచాపలమువలనఁ గిరీటము తాను పెట్టుకొనెదననెను. అప్పు డతనితల్లి "నాయనా! నీవు పెట్టు కొనరాదు. ఇంకెవరైన నట్లనినచో వారిని ఖైదులో నుంచు దురు" అని చెప్పెను. మహమ్మదున కిప్పుడాసంగతి జ్ఞాపకము వచ్చెను. జహా ననినమాట నిజమేయనిపించి యతనికిఁ గనుల వెంట నీరుకారెను.

మహమ్మదు—"అయినచో గవాన్ సాహెబుతో చెప్పెదను. అతఁడు నాకు రాజ్యమిప్పించడా?" యనెను.

జహాన్:—మీ అమ్మగారు మిమ్ము ఖైదులో మాత్రమే వేయించును. అతఁడు మిమ్ము రితీయించును. మీయమ్మగారికే మీమీదలేని ప్రేమ గవాన్‌గారి కేలయుండును!

మహమ్మదునకుఁ గోపమువచ్చి "గవాన్‌సాహెబు నన్నురిదీయునా! నేనే గవాను నురిదీయించెదను. నిలుచుండ బెట్టి నరకించెదను" అనెను.

జహాన్:—తనలో 'అట్లే కావలయును' అని యనుకొనెను.

కోటకు మైలు దూరములోనికి వచ్చిరి. సూర్యుని యెఱ్ఱనికాంతులు క్రమక్రమముగా మారుచుండెను. నేల యంతయు నల్లబడుచుండగాఁ బడమటిదిక్కు పండఁ్రగాగినట్లు మరింత యెఱ్ఱబడుచుండెను.

మహమ్మదు:—జహాన్‌సాహెబ్! అట్లయినచో నీవే నాకు రాజ్యమిచ్చి గవానును నాచేతఁ జంపించవలయును. ఏమందువు? మాటాడవేమి?

జహాను తనలో నాలోచించుకొనెను. మహమ్మదు, గవానుచేతిలోఁ జిక్కినచో, గవాను తన్నుఁ జంపించడా! అట్లే తానును జంపించవచ్చును.

జహాన్:—మహమ్మదుసాహెబ్! నాచేత నా పని కాదు. ఒకవేళనయినను దానికి చాలకష్టములున్నవి.

మహమ్మదా కష్టము లెట్టివో చెప్పుమని తొందర పెట్టెను. జహాన్ చాల నాలోచించినట్లు కనఁబడి యిట్లనెను. "అయ్యా! రాజ్యముమీదఁ బ్రేమగలవానికి తల్లిమీదఁ, దండ్రిమీద, నన్నమీదఁ, జెల్లెలుమీదఁ బ్రేమయుండరాదు. మీకు మీయన్నమీద బ్రేమయున్నదా?"

మహమ్మదున్నదనెను.

అయినచో మీకు రాజ్యములేదని జహాన్ పలికెను.

మహమ్మదు 'అయినచో లేదు' అనెను. జహాన్ నవ్వెను.

జహాన్:—'మీ అన్నగారిమీద మీకు ప్రేమలేనిచో మీకు రాజ్యమువచ్చును. అన్నగారిమీదఁ బ్రేమలేకపోవుట యన నేమో తెలియునా?"

మహమ్మదు తెలియదనెను.

జహాన్:— అతఁడు చచ్చిపోయినను మీరు దిగులు పడరాదు. ఎవ్వరితో నేమియు నీసంగతి చెప్పరాదు.

మహమ్మదునకు భయమెత్తెను. ఏదో మాటాడుద మనుకొన్నాఁడు. కాని మాటాడలేదు.

గుఱ్ఱము లింకొక యరమైలు నడచెను. ఇంకొక పావు గంటలో దుర్గద్వారమునొద్దకు వత్తురు. జహాన్ తన గుఱ్ఱము నచట నిలిపెను.

జహాన్:—'మహమ్మద్! నీకు నిజముగా రాజ్యము కావలసినచోఁ జెప్పుము. నాలుగైదు రోజులలో నిన్ను రాజును జేసెదను. కాని మీ అన్నగారింకఁ గనఁబడఁడు. నీకుఁ గిరీటము, తఖతు, రత్నాలహారములు నివన్నియుఁ గావలెనా! మీ అన్న గారు కావలెనా?' అని యడిగెను.

మహమ్మదు ఆలోచించి 'రెండును కావలెను' అనెను.

జహాన్:—'రెండును వీలులేదు' అనెను.

మహమ్మదు రాజ్యమునకే సమ్మతించెను.

జహాన్:—మనమతగ్రంథమేమోనీకు తెలియునుగదా?

మహమ్మదు:—తెలియును - ఖురాను.

జహా:—ఆ గ్రంథముమీద నొట్టు పెట్టుకొనిన తరువాత మాటకు తిరుగరాదు. తిరిగినచో నల్లాకు తప్పిపోయి నట్లే. అది నీకు తెలియును గదా!

మహమ్మదు:—అవును తెలియును.

జహాన్:—'నేడు మనము మాటాడిన మాట లెవరితోడను చెప్పనని ఖురానుమీద మీరొట్టు పెట్టుకొనవలయును. ఎవరితోనైనఁ జెప్పినచో మీకు రాజ్యమురాదు. మిమ్ము ఖైదులో నుంచెదరు. నన్నురితీయుంతురు.

మహమ్మదు ప్రమాణము చేసెను.

జహాన్:—ఈ మాట లిప్పుడేకాదు. మీకు రాజ్యము వచ్చినతరువాతఁగూడ నెవరితోడను జెప్పరాదు.

కోటగుమ్మమునొద్దనున్న దివిటీలవెలుతురులో వారిరువురి గుఱ్ఱములు కోటలోనికిఁ బోయెను. ఆవేళకు హరశాస్త్రి యెందుకో కోటగుమ్మముదరిని నిలుచుండెను. జహాన్ మొగములో నొక వికృతమైనసంతోషము, మహమ్మదు మొగములో దిగులుతోఁ గూడిన బిక్కదనము హరశాస్త్రికి గోచరించెను.

మూఁడవ ప్రకరణము

1463 వ సంవత్సరము జూలై 29 వ తారీఖున బీదరు కోటలో సూర్యోదయావసరమునఁ బెద్ద గందరగోళముగా నుండెను. సేవకు లెక్కడివా రక్కడఁ గ్రుక్కినపేలవలెఁ గద లక మెదలక భయభ్రాంతులై యుండిరి. ప్రతిమనుజుని ముఖ లక్షణములు నాశ్చర్యభయపరీతములై యుండెను.

గవాన్ మంత్రి, శ్వేతాశ్వమును హజారమందు దిగి నిశ్చలమును, గంభీరమును, భయదమును నగు ముఖముతోఁ గొంచెము వేగముగనే లోనికి వచ్చుచుండెను. దారిలో నందరు నొద్దుకొని త్రోవయీయగా నాయన సుల్తాను నిదించు గదియొద్దకుఁ బోయెను. అచటి కావలివాఁడు తనచేతులు మొగముమీదఁ గప్పుకొని యేడ్చుచుండెను. గవా నచ్చట రెండు నిముసములాగి వానివంకఁ దీక్ష్ణదృష్టులను నిగిడించి కొంచెముసేపుండి లోనికిఁబోయెను. రాణి గవానును జూచి నంతనే పెద్దపెట్టున నేడ్చెను.

గవాను తనదృష్టి రాజునిద్రించు శయ్యవంకకు మర లించెను. నల్లనిముఖమల్లు పరచిన సుల్తాను శయ్యమీద నెత్తురుమరకలు విస్పష్టముగఁ గనవచ్చుచుండెను. సుల్తాను గుండెమీద బలమైనకత్తితోఁ బొడిచిన గాయమునుండి నెత్తురు ప్రవహించుటలేదు. కాని యిదివరకు ధారాళముగా

ప్రవహించి నల్లగపడుచుండెను. సుల్తాను మొగము వికృతా కారము పడియుండెను.

గవా నేడ్చుచున్న రాణిని చూచి తనచేయి యెత్తెను. ఆమె తనయేడ్పు నాపుకొనియెను. గవానామెనుచూచి "తల్లీ! యేడువకుము. మీకొక్క దుఃఖమేగాని, నాకు దుఃఖముతోఁ బాటు పాపముకూడ సంభవించినది. మహారాజైన హుమ యూను నాకప్పగించిపోయిన చిన్నసుల్తానును రక్షించలేక పోయిన నా తప్పునకు నేను శిక్ష ననుభవించవలసియున్నది. ఆశిక్ష భగవంతుడు నాకెట్లు కలిగించునో తెలియదుగదా!" అనిపలికి మక్కాదిక్కు మొగమై మోకారించి తన రెండు శ్రవోరంధ్రములయందు వ్రేళులుంచి భగవంతుని ప్రార్థించెను.

మోకారించి ప్రార్థించుచున్న యాదీర్ఘకాయుని పలిత మైన గడ్డము, విషాదమును మరింత వెల్లడించెను. విశాలమై మహైశ్వర్యమును సర్వత్రసూచించు నాగదియు, నందలి శయ్యా మీదనున్న రాజకుమారశవమును, ప్రక్కన గూర్చుండి మొగమున గుడ్డకప్పుకొని యేడ్చుచున్న రాణియును, నామెకుఁ గొంచెము దూరమునఁ బ్రార్థించుచున్న గవాన్ మూర్తియు నిదియంతయుఁ జూచినచో నొక చిత్రకారుని విషాదభావ నిర్గతమైనదియు, విచిత్రవర్ణసంసృష్టి కలదియునగు నొక సృష్టి వలె నుండెను. కొన్నినిమేషములవరకు నిశ్శబ్దము.

గవాన్ ప్రార్థనముగించి లేచినంతలో నాతని నేత్ర ములనుండి సంతతధారగా బాష్పములు స్రవించుచుండెను.

ఇంతలో జహాన్ లోనికివచ్చెను. జహాను లోనికివచ్చినంతనే రాణి మరల పెద్దపెట్టున నేడ్చెను. జహాను గదినాల్గువైపులఁ బరీక్షించి యాశ్చర్యపోయి రాణితో 'రాణీ! నే నీవార్త నమ్మలేకపోతిని. ఇట్టిమహాసాహసము చేసినదుర్మార్గుని వెంటనే బంధించవలయును' అని కోపముతోఁ బలికెను. గవాన్ జహాన్ వంక నిశ్చలముగాఁ జూచెను. జహాన్ వెంటనే కావలి వానిని బిలిచి 'యేమిరా! నీకుఁ దెలియకుండ నీపని జరుగదు. నిన్ను నరకించెదను. నిజము చెప్పు' మనియెను. వాఁడు నిలువున బెంకువడి నిశ్చేతనుఁడై పోయెను. వాని కన్నులలోనుండి జ్యోతిస్సు వెడలిపోయెను. దేహమునఁ బ్రాణములు కడబట్టెను.

గవా నింతవరకు నెమ్మదిగా నుండెను. ఇప్పుడతఁడు జహానును గాంచి 'సాహెబ్ జీ! వాని కేమియుఁ దెలియదు. తెలియుట కవకాశములేదు. ఇది ప్రత్యక్షపురుషులు చేసిన పని కాదు. పరోక్షమందున్నవా రెవరో చేసినపని' యనెను.

జహాన్:—పరోక్షమందున్నవారే చేయవలె. కాని వీఁడుకూడ వారిలోఁ గలసియున్నవాఁడు కావలయును.

గవాన్:—సాహెబ్! అట్లుకాదు. వీనితప్పు వారితనిని తప్పుద్రావించిన తప్పుద్రావుట యొక్కటియే. దానికి వీనిని శిక్షించవచ్చును. అసలీపని యెవరుచేసిరో, యెవరు చేయించిరో తెలిసికొనుట మనవిధి.

జహాన్:—అది వీనినిబట్టియే తెలిసికొనవలెను.

గవాన్:—అది బెదరించికాదు. నెమ్మదిగాఁ జేయవలెను.

జహాన్:—ఇట్టి వానితో నెమ్మదిగా మాటాడవలయునా! వీనిని నిలువునఁ దోలాలిపించవలయును. కాగుచున్న నూనెలో దించవలయును.

గవాన్:—సాహెబ్ జీ! రాజకుమారశవ మచ్చట నున్నది. మనము శాంతముగా నుండవలయును. ఇది దుఃఖ సమయము. కోపమునకుఁ దగిన వేళ కాదు.

జహాన్:—అయ్యా! మీమాటలు నా కర్థమగుటలేదు. రాజు ప్రాణములు నిలువునఁ దీయబడెను. నాయొడలు మండిపోవుచున్నది. మీకు శాంతము గావలయును. రాజభక్తి యిట్లుండునని నే నెన్నడనుకొనలేదు. అయినను మీకేమి? మా దేశపురాజు పోయినపుడు మాకిట్లేయుండును. ఈతఁడు మీ పర్షియా దేశపురాజు కాఁడుకదా!

గవాను మరల మాటాడలేదు. రాణి కూర్చున్నచోటి నుండి లేచి జహాన్‌తో "అయ్యా! ఇది పోరాడుకొనఁదగిన వేళకాదు. సుల్తానునకు గోరీకట్టించుటకు వలయు ప్రయత్నములు చేయవలయును. మహమ్మదును తీసికొనివచ్చి యన్న గారిని చూపింపుఁడు" అనెను. జహాన్ వెంటనే 'మహమ్మదు గారు తనయన్నగారిశవము చూడరాదు. అతఁడును చిన్న వాఁడే. శవమునుజూచి భయపడవచ్చును. అట్లు చేయరాదు' అని చెప్పెను. గవాను కన్నులు మూసికొని నిలబడెను.

ఇంతలో హరశాస్త్రి లోనికివచ్చెను. అతఁడు వచ్చెనని యెవ్వరును కదలలేదు. ఆతఁడు వారినిమువ్వురను దేరిపారఁజూచి గవాన్ వెనుకగా రాజశవము సమీపించి యచ్చటఁ గూర్చుండి మొగమునఁ జేతులుంచుకొని దుఃఖించెను. గవాన్ వెనుదిరిగి యాతని దుఃఖమును చూచుచుండెను. హరశాస్త్రి యట్లు కొంతసేపు దుఃఖించి కన్నులు తుడుచుకొని మరికొంతసేపు విషాదముఖముతో సుల్తాను వంకఁ జూచి లేచి నిలుచుండెను. అతఁడు నెమ్మదిగా వారి మువ్వురి ముందరకు వచ్చెను. అతఁడు గవాన్ముందు నిలుచుండి నఖశిఖపర్యంత మాతనిని రెండు నిమిసములవర కళ్లే చూచెను. అట్లు చూచినంతసేపు గవాన్ నిశ్చలుఁడై ధ్యానించుచుండెను. హరశాస్త్రి తరువాత జహాన్వంకకుఁ దిరిగి యాతనిని జూడ మొదలుపెట్టెను. అట్లతఁడు చూచిన కొలది జహానునకుఁ గోపము రాఁదొడంగెను. చివరకు హరశాస్త్రి రాణివైపుతిరిగి 'తల్లీ! సుల్తానుగారికల నిజమైనది. సుల్తానును చంపిన దొక్కఁడే. ఇద్దరు కాదు. ఆ యొక్కఁడెవరు?' అనెను.

రాణి నిశ్చేష్టయై నిలచిపోయెను. గవాన్ నిస్తబ్ధుఁడై యుండెను. జహాన్ కోపముతో 'కాఫర్' అనెను.

హరశాస్త్రికిఁ గోపమువచ్చెను. అతఁడు జహానుతో "సాహెబ్ జీ! సుల్తాను, మహమ్మదీయులకే చెందరు. కాఫరు

లకును జెందును. అందులో బహ్మనీరాజులు బ్రాహ్మణ రాజులు. ఈతఁడు మీకన్న నా కెక్కువరాజు. ఈతఁడు మీకు పట్టిరాజు. నాకు నాత్మసంబంధమైనవాఁడు. నేను గంగూబ్రాహ్మణ వంశస్థుఁడను. ఈతఁడు హాసన్ నవాబు వంశస్థుఁడు. నేఁటితో బహ్మనీసుల్తానులకును, గంగూవంశస్థులకును సంబంధము తీరినది. ఇంక గంగూబ్రాహ్మణునియాత్మ బహ్మనీసుల్తానులను రక్షింపదు. గంగూహాసను లిద్దరు నేర్పరచుకొన్న సంధి యూరకే నామమాత్రముగానే ఉన్నది. అది యీనాఁటితోఁ బూర్తిగా బోయినది. ఈ సుల్తానులకు గంగూబ్రాహ్మణుని యాత్మయందుకన్నఁ దమ మంత్రుల యందే యెక్కువ విశ్వాసమైపోయినది. తల్లీ! రాణీ! ఆనాఁడు సుల్తానుగారికి వచ్చిన కలయొక్క యర్థము నేను చెప్పగా మీకును, సుల్తానుగారికినిగూడఁ గోపమువచ్చెను. దాని యర్థమిదిగో! నేనింక నీ నగరమున నుండను. మా ముసలితల్లినిఁ దీసికొని నేఁడు సాయంతనమే యీ యూరు వదలిపోయెదను. సెలవు" అని రెండడుగులు నడచెను.

జహాఁ నతనిని 'నిలువుము' అనెను.

హరశాస్త్రి నిలచి ధీరముగా వెనుదిరిగి చూచెను.

ఖహాన్:—ఈ హత్య నీవు చేసితివేమో! తప్పించుకొని పోఁ జూచుచుంటివి. ఈవిషయము తేలువరకు నీవు నగరము నుండి పోరాదు. నిన్ను ఖైదులో నుంచుచున్నాను.

హరశాస్త్రి యాకంఠముగావచ్చిన కోపము దిగమ్రింగి నాడు. అతఁడిట్లనెను. "సాహెబ్ జీ! నైజాంషా చనిపోయిన వెంటనే మహమ్మదుషా సుల్తానగును. కాని ఖ్వాజా మహమ్మదు జహాన్‌సాహెబ్ సుల్తాన్ కాలేదు. మహమ్మదు షాతోఁగలసి షికారువెళ్ళి రావచ్చును. అతఁడు నవాబ్ అయినప్పుడు మీరు మీయాజ్ఞ చెల్లించవచ్చును. ఇప్పుడు రాణీగారిదే యాజ్ఞ."

జహానున కీ యెత్తిపొడుపు హృదయమున కంటఁ బొడిచెను. జహాను కత్తిపిడిమీఁదఁ జెయివైచెను. రాణికిఁ గోపమువచ్చెను 'జహాన్‌సాహేబ్' అనెను. జహాను వణకి పోయెను.

హరశాస్త్రి ఇట్లనెను. "నేను బ్రాహ్మణుఁడను. అందులో గంగావంశ్యుఁడను. బ్రాహ్మణవధ బహ్మనీసుల్తానులు చేయరాదు. తల్లీ! నీ యాజ్ఞయైనచో వెళ్ళెదను." రాణి యాజ్ఞయైనది. హరశాస్త్రి వెడలిపోయెను.

నాలుగవ ప్రకరణము

సుల్తాను నిదురించు గదియొద్దనున్న కావలివాఁడు వాని యశ్రద్ధఫలముగాఁ జెరసాలయందుంచఁబడెను. వాఁ డా నాటి సాయంతనమున నింకొకనితోఁ గలసి త్రాగెను. ఆ రెండవ వాఁడు వీనిని బలవంతముచేసి త్రాగించెను. ఆ రెండవవాఁడు పరారియయ్యెను. వానిజాడ తెలియలేదు. వానికై రాజ భటులు తిరుగుచుండిరి.

నైజాంపాశవమును నవాబుల గోరీలున్న స్థలమునకు దీసికొనిపోయి మహావైభవముతో సమాధికట్టిరి. జహాన్ చెప్పినట్లు మహమ్మదుషాను తన యన్నగారి శవమును జూడనీయలేదు.

వారమురోజు లయినతరువాత మహమ్మదుషాకుఁ బట్టాభిషేకము జరిగెను. మహాసభలో రత్నాలతఖతుమీఁద మహమ్మదుషాను గూర్చుండఁబెట్టిరి. సభలోనున్న సరదారు లందరు నొకరొక్కరేవచ్చి యాతనిదగ్గర మోకరించి యాతని ఖడ్గమును ముద్దుపెట్టుకొని పోయిరి. మహమ్మదుషా తలకుఁ గిరీటము, మెడలోనికి హారములు వచ్చినవి. ఆతనికిఁ గుడి వైపున గఫానును, ఎడమవైపున జహానును నిలచియుండిరి. పట్టాభిషేకము జరిగినంతసేపు మహమ్మదు జహానువంక నే చూచుచుండెను.

షాను దివ్యాంబరాభరణ భూషితమైన మహాగజముపై నెక్కించి యూరేగించిరి. తిరిగి వచ్చినతరువాత సుల్తానునకు సరదారులందరు నజరానాలను జదివించిరి. అప్పుడు వారిచ్చిన ధనరాసులు, భూషణములు నిలువెత్తున ప్రోవుగాఁ బడెను. మహమ్మదు అవి చూచినంతనే తాను నవాబగుట నిజమను కొనెను. పొద్దుగుంకువేళకు సరదారులు, జనము నందరు నెవరిదారిని వారు పోయిరి.

మహమ్మదుషా యంతఃపురమున నొక పెద్దగదిలో రత్నకంబళముమీదఁ గూర్చుండెను. ఒక యువతి వీవన విసరుచుండెను. మరియొకతె హుక్కాగొట్టము పుచ్చుకొని నిలుచుండెను. మరియొకతె తమలపాకుల వక్కల పెట్టె పుచ్చు కొని యుండెను. ఇంకొకతె యెఱ్ఱని రత్నములు పళ్లెములో బోసి క్రొత్తనవాబునకు హారతి యిచ్చుచుండెను. గవాన్ జహాను లిరువురును నవాబున కిరువైపులఁ గూర్చుండిరి. రాణి దూరముగానున్న యొక్కయాసనముపై మేలిముసుం గుతోఁ గూర్చుండియుండెను. కొంతసేపటికి మహమ్మదు జహానువంకఁదిరిగి 'నేనిప్పుడు సుల్తాను నైతినిగదా!' అనెను. జహాను గవానువంకజూచి 'అవును ప్రభూ!' అనెను. రాణి గవాను వంకఁజూచెను. గవా నంతర్ముఖుఁడై యుండెను.

మహ:— 'నేనిప్పు డేయాజ్ఞ యిచ్చినను నది చేయ బడవలెను గదా' యనెను. జహాను మరల గవానువంకకుఁ

దిరిగి 'చిత్తము' అనెను. గవాను కీ నాటక మర్థముకాలేదు. గవాను తానింక జహాను చేతిలోఁ జిక్కితి ననుకొనెను. కాని గవానునకుఁ దన నీతియందే యెక్కువ విశ్వాసము. ప్రొద్దు పోవుటచే మంత్రులిద్దరు వారియిండ్లకు వారు పోయిరి. రాణి మహమ్మదుషాను తన గదిలోనే యారాత్రి పరుండబెట్టుకొన నిశ్చయించెను.

మహమ్మదుషాకుఁ గిరీటము, హారములు, తక్కిన భూషణములు, దుస్తులు తీసి యవియన్నియు నొక పెద్ద యినుపపెట్టెలోఁ బెట్టి తాళమువేసి యా తాళపుఁజెవులు రాణిగారియొద్ద నుంచబడెను. సుల్తానును దాసీ లందరును స్నానమాడించిరి. ఒక వృద్ధుడైన మౌల్వీ వచ్చి నమాజు చేయించెను. రాజునకుఁ బరిశుభ్రములైన దుస్తులు తొడిగి భోజనము చేయించిరి.

మహమ్మదునకుఁ బ్రతివిషయమునందును దానుసుల్తా నగుట గోచరించెను. అతనియందుఁ బరిచారకులు చూపు శ్రద్ధలో నతనికిజరుగు పరిచర్యలలోఁ బూర్వమునకన్న లక్ష రెట్లెక్కువగా నున్నదని యతఁడభిప్రాయపడెను. అతని కాళ్ళకొకతె రతనాలుపొదిగి బంగారు పనిచేసిన పైజారులు తొడిగి యొకయువతి యాతనిని భోజనముచేసిన చోటునుండి

రాణిగారియొద్దకుఁ దీసికొని పోయెను. ఆ త్రోవయంతయు నుత్సవమే జరుగుచుండెను. యువతు లనేకులు పాటలు పాడుచు నృత్యము చేయుచుండిరి. అందరు నవాబును చూచినంతనే వంగి సలాములు చేయసాగిరి.

మహమ్మదుకుఁ దానొక దేవలోకములో నున్నట్లుండెను. ఇంతలో నొకతె మహమ్మదుమీద బన్నీరు చిలికెను. ఆ స్త్రీ కన్నులలో దీపములు తళతళ లాడెను. మహమ్మదు దాని కన్నులు బాగున్నవనుకొనెను. కొంతసేపు మహమ్మదు నా యుత్సవము జరుగుచున్న పెద్దసావడిలో మధ్యనున్న యొక బంగారపు ముఖమలుపరుపులు పరచిన యాసనము మీదఁ గూర్చుండబెట్టిరి. అతనిచుట్టును స్త్రీలు చేరి నృత్యములు, గానములు చేసిరి. అందులో నొకతె మహా సౌందర్యవతి, గొప్పనర్తకి యాతనియెదుట నృత్యముచేసి, నృత్యము చేయుచు చేయుచు మధ్యవచ్చి యతనికాళ్లు ముద్దు పెట్టుకొనెను. మహమ్మదునకొడలుపొంగిపోయెను. అతఁడా యావేశములో దాని మొగముమీద పైజారు కాలుతో దన్నెను. దాని కది కొంచెము బాధకలిగించినను లేనినవ్వు తెచ్చుకొని యింకొకపాట పాడి యతనికాలు మరియొకసారి ముద్దిడుకొనెను. మహమ్మదునకుఁ దాను సుల్తాననగా నట్లుండక వలెననుకొనెను.

రాత్రి చాలప్రొద్దుపోయెను. సుల్తానును రాణిగారి గదిలోనికిఁ దీసికొనిపోయిరి. అతనిని మెత్తని యూరుపరుపుల మీఁద పట్టుశెల్లాలుపరచి పరుండబెట్టిరి. అట్టి మెత్తని సెజ్జ మీఁద మహమ్మదు దదిసరకుఁ బరుండలేదనుకొనెను. అంతః పురమున క్రమక్రమముగా ధ్వని తగ్గిపోఁజొచ్చెను. ఎక్కడి వా రక్కడకుఁ బోయిరి.

క్రొత్తరాజు కనులు మూసికొని నిద్రపోనెంచెను. అతనిమనస్సంతయు నానందమయముగా నుండెను. అతని మనస్సు పరిపరివిధములఁ బోయెను. కొంతసేపు తనమీఁదఁ బన్నీరుచల్లిన స్త్రీమీఁద నిలచెను. దాని కన్నుల తళతళ మీఁద మరికొంతసేపు నిలచెను. తరువాత తాను తన్నిన నర్తకినిగురించి యూహించెను. అంతలోఁ దన కిరీటము, హారములు, దివ్యభూషణములు వీనిమీఁదికి మనస్సు తిరిగెను. అంతలో ఖ్వాజామహమ్మదుజహాన్ జ్ఞాపకమునకు వచ్చెను. అతఁడు చాల మంచివాఁడుగాఁ దోఁచెను. అన్నట్లుగా నతఁడు తన్ను రాజును చేసెను. కాని యతఁడు తన్నెట్లు రాజును చేసెనో తెలియలేదు. అతఁ డా రీతిగాఁ దనతోఁ జెప్పిన వారమురోజులలోనే తనయన్న యేల చనిపోయెనో యతనికిఁ దెలియలేదు. మధ్యమధ్య తనకు రాజ్యమిచ్చుటకై తన యన్న యెచటికో వెళ్ళెననుకొన మొదలుపెట్టెను. ఇంతలో మరల మనస్సు కిరీటము, నగలు, హారములు నర్తకి, మహమ్మదు

జహాన్ మొదలయినవానిమీఁదికిఁ బోయెను. కొంతసేపటికి చాల నలసటపొందిన యతనిపసిదేహము మనస్సు ప్రాబల్యమును తగ్గించి నిద్రపట్టించెను. నిద్రపట్టినదేకాని యానిద్రలో నతఁడు పెద్దకలగనెను. ఆ కలలోఁ దాను బాకుపుచ్చుకొని తన యన్నను జంపినట్లు వచ్చెను. అతనికి భయము మిక్కుటమయ్యెను. ఆ కలయే మరల మరల రాఁదొడంగెను.

ఆరాత్రి చిన్నరాజు నిద్రించుచుండఁగా నొక ముసుగు పెట్టుకున్న యొక దీర్ఘకాయుని సిద్దీయొకఁడు రాణి యంతఃపురమునకు నిగూఢముగాఁ దెచ్చెను. అతఁడును, రాణియుఁ గలసికొనినంతనే సిద్దీవాఁడు దూరముగాఁబోయినిలుచుండెను. ఆ వచ్చినపురుషుఁడు తన ముసుగుతీసి రాణితో "తల్లీ! రహస్యము తెలిసినది. ఈ వారమురోజులనుండియు జహాన్ ప్రవర్తనకు, నేడుదొరకిన సాక్ష్యమునకు సరిపోయినది" అనెను.

రాణి:—సాక్ష్యమెట్టిది?

గవాన్:—"ఆ పారిపోయిన సేవకుఁడు జహానునింటిలో నున్నాఁడు. వానిని నాసేవకుఁడొకఁడుపోయి కనిపెట్టివచ్చెను. అతఁడు మంత్రియగుటవలన రాజభటు లచ్చట వెదుకలేదు. వెదకినను జహాన్ వానినిరక్షించును. మహమ్మదుషా యతని మత్తులోనున్నాఁడు. ఆమత్తు తొలగినఁగాని జహాన్‌సాహెబును శిక్షింపలేము. తల్లీ! హుమాయూన్ సుల్తాను నాకు రక్షించుమని యిచ్చిన చిన్నరాజును రక్షింపలేకపోయితిని. జహాన్‌ను శిక్షించినమాత్ర మతఁడు తిరిగివచ్చునా?"

రాణి:—అతఁడు తిరిగివచ్చినను, రానున్నను జహాన్ శిష్యుఁడే. కావున మహమ్మదు మనస్సు జహానునుండి నేను త్రిప్పు ప్రయత్నముమీద నుందును. అది జరుగువరకు జహాను గదలించరాదు.

గవాన్ తనమనస్సులో రాణి రాణితనమును మెచ్చుకొనెను. కాని తల్లికిఁ గడకొట్టుతనయునియందలి ప్రేమయు దెలిసికొనెను. నైజాంషామీద జాలి యతనికి రెట్టింపయ్యెను. అతని కన్నులవెంట నీరుకారెను.

అది రాణికిఁ దెలిసెను. ఆమె – 'గవాన్‌సాహెబ్ జీ! ఈ బిడ్డయానందమును చూచి నా కా బిడ్డదుఃఖము కొద్దిగాఁ దరిగినది. మీకుఁ దరుగలేదు. తండ్రీ! హుమయూను సుల్తానునకు నే నెంత మంచిభార్యనో, మీరును అంతకన్న మంచి మంత్రులు. మీరు ధన్యులు' అని పల్కెను.

గవాన్ రాజాంతఃపురమునుండి వెడలిపోయెను. మరునాఁడు మహమ్మదుషా జహానును కలసికొనినంతనే 'జహాన్ నేను రాజునైతిని. కలయువచ్చెను' అనెను. జహాను మొగము విషణ్ణమయ్యెను. మహమ్మదు 'కల చాలచిత్రముగా నున్నది. మా అన్నను చంపినది నేను' అని చెప్పెను.

ఐదవ ప్రకరణము

హరశాస్త్రి యానాఁడు సాయంతనమే బయలుదేరి యహమ్మదాబాదును వదలిపోయెను. జహాన్ అతని ప్రయాణమున కభ్యంతరము గలిగించవలెనని తలంచెగాని గవాను యొక్క తీక్ష్ణదృష్టినుండి తన్నుఁ దా రక్షించుకొనుటతోడనే యతనికి సరిపోయినది. అది హరశాస్త్రికి మేలిచ్చినది.

హరశాస్త్రి యహమ్మదాబాదులోని తన యింటికిఁ దాళము వెట్టి యొక బండిమాటాడుకొని తనయొద్దనుండిన ధనము చేకొని యందుఁగోఁ దనతల్లి నెక్కించుకొని బయలుదేరెను. మొదల నెక్కడకుఁ బోవలయునా యని యతఁ డూహించెను. పందయేండ్ల క్రింద గంగాబ్రాహ్మణుఁడు దక్షిణాపథమునకు వచ్చినప్పుడు తాను భార్యతోడను, నొక కజ్జవానితోడను వచ్చెను. ఆ కజ్జవాఁడు పెద్దయయి యతనికిఁ గాశీయందే సంబంధముకుదిర్చి పెండ్లిచేసెను. అతని పేరు కాలనాథభట్టు. కాలనాథభట్టునకుగూడ నొక్కఁడే సంతానము. కాలనాథభట్టు నలుబదియేండ్లు దాటకముందే చనిపోయెను. అతని కుమారుఁడు విశారదభట్టు. గంగావిశారదభట్టు కలబరగిలో నున్న యొక బ్రాహ్మణకుటుంబములోని యొక బాలికను బెండ్లాడెను. ఈ విశారదభట్టునకు హరశాస్త్రి కుమారుఁడు. అతనిదండ్రి యతనికి ముప్పదియేండ్లు రాకముందే పోయెను. హరశాస్త్రి యోరుగల్లులోని యొక బ్రాహ్మణ బాలికను

వివాహమాడెను. ఆమె హరశాస్త్రి తండ్రిపోయిన యేఁడాది లోనే పోవుటచేత హరశాస్త్రి కొకవిధమైన విరాగము పుట్టి తరువాత నెంతమంది పిల్లనిచ్చెదమని వచ్చినను మరల వివాహము చేసికొన్నాఁడు కాఁడు. ఆభార్య పోయినప్పటినుండియు వారింటికి వీరు, వీరింటికి వారు రాకపోకలు లేవు. అయినను హరశాస్త్రికి నత్తవారిమీఁదఁ బ్రేమకలదు. ఆ ప్రేమ యెందులకో యతనికిఁ దెలియదు. ఓరుగల్లునకు, బీదరునకుఁ జాల దూరము. బండిమీఁద పదిరోజులు ప్రయాణము. త్రోవ యడవులలోన నుండి. అందుచేతఁ బగలు ప్రయాణముచేసి, రాత్రులయందు మానివేయుదురు. కాని యహమ్మదాబాదు నుండి యొకరాత్రి ప్రయాణమునకును భయము లేకుండుటచే హరశాస్త్రి బయలుదేరెను.

హరశాస్త్రి జ్యోతిషము, సాముద్రికము, శకునశాస్త్రము నెరుఁగుటచే జనులాతనిని చాలగౌరవించుచుండిరి. ఆతఁడు వెళ్లిపోవుచుండెననగా జను లెంతయో బ్రతిమాలి యాపఁజూచిరి. కాని యాత డాగలేదు. ఆతనిని వదలలేని యాతనివెంట నొక మహమ్మదీయుఁడుకూడ బయలుదేరెను అతనికి బంధుమిత్రు లెవరును బీదరున లేరు. ఆతఁడు చాల బలిష్ఠుఁడు. కత్తిసాము మొదలయినవి నేర్చినవాఁడు. వానితో హరశాస్త్రి పయనముచేసెను.

హరశాస్త్రి యోరుగల్లుచేరి తన యత్తవారింటికిఁ బోయెను. అచటఁ గొన్నాళ్ళుండెను. కాని యేమియుఁ దోచినదికాదు. తల్లి నచ్చుటనుంచి యామెకగు ఖర్చునకుఁ

గొంతపైకమిచ్చి రాజమహేంద్రనగరమునకుఁ బోను ద్దేశిం చెను. అచ్చటికిఁబోయి గజపతులయొద్ద నేదైనయుద్యోగము సంపాదించవలయునని హరశాస్త్రియూహ. తన జ్యోతిషాది శాస్త్రములతోనే హరశాస్త్రి నిక్షేపముగా బ్రదుకవచ్చును. కాని యాతఁడీ విద్యల నుపయోగించి ధనము పుచ్చు కొనడు. తనయొద్దనున్న ధనము తనకుఁ, దనతల్లికి జీవితము చాలదు. బీడరులోని యిల్లు నమ్మఁదలంచెను. కాని యది యమ్ముటకు నావకాశము లేకపోయెను. ఇప్పుడు వెళ్ళవలయు నన్నను చాల ప్రయాస పడవలయును. అసలుద్యోగము సంపాదించవలయునని హరశాస్త్రికి గట్టియూహ కలిగెను. ఈ యూహతో నాతఁడు తన తల్లి నెట్లైననేమి యొప్పించి తనవెంటవచ్చిన మహమ్మదీయునిఁ దీసికొని బయలుదేరెను. కాని యాత్రయంతయు నడవులలో నుండియే. ఇదియు నొక యిరువదిరోజుల ప్రయాణము.

ఓరుగల్లునుండి కంబముమెట్టు వచ్చి యచ్చట రెండు రోజు లాగి, మరల బయలుదేరి చిన్నచిన్న యూళ్ళలో నాగుచు వారము పదిరోజులలోఁ గొండపల్లి వచ్చి చేరిరి. కొండపల్లిదగ్గర కొండమీదఁ గోటయున్నది. అది యపుడు గజపతులస్వాధీనములో నున్నది. హరశాస్త్రి కొండపల్లికిఁ జేరి యచ్చట రెండుదినములు నిలువనెంచెను. గజపతుల వర్తమానమంతయుఁ గొండపల్లిలోఁ దెలిసికొని తరువాత బోవలెనని యాతఁ డాలోచనచేసెను. అందుచేతఁ గొండపల్లి నుండి యావర్తమానములు కనుగొన మొదలుపెట్టెను.

విద్యకూడ వ్యసనమే. కవిత్వము, సంగీతము, జ్యోతిషము, సాముద్రికము మొదలయిన విద్యలు కలవారు తా మెంతసేపు వానినిగూర్చియే యాలోచించుచుందురు. హరశాస్త్రి దారి వెంటఁబోవుచు మనుజులవంక నిదానించి చూచును. వారి ముఖలక్షణములను చూచి వారివారి యదృష్టములు చదువుకొనుచుండును. ఈ సంగతి హరశాస్త్రి యెక్కడ నిలుచుండిన నక్కడ నందరికిఁ దెలియును. హరశాస్త్రి యీసంగతులు బిడరునం దందరికిఁ జెప్పిచెప్పి యోరుగల్లునకు వచ్చెను. ఓరుగల్లున నందరకుఁ జెప్పిచెప్పి కొండపల్లి చేరెను. కొండపల్లిలో హరశాస్త్రిచుట్టును వేనకువేలు జనము ప్రోవువడిరి. అతఁడు వారందరకిఁ దల కొకరీతిని ఫలములు చెప్పుచుండెను. ఈ ఫలములుచెప్పుటలో నాతనికి విసుగు విరామము లక్కరలేదు.

హరశాస్త్రి కొండపల్లి వచ్చిన యైదవనాఁడు తానొక బ్రాహ్మణుని యరుగుమీఁదఁగూర్చుండి యాతని కుమారుని జాతకము పరిశీలించుచుండగా నొక బాలిక వారియింటికి ముష్టికై వచ్చెను. ఆ బాలిక కయిదా రేండ్లకన్న నెక్కువ యుండవు. పిల్లతలవెండ్రుక లసంస్కృతములై చిట్టగానుండెను. బాలిక బక్కపలుచగా నుండెను. పిల్ల యెట్టిదైనను పోషణ లేక నల్లపడి యుండెను. ఆ బాలిక యొక చింపిరిపరికిణీ కట్టుకొని పైన తుండుగుడ్డ యొకటి వైచుకొని యందులోఁబెట్టిన బిచ్చపుగింజలు మూట గట్టుకొనుచుండెను. ఆ పేదబాలిక

చూచుట కసహ్యముగానున్నను పరిశీలించి చూచువారి కామె మొగము రేఖలు రమ్యములుగానున్నవని తెలియకపోదు.

హరశాస్త్రి యామెవంక నిదానించి చూచి యా యమ్మాయి యెవ్వరినియడిగెను ఆ యింటి బ్రాహ్మణుఁడామె యొక బీదపిల్లయనియు, నామెయు, నామె తండ్రియు నూరికి దక్షిణమున చెరువుదగ్గఱ నొక చిన్న పూరింటిలో నివసింతురనియుఁ జెప్పెను. హరశాస్త్రి యా బాలికను నీ పేరేమని యడుగఁగా నామె 'రాధ' యని చెప్పెను. హరశాస్త్రి యా పిల్లను దగ్గఱకు పిలిచి యామెచేయి చూచెను. ఆ పిల్లచేయి అదేపనిగ నాతఁడొక గంట చూచెను.

ఆ యింటి బ్రాహ్మణుఁడు హరశాస్త్రి నా పిల్ల జాతక మెట్టిదని యడిగెను హరశాస్త్రి మాఱాడలేదు. ఆ పిల్ల తన దారిని తాను బిచ్చమెత్తుకొనుచుఁ బోయెను. హరశాస్త్రి తాను బసలో భోజనముచేసి రెండుజాములకు వెదకుకొనుచు నా బిచ్చపుఁ బిల్ల యింటికిఁ బోయెను. ఈతఁ డచ్చటికిఁ బోవు వఱకు నా బాలిక వాకిటఁ గూర్చుండి రెండు టేకాకు లంట బొడుచుచుండెను. ఆమె హరశాస్త్రిని చూచినంతనే బాల్య చాపలమువలనఁ గుట్టుచున్న విస్తరి యచటఁబెట్టి తన చేయి చూడుమని యడిగెను. ఇంతలో నింటిలోనుండి తండ్రి విస్తరి యైనదాయని కేకవేసెను. రాధ మరల విస్తరికుట్టుచుండెను. హరశాస్త్రి నామె కెదురుగాఁ బోయి కూర్చుండెను.

రాధ తండ్రిపేరు గోపన్న. ఇతఁడు చాల పేదవాఁడు. ఇతఁడు, నితని భార్యయు పేదదంపతులై యా యూరివారి

దయవలనఁ గాపురము చేయుచుండగా, నతనిభార్య రాధను ప్రసవించి పరలోకగతురాలయ్యెను. ఆమె పోయినప్పటి నుండియు గోపన్న బ్రదుకు మరియు బయటఁబడినది. అతఁ డీపిల్లను బెట్టుకొని నెమ్మదిగా బ్రదుకుచుండెను. కొన్నాళ్ళపసి దాని నెత్తుకొనిపోయి యాయమ్మదగ్గఱనాయమ్మదగ్గఱపాలిప్పించుకుని పిల్లకు రెండేండ్లు వచ్చినప్పటినుండియు నట్లే సాకుకొనుచుఁ గోపమువచ్చినప్పు డామెనుగొట్టుచుఁ, దిట్టుచు దయ వచ్చినప్పుడు 'తల్లీ! నీవే నాపాలిటి కల్పవృక్షమవు. తల్లీ! మీతల్లి చచ్చిపోవుచు నిన్ను నాకిచ్చిపోయినదే' యని వక్షమున కాపసిదానిని హత్తుకొనుచుఁ గాపురము చేయుచుండెను. గోపన్నకు నాలుగు స్వార్థపుముక్కలయినను రాకపోవుటచే నతని బ్రదుకు దుస్తరముగా నుండెను.

రాధకుఁ జిన్నచిన్న పనులన్నియుఁ జేతనగును. హర శాస్త్రి రాధవంకనే చూచుచుండెను. గోపన్న లోపలనుండి వచ్చి హరశాస్త్రిని గూర్చి యూరుపేరడిగి యాతఁడు జ్యోతిష్యుఁడని, సాముద్రికవేత్తయని తెలిసికొని 'స్వామీ! మారాధ చెయ్యిచూచి నన్నిమె యేమైనను బ్రతికించు నేమో చూడుడు' అనెను. రాధ తెల్లపోయి తండ్రివంక, హరశాస్త్రి వంకఁ జూచెను. ఆ యింటి కెదురుగానున్న చెరువుమీఁదఁ దీతువుపిట్ట కూయుచుఁ బరుగెత్తెను. హరశాస్త్రి మీరు ముందు భోజనముకానిండని చెప్పెను.

ఆఱవ ప్రకరణము

మహమ్మదుషాకు పట్టాభిషేకమై నాలుగేండ్లు గడచెను. సుల్తానునకుఁ బదునాలుగేండ్లు వచ్చెను. ఈనాలుగేండ్లు జహాన్ అధికార మెక్కువై పోయెను. సుల్తాను రహస్యము జహాను తన చేతులలోఁ బెట్టుకొనెను. ఆ రహస్యము వారి యిద్దరిమధ్యనే నిలచిపోయెను. ఈ రహస్యము గవానునకును, రాణికిని తెలియును. కాని తెలిసి లాభము లేకపోయెను. మహమ్మదుషా జహానుల యిద్దరిమధ్య నమ్మకము చెడనంత సేపు జహాను నేమియుఁ జేయరాదు. జహాన్ దాచిన పరిచారకుని సుల్తాను క్షమించెను. గవానునకు, రాణికి నేమిచేయుటకును దోచలేదు. నాలుగేండ్లు జహాన్ రాజ్యముచేసెను. జహాన్ తన యధికారము క్రమక్రమముగా వృద్ధిచేసుకొనజొచ్చెను. జహాన్ భోగము రాజభోగముకన్న నెక్కువయయ్యెను. సుల్తానువెంటఁ బదిమంది యంగరక్షకులుండురు. జహానున కిరువదిమంది. రాజ్యవిషయములలో గవానురాణుల మాట చెల్లదు. వీరన్నది జహాను కాదనును. సుల్తాను జహాను మాటనే చేయును.

రాణి యీ నాలుగేండ్లుగా సుల్తానుని ప్రేమ కొంతవరకు సంపాదించెను. అతనికి తానే భోజనము పెట్టును. అతనికి దాసీలను బహుమానముగాఁ బంపించును. తన నగలలో నతనికిఁ గొన్ని నజరానా లిచ్చును. మాటిమాటికి నతనిని గాగిలించుకొని 'నాయనా! నీ తల్లిని నన్ను మరచి పోకు సుమీ' యని జోకొట్టును. ఇట్టివానిచేత సుల్తానునకుఁ

తల్లిమీదఁ గొంత నమ్మకము, ప్రేమయు గుదిరెను. జహాన్ తన తల్లికి తనమీదఁ బ్రేమ లేదన్నమాట యబద్ధముగా దోచెను

ఒక నాఁడంతిపురములో సుల్తానును, రాణియు కూర్చుండిరి. రాణి సుల్తానుదుస్తులలో మడతలు తీయుచు, నతని మెడలో హారములు సర్దుచు 'నాయనా! నైజాంషా కన్న నీవే సుల్తానుగా నుండఁదగుదువు. అతఁడు నీయంత యందముగాని, దర్జాగాని లేనివాఁడు' అనెను. సుల్తాను సంతోషించెను.

ఆమె మరల 'నైజాఁషాకు నీవన్నఁ జాలప్రేమయుండె డిది. అతఁడు రాజ్యము నీకే యీయవలెనని చాలసారు లను చుండెడివాఁడు' అనెను. సుల్తాను తన యన్నగారినిగూర్చి జాలిపడెను.

రాణి మరల 'అతఁడు చనిపోవునప్పుడు నిన్నుఁజూడ వలెనన్నాఁడు. కాని జహానుసాహెబు చూడనియ్యలేదు. పాపము! వానియాత్మ నిన్నుఁజూడవలెనని యెంత యారాట పడినదో' యని కన్నీళ్ళు జార్చెను. సుల్తాను కరగిపోయెను. 'జహాను చాల దుర్మార్గుడు. నన్ను మాయన్న నేలచూడ నీయలేదు ?' అనెను.

'నాయనా! నీకు నీ తల్లిమీద, నీ యన్నమీద బ్రేమ లేకుండ జహాన్ కుట్రచేసెను. నాయనా! సుల్తానుకు మాత్రము తల్లిదండ్రులమీదను, నన్నదమ్ములమీదను బ్రేమ యుండదా! నైజాంషాకు నీమీద నెంత ప్రేమయుండెడిది !'

అని రాణి యనెను. సుల్తానునకు జహానుమీద ననుమానము కలిగెను.

రాణి:-నైజాంషాకు నాయందును ప్రేమయుండెడిది. అతఁడు నేనుచెప్పినట్లు నడచుకొనెడివాఁడు. అది జహాన్‌నకు గిట్టినది కాదు. అందుచేత నైజాంషాను జహాను చంపించెను. అతనిఁ జంపించి, నిన్ను సుల్తానును చేసినాఁడు. నిన్ను సుల్తానును చేయకముందు నామీద, నీయన్నమీద నీకు ప్రేమ లేకుండఁ జేసినాఁడు. నీవు, నేను నొకటైనచో రాజ్యమంతయు నీదియే గదా! మంత్రియైన యతని కధికారముండదు. నిన్నతఁడు కూడఁగట్టినచో నధికారమతఁడు చేయ వచ్చును. నిన్ను మోసముచేసి నిన్నేదో బెదరించి నిన్ను తనవైపునకుఁ ద్రిప్పుకొన్నాఁడు. సుల్తాను రాణిమాటలు నిజము లనుకొన్నాఁడు.

మరల రాణి యిట్లన్నది- 'నైజాంషాను, మీయన్నను, నిన్నంతగాఁ బ్రేమించిన యన్నను జంపి యీ రహస్యము నాకుఁ దెలియనట్లు దాచుచున్నాఁడు. ఆరహస్యముతో నిన్ను తనచేతులలో నిరికించుకొన్నాడు. తండ్రీ! సుల్తానువు నీవైన నేమి? మీయన్నయైన నేమి? కాని యిప్పుడు సుల్తాను జహానైనాడు. కిరీటము, హారములు, నగలు నీవి. అధికారము జహానుది. కిరీటముపెట్టుకొన్నవాఁడుకాదు రాజు. అధికారము చేసినవాఁడు రాజు. నీ కంగరక్షకులు పదిమందియే. జహానున కిరువదిమంది. జనులందరు తమపనులు అగుటకు జహానును జూడఁబోవుచున్నారుగాని నిన్నుఁ జూచుటకు వచ్చుటలేదు.

నీవును, నేనును మనోవృత్తి తినుచున్నట్లు తినుచున్నాము. జహాన్ రాజ్యముచేయుచున్నాఁడు.'

సుల్తానునకు తల్లి చెప్పిన ప్రతిపదము యథార్థ మని తోఁచెను. నైజాంషాను జహాను చంపించెనని రాణికిఁ దెలియనే తెలిసెను. ఇంకఁ దాను జహానునకు భయపడవలసినపని లేదనుకొనెను.

రాణి మరల నిట్లుచెప్పెను - "నాయనా! నీ అన్నగారి యాత్మ జహాను నెత్తురు చూడఁగోరు చున్నది. జహాను చచ్చినగాని నీఅన్నయాత్మకును, నా యాత్మకును సంతృప్తి లేదు. నిజమైనయధికారము లేదు. ఏమందువు?"

సుల్తానునకుఁ గోపమువచ్చెను. "అమ్మా! రేపు జహానును నరకించెదను" అనెను. రాణి నాకట్లు వాగ్దానమిమ్మని ఖురానుమీఁద ప్రమాణము చేయించెను.

నాలుగు సంవత్సరముల క్రిందట జహాను చెప్పిన మాటలకుఁ, జేసినచేతలకు - నేఁడు రాణిమాటలకు, నామెచేతలకు సరిపోయినది. నవాబు తాను వానినిఁ బోల్చి చూచుకొనెను. రాణికి సర్వము తెలిసినట్లు తెలిసిపోయెను. సుల్తాను మనస్సులోఁ జిత్రవిచిత్రములైన భావములు చెలరేగెను.

ఆరాత్రి సుల్తాను మరల నొక స్వప్నమును గాంచెను. జహాను, గవాను, తాను, తన యన్నయుఁ గలసి యొక కాలువవెంట నడుచుచుండిరి. గవా నింతలో నెచ్చటికో పోయెను. జహా నా సందుచూచి తనయన్నను కాలువలోనికి ద్రోసెను. గవానువచ్చి జహానును నైజాంషా యేడి? యని

యడిగెను. జహాను తన్నుజూపి యితఁడే నైజాంషా యనెను. గవాన్ మరల మాట్లాడలేదు. గవాను తన్ను వెనుకకుఁ బిలిచి 'సుల్తానుజీ! నీవు జహానును కాలువలోనికిఁ ద్రోయుము. త్రోయకున్న నతఁడు నిన్నును, నన్నునుగూడ గాలువలోనికి ద్రోసి చంపును' అని చెప్పెను. ఆతనికి దారి తోచలేదు. జహాన్ తనను కాలువలోనికిఁ ద్రోయఁబోవుచున్న ట్లుండెను.

ఇంతలో సుల్తానునకు మెలఁకువవచ్చెను. తెల్లవారినది. ఇదివరకు సుల్తాను తన కలలు జహానునకుఁ జెప్పెడివాఁడు. ఈ కల జహానున కెట్లు చెప్పుట ? అదియుఁగాక తనతల్లివచ్చి యతనిఁ గౌగిలించుకొని 'నాయనా! సుఖముగానిద్రపట్టినదా ? మీయన్న యెప్పుడును కలలు కనుచుండెడివాఁడు. నీకుఁ గలలు రావుగద' యనెను. సుల్తాను తన మనోదార్ఢ్య మీలాలనచేతఁ గరగిపోగా రాణి కీస్వప్నమంతయుఁ జెప్పెను.

రాణి యిట్లన్నది. "ఈస్వప్నము శుభమైనదిగా లేదు. హరశాస్త్రి యుండినచో నిట్టిస్వప్నముల కర్థము చక్కగాఁ జెప్పెడివాఁడు. అతఁడు జహాను దుర్మార్గత్వమునకు జడిసి వెడలిపోయినాఁడు."

సుల్తాను హరశాస్త్రినిగూర్చి కొంచెముగా జ్ఞప్తికిఁ దెచ్చుకొనెను. "అమ్మా! ఆ హరశాస్త్రి యిప్పు డెచ్చట నున్నాఁడు ?" అనెను.

రాణి—తెలియదు అని చెప్పి గంగూహసనుల స్నేహము, హరశాస్త్రి వెడలిపోవునప్పు డనిన మాటలు చెప్పి, హరశాస్త్రిని మరలఁ దెచ్చినఁగాని రాజ్యము బాగు

పడదని చెప్పెను. ఇప్పుడు సుల్తానునకు రాణిచెప్పిన ప్రతి పదము నచ్చుచున్నది. సుల్తానుహరశాస్త్రిని పిలిపింతుననెను. తరువాత నవాబు స్నానముచేసి, భోజనముచేసి, హారకిరీటాదులు ధరించి, పరిచారకులు, నుద్యోగులు వెంటరా సమస్త వైభవములతో సభాసదనములకుఁ బోయి కొలువుతీరి కూర్చుండియుండెను.

నవాబు కొలువునకుఁ బోయినది మొదలు రాణి జహానును చంపుటకుఁ దగినవానిని వెదకుచుండెను. అధికారమంతయుఁ దనచేతిలో నుంచుకొన్న జహానును చంపుటకు మంచిసాహసుఁడు కావలయును.

బహ్మనీరాజుల యాస్థానములో మహమ్మదీయులు రెండు కక్షలుగా నేర్పడియుండిరి. పర్షియానుండి వచ్చిన మహమ్మదీయులకును, దక్షిణాపథమునందలివారికిని వైమనస్యములు ప్రబలియుండెను. పర్షియావారికి ఖ్వాజామహమ్మదు గవాన్ నాయకుఁడు. దాక్షిణాత్యులకు ఖ్వాజామహమ్మదు జహాన్ నాయకుఁడు. ఈ రెండుకక్షలవారు నొకరి యధికార మొకరపహరించుచుండిరని యొకరిపై నొక రసూయాపరవశులై యుండిరి.

ఇప్పుడు జహానును చంపవలయు ననినచోఁ బర్షియాదేశస్థుడు చంపవలెను. అట్లు చంపినచో దాక్షిణాత్యులందరును వానిమీఁదఁ బగబట్టెదరు. కావున నది సాధ్యముకాదు. రాణి యూహించెను. ఔత్తరాహుఁడైన యొక సాహసి మహమ్మదీయుఁడు సుల్తానునకంగరక్షకులలో నొక డుండెను.

రాణి వానిని బిలిచి యీ పని చెప్పెను. నిన్ను నేను రక్షించెదననెను. సుల్తానునాజ్ఞ కాగానే యీ పని యాలస్యమించుకయు లేకుండఁ జేయవలె ననెను.

సుల్తాను కొలువులో నుండగా మహారాజువలె జహాన్ లోనికివచ్చెను. అతనివెంట నంగరక్షకు లా రోజున ముప్పది మంది వచ్చిరి.

సుల్తానున కనుమానము దృఢపడెను. కాని యతనికి వానిని శిక్షించుటకు ధైర్యముచాలక పోయెను. సభ యరగంట జరిగెను. సుల్తాన్ వెనుకాడుచున్నాడని రాణికిఁ దెలిసెను. ఆలస్యము జరుగరాదు. నాఁడు దాటినచోఁ దన రహస్యము జహానునకుఁ దెలియవచ్చును. రాణి తొందరపడి యొక పరిచారికను రాజునొద్దకుఁ బంపించెను. అది పోయి సవాబునకు సలాముచేసి "జహాపనాహ్! మీతల్లిగారికి మీరు రాత్రిచేసిన వాగ్దానము నెరవేర్ప నామె కోరుచున్నది" అనెను. సుల్తాన్ నకు వెంటనే యావేశముకలిగి, యొక్క యరప్పుతో జహాన్ వంకఁజూపించి 'వాఁడు రాజద్రోహి! వానిని వధింపు' డనెను. అనుట యాలస్యముగా నా యౌత్తరాహుఁడు జహాను మీఁది కురికి బట్టాకత్తితో జహానును రెండుగా నరకివైచెను. సభ యంతయుఁ గల్లోలపడెను సుల్తాను నిలుచుండి రెండు నిముసములు జహాన్ తల, మొండెమువంకఁ జూచి సభ వెడలి పోయెను. ఔత్తరాహుఁడు సుల్తాన్ వెంటఁ బోగా నతనివంక వెయ్యి తీక్ష్ణదృష్టులు నిగిడెను.

ఏడవ ప్రకరణము

హరశాస్త్రి యీ యుండిపోవుట యుండిపోవుట కొండ పల్లిలోనసే యుండిపోయెను. అతఁడు రాధను, గోపన్నను వదలలేకపోయెను. ఒక చిత్రమేమనగా రాధజాతకముకాని, రాధ సాముద్రికముగాని హరశాస్త్రి గోపన్నతో నొకసారి యైనను చెప్పినాఁడుకాఁడు. రాధ కిప్పుడు పదియేండ్లు వచ్చి నవి. రాధ మునుపటికన్న కొంచె మెదిగినది. రాధ కిప్పు డిద్దరు తండ్రులు. గోపన్న కడుపునఁగన్న తండ్రి, హరశాస్త్రి కనులతోఁగన్న తండ్రి.

హరశాస్త్రి కొండపల్లిలో నొక వర్తకునియొద్ద లేఖకుఁడుగా ప్రవేశించెను. ఆ వర్తకునకు హరశాస్త్రియందమితమైన భక్తి యేర్పడెను. అతఁడు హరశాస్త్రికి సాలునకు నాలుగు వందల నాణెము లిచ్చునట్లేర్పాటుచేసెను. హరశాస్త్రికిఁ బనియుఁ లేదు పాటలేదు. ఎప్పుడైనను వారియింట పురాణము చదువుట, నూటికిఁ గోటికి నుత్తరములు వ్రాయుట, పిల్లలకు జాతకములు చెప్పుట, హరశాస్త్రిపని యిది. హరశాస్త్రి తల్లి యోరుగల్లులోఁ జనిపోయెను. హరశాస్త్రి యోరుగల్లునకుఁ బోయి తల్లి పరలోకక్రియలు సుష్ఠుగా జరపెను. ఆ వర్తకుఁడు హరశాస్త్రితల్లి పరలోకక్రియలకు రెండువందల టంకము లిచ్చెను. ఓరుగల్లులోని యొకబ్రాహ్మణుఁడు తన కూఁతును హరశాస్త్రి కిత్తుననెను. హరశాస్త్రి తనకుఁ బెండ్లివయసు

మీఱినదని నిరాకరించెను. హరశాస్త్రిభోజనము కొండపల్లి సత్రములో. ఆ సత్రమునందున బ్రాహ్మణికి హరశాస్త్రి సాలునకు రెండువందల నాణెము లిచ్చునట్లు నిర్ణయించుకొని యచట భోజనము చేయుచుండెను. భోజనము సత్రములో, నిద్ర గోపన్నయింటిలో.

రాధ కిప్పుడు తమయింటిలో నన్నిపనులు చేయుట చేతనైనది. అన్నమువండి తండ్రికిఁ బెట్టును. విస్తళ్ళుకుట్టును. ఇంటిపనియంతయుఁ జేసికొనును. తనకుఁ గావలసినవి హరశాస్త్రి యుద్యోగముగాఁ గుదిరిన వర్తకునియింటికిఁ బోయి తెచ్చుకొనును. వారు రాధ యేమడిగిన నది యిత్తురు. హరశాస్త్రి యామెను బిడ్డవలెఁజూచుకొనుటచేత నూరందరికి రాధ యనిన నభిమానము హెచ్చెను. ఆమె కిప్పుడు కొరత లేదు. రాధ యిప్పుడు మునుపటికన్న నొడలు చేసినది. ఎఱ్ఱ పడినది. పరికిణీ మాయనీయదు. తల చెరగనీయదు. ఏడెనిమిదేండ్లుగా నూనె యెఱుగని యామెతలవెండ్రుకలు నూనె కెదురుతిరుగును. కాని దువ్వెన కెదురుతిరుగలేక యణఁగి యుండును. రాధ బిళ్ళేరుగాజులు పెట్టుకొని బందరు కలంకారి పరికిణీరైకలు తొడుగుకొని కన్నెముత్తైదువుగాఁ బేరంటమునకు వెళ్ళినప్పుడు నగలు లేకున్నను నందరికన్న లామె మీదనే యుండును.

హరశాస్త్రికి రాధకుఁ బెండ్లిచేయవలెనని పట్టినది. అతఁడొకనాఁడు సంబంధమువిచారించుట కమరావతిపోయెను.

ఆనాఁడు బైరాగి యొకఁడు గోపన్నయింటికివచ్చి రాధను చూచి యామెయడుగగా నామెచేయి చూచెను. అతఁడామె చేయి చూచిచూచి పెదవివిరచి పోయెను. రాధ వాని నేల పెదవివిరచెనో చెప్పుమని తొందరపెట్టెను. కాని వాఁడు చెప్పకుండనే తిరిగిపోయెను. రాధ కేమియుఁ దోచలేదు. ఆనాఁడు వంటయంతయుఁ బాడుచేసెను. గోపన్న భోజనము ముందు విసుగుకొనెను. 'అమ్మా! మీ పినతండ్రియూరులో లేఁడనియా వంట యిట్లు చేసితివి' అనెను.

రాధ భోజనమైనతరువాత బైరాగివానిని వెదకు కొనుచు నూరువెంటఁ బోయెను. వాఁడూరిచివర నొకచోటఁ గూర్చుండిగంజాయిపీల్చుచుండెను రాధవానియొద్దకుబోయి 'నాచేయిచూచి యిందాక పెదవి విరచితివి కదా! నాచేయి చూచి నా జాతకము చెప్పు'మనెను. వాఁడు 'మంచి భాగ్య శాలివే తల్లీ! మంచి భాగ్యశాలివి. నీకు గొప్పదశ పట్టును' అనెను. రాధకుఁ దృప్తికలుగలేదు. వానిని తరచి తరచియడుగ మొదలుపెట్టెను. వాఁడు చివరకు దగ్గరకురమ్మని చేయి చాపుమని చేయి పరిశీలించి యిట్లనెను. 'అమ్మా! నీవు బీద రాలవు. నీభర్తకూడ బీదవాఁడేయగును. నీకుఁ బండ్రెండవ యేట పెండ్లియగును' అని చెప్పెను. రాధ పెదవి విరచిన దెందుకో చెప్పుమనును. వాఁడు చెప్పలేదు. రాధ వానిని పీడించెను. 'తల్లీ! నీకు పదునేనవయేట గండమున్నది. కాని యది దాటిపోవు'ననెను. రాధకుఁ దృప్తికాలేదు. అతనిదగ్గ రకు మరికొంచెముజరిగి 'తాతా! యదికాదు నిజముచెప్పుము'

అని యడిగెను. బైరాగి యాలోచించి 'తల్లీ! ఏమైనను సరే చెప్పుచున్నాను. అశుభము చెప్పరాదు. అయినను నీవింతగా పట్టుపట్టితివిగానఁజెప్పుచున్నాను. నీకుపదునేనవయేట గండము లేదుగాని యేదోయొక విచిత్రమైన యాపద రానున్నది. బాగుగా నాలోచించినచో నీభర్త నిన్ను వదలిపెట్టవచ్చును. కాని నీ హస్తమందేవో వక్రరేఖయున్నది. తల్లీ! అది నాకు తెలియుటలేదు. ఆ గీతయర్థమేమో తెలిసికొనవలెనని నాకును నూహగా నున్నది. నేను బ్రదికియుంటినా నీ వెంటనే తిరుగు చుందును. ఆగీత నే నెక్కడ జూడలేదు. ఆ గీతయర్థమేమో తెలిసికొనుటకీ వైదేండ్లును నీ వెంటనే యుండెదను. మాటి మాటి కీయూరు వచ్చుచు పోవుచుందును. వచ్చినప్పుడెల్ల నిన్ను చూచుచుందును' అని చెప్పెను. రాధ యతనిని వాని పేరడిగెను. వాఁడు 'రాంబైరాగి'యని చెప్పెను. బైరాగి తన సంచిలోనుండి యొక మూలికతీసి రాధకిచ్చి 'నీవిది యెప్పు డును మెడలో కట్టుకొనుము. నేను పదిరోజులలో బయలు దేరి కాశికిఁ బోవుచున్నాను. హిమాలయపర్వతములలోఁ గొన్నిమూలికలు వెదకుటకై పోవుచుంటిని. నేను తిరిగి సంవ త్సరమైన తరువాతవచ్చెదను. వచ్చినప్పుడు నీకింకొక మూలిక యిచ్చెదను. అంతవరకు నీవు దీనిని ధరించుము. అది తెచ్చిన తరువాత నీవది ధరింతువుగాని' యని చెప్పెను. రాధ యెడల రాంబైరాగి కేలనో వృథాకరుణ బుట్టినది. రాధ యా మూలిక తీసికొని యింటికిపోయెను.

మరునాఁడు హరశాస్త్రి యింటికిఁ దిరిగివచ్చెను. రాధ జరిగిన కథయంతయు నాయనతోఁ జెప్పెను. హరశాస్త్రి యాశ్చర్యపోయెను. ఆబైరాగిని తనకుఁ జూపించుమని యడిగెను. రాధయు, హరశాస్త్రియుఁగలసి యూరంతయుఁ దిరిగిరి కాని బైరాగి కనఁబడలేదు. రాధ హరశాస్త్రితో 'బాబూ! వాఁడు చెప్పినది నిజమేనా' అని యడిగెను. హరశాస్త్రి 'తల్లీ! నిజమే, నీచేతిలో విచిత్రమైన వక్రరేఖ కర్థమేమో నాకును దెలియలేదు. అందు కనియే నేను రాజమహేంద్రవరము పోదమనుకొన్నవాఁడ నిచ్చటనే నిలచిపోతిని. ఇంక నైదేండ్లలో నా గీతఫలము దెలియును' అనెను. రాధ 'ఆ గీత మంచిదా! చెడ్డదా!' యని యడిగెను. హరశాస్త్రి 'మంచిదిగాఁ గనంబడుచున్నదికాని దాని యాథార్థ్య మిట్టిదని చెప్పరా' దనెను. రాధ కొకవిధమైన యానందము కలిగెను. తనకేదో గొప్పదశ పట్టునని యనుకొనెను. ఆనాఁడు సాయంతనమున రాధ వారియింటి కెదురుగానున్న చెరువుగట్టున నంట్లుతోముకొనుచు నూహామీఁద నూహగాఁ దనకు మహైశ్వర్యము కలుగుననియుఁ, గొండపల్లికోటకుఁ దాను రాణినగుదుననియు ననుకొని కోటవంకఁ జూచెను. కాలుచాచినట్లు దక్షిణమునకు ఏటవాలుగా వ్యాపించిన యా కొండచరియ రాధవంక భయంకరముగాఁ జూచెను. ఆ కొండ ప్రక్కలఁ బెరిగిన చెట్లు పర్వతమునకు సహజమైనగాంభీర్యమును వెల్లడించెను. రాధ ప్రక్కగా నొకపాము జరజర నడచిపోయెను. కొంచెమైనచో నామెన్ను గరచెడిదే.

ఏనిమిదవ ప్రకరణము

క్వాజామహమ్మదు జహానును సుల్తానుచంపించిన తరువాత నాలుగేండ్లకు ననగా 1471 సంవత్సరములో నొకనాఁడు వేగిలోఁ బగలు పన్నెండుగంటలు దాటినతరువాత నొక యాశ్వికుఁడు కొండపల్లి చేరెను. అతఁడు గొప్పవంశము వాఁడువలె గనఁబడుచుండెను. కాని మొగ మెండచేతను మాత్రమేకాక దైన్యముచేతఁగూడ మాసినట్లు కనఁబడుచుండెను. అతఁడు కొండపల్లి వచ్చి సత్ర మెక్కడ నున్నదని యడిగి సత్రమునకుఁ బోయెను. అక్కడ భోజనము చేసెను. భోజనము చేయుచుండగా సత్రపుటవ్వ యాయనతోఁ బ్రసంగము సాగించెను. ఆమె కా వేళగానివేళ భోజనముచేయువా రెవ్వరు లేనందునఁ దీరుబడి కలిగి యాతనితోఁ బ్రస్తావించుటకు వీలయ్యెను.

అవ్వ:—'అయ్యా! మీ దేయూరు?'

అతఁడు మాటాడలేదు. అవ్వ మరల నదే ప్రశ్నించెను. అతడు కూరకలుపుకొని నేయియడిగెను. అవ్వ నెయ్యి యెక్కువగాఁ జారఁబోసి మరల నదే ప్రశ్న యడిగెను.

అ:—మూడి కటకము. కొంచెము కూర వడ్డింతురా!

అవ్వ కూర వడ్డించెను. మరల నేయి వేయఁబోయెను. కాని యాతఁడు వలదనెను. అవ్వ 'మీ పేరే' మని యడిగెను. అతఁడు మాటాడలేదు. అవ్వ పులుసుపోసి ముక్కలు

రాచిప్పలో నున్నవన్నియు నాతని విస్తరిలోననే వడ్డించి 'అయ్యా! బెండకాయముక్కలు మీ కిష్టమేనా?' యన, యాతడిష్టమే యనగా, 'నున్నముక్క లన్నియు వేసితిని. కడుపునిండ తిను బాబు! ప్రొద్దుదాటి వచ్చితిరి. గొప్పయింటి బిడ్డవువలెఁ గనఁబడుచుంటివి. ఏదో మా యదృష్టము కాక పోయిన మీ వంటివారు బసల కెందుకువత్తు' రనెను.

ఆః—మీ యదృష్టము. మా దురదృష్టము.

అవ్వః—ఏమి బాబూ! అట్లంటిరి! భోజనము బాగుగా లేదా! అట్లయిన నాకుఁ జల్లిగవ్వ యీయవద్దు. మీరు రాత్రి గూడ నుండుఁడు. మీ కిష్టమైనపదార్థము లేవో చెప్పుడు. చేసి పెట్టెదను బాబూ! భోజనముముందర మీ రుసూరు మనినచో నాకది తగులును.

ఆః—(నొచ్చుకొని) అమ్మా! అదికాదు, భోజనము చాల బాగున్నది. అది నా సొద. మీకు సంబంధములేని మాట. అశ్వికునిగాంభీర్యము ముసలిఅవ్వదయచేత కరగినది.

అవ్వః—నాయనా! ఏదో కష్టములో నున్నావు కాబోలును! కష్టములుకాక యీ ప్రపంచములో సుఖములున్నవా! ఓర్చుకోవలయును. కష్టములు కాపురమును చేయవు. మంచి రోజులు నీకును వచ్చునులే.

అవ్వ కాతనియందు దయగలిగి తనకై అట్టిపెట్టుకొన్న పెరుగు గాశ్వికు డెక్కువన్నకొలది యాతని విస్తరిలోఁ గుమ్మరించెను. అతనిమనస్సు ముసలియామెయెడల సమా

ర్ద్రమైపోయెను. అతఁడు 'పెరుగెక్కువ పోసిరి, నేను తినలే నవెను.

అవ్వ:—'నాయనా! అస లన్నమే తినలేదు. ఎండలో నడచినవారి కన్న మేమి సయించును? కడుపునిండ నీళ్ళేపోసితివి. ఈ పెరుగన్నము తినుము. చలవ చేయును. బాబూ! మీరు సంతోషించుటయే నాకుఁ గావలసినది. ధన మేమి శాశ్వతము!' ఆశ్వికుని మనస్సు అవ్వకు వశమైపోయెను. అవ్వ 'నాయనా! మజ్జిగలోనికి లవణము కావలయునా?' యన యాతఁడు వద్దనగా 'మీపేరేమి?' యనెను.

ఆ:—అంభోజరాజు.

అవ్వ:—అయ్యో! నాయనా మీరు క్షత్రియులా! మీకిక్కడ వడ్డించితిని. బాబూ! నా కా సంగతి తెలిసినచో వేరేగదిలో వడ్డించెడిదానను. నాయనా! మీకళ, మీయజ్ఞోప వీతము చూచికూడ నాకుఁ దెలివిలేకపోయినది. మీరు చెప్పనైన చెప్పితిరికాదు. బాబూ! క్షమించుము.

ఆశ్వికున కవ్వ సాక్షాత్తు కాశీఅన్నపూర్ణ యనిపించెను. పౌగడ్తల కెవనిమనస్సు కరుగదు!

అవ్వ:—బాబూ! మీ రేయూరు పోవుచున్నారు?

ఆ:—అహమ్మదాబాదు.

అవ్వ:—ఏమిపనిమీద? మనబసలో హరశాస్త్రిగారని యున్నారు! ఆతనిది పూర్వ మహమ్మదాబాదే! అక్కడ నాయన నవాబులదగ్గర యుద్యోగి యట. మీ కేదైన వర్తమానము కావలసిచో నాయునచేతఁ జెప్పించెదను.

అంభోజునకు నవ్వు మంచితనమునకు నాశ్చర్యము వేసెను. ఇంతలో నాయన భోజనము పూర్తియయినది. లేచి గుఱ్ఱమును కట్టివేసినచోటికిఁ బోయి కొన్ని దుస్తులు తెచ్చి యొక గదిలోఁ బక్క-వేసికొని పండుకొనెను. వేసంగి వేడికి నలయుటచేత నాతనికి నిద్రపట్టెను. అతఁడు మేలు కొనునప్పటికిఁ గాకులు కూయుచుండెను. ఆతఁడు లేచి చెరువు దక్షిణమున నున్నదని కనుగొని యచటికిఁ బోయి కాలు సేతులు కడిగికొని వార్చి కట్టమీఁద నిలఁబడెను. ఆ వేళకు హరశాస్త్రి గోపన్న యింటినుండి చెరువునొద్దకుఁ బోయి సాంధ్యకృత్యములు చేయ మొదలుపెట్టెను.

అంభోజరాజునకు హరశాస్త్రి యాతఁడే యేమో యనిపించినది. కాని రాజరీవి పలుకరించ నీయలేదు. హరశాస్త్రి చెరువులోనుండి బయటకువచ్చి రాజునుజూచి— 'అయ్యా! క్షత్రియులవలె నున్నారు. తమరి దే గ్రామము?' అనెను. రాజు గంభీరముగాఁ గటకమని చెప్పెను. హరశాస్త్రి 'కటకమునకుఁ బోవుచున్నారా?' యనెను.

అం:—కాదు. కటకమునుండియే వచ్చుచున్నాను. బీదరునకుఁబోవుచున్నాను. హరశాస్త్రిగారిని మీ రెరుగుదురా?

హ:—అయ్యా! నేనే హరశాస్త్రిని. నాతో మీ కేమైన పనిగలదా?

అం:—అయ్యా! తమరు పూర్వము బీదరునవాబుల యొద్ద నుద్యోగులటకదా! అచటివర్తమానములు తమవలన దెలిసికొనవలెనని యూహాపడి యడుగుచున్నాను.

హ:—'అయ్యా! వట్టియుద్యోగినే కాదు. వారు బ్రాహ్మణసుల్తానులని తమకు తెలియునుకదా! వారు మూల పురుషుఁడైన అల్లాఉద్దీన్ హసన్‌షా నవాబైనది మా పూర్వుఁడైన గంగూబ్రాహ్మణునిదయవలననే. అప్పటినుండి యానవాబులకును, మాకును వంశక్రమాగతమైనస్నేహ మున్నది. కాని కడచినసుల్తాను దానికి సున్నచుట్టెను. పైగా నా వంశములో హత్యలు, దురాశలు, ద్వేషములు ప్రబలిపోయినవి. నాకు విసుగుపుట్టి యచ్చటనుండి లేచి వచ్చితిని.

అంభోజరాజు 'స్వామీ! నేను బీదరునకు గొప్పపని మీఁదఁ బోవుచున్నాను. మీరు నాకు సాయముచేసినచో సంతోషించెద' ననెను. హరశాస్త్రి తనకుఁ జేతనైనదైనచో నభ్యంతర మేమియు లేదనెను. అంభోజనుఁడు తాను హరశాస్త్రి భోజనముచేయుబసలోనే దిగితిననియుఁ, దనసంగతి భోజనమైనతరువాత మనవిచేయుదుననియు చెప్పి యాతనిని దీసికొని పోయెను.

గుఱ్ఱమునకు మాలీసుచేయుటకు, మేతవేయుటకు నెవనినో కుదిర్చి రాజు గుఱ్ఱమును చూచుకొనివచ్చి స్నానము చేసి యవ్వ యెక్కువశ్రద్ధతో వడ్డించగా భోజనముచేసెను. రాత్రి జాముప్రొద్దుపోయి అంభోజరాజును, హరశాస్త్రియుఁ జెరువుగట్టుమీఁదికిఁ బోయిరి. శుక్లాష్టమి వెన్నెల కాయుచుండెను. చెరువుగట్టుమీఁద నిర్జనముగానుండెను. హరశాస్త్రి తమ పని యేమియని కదలించెను. అంభోజుఁడు మొదలు పెట్టెను.

అం:—అయ్యా! నే నోఢ్రగజపతికి సమీపబంధువునగుదును. నేను గజపతి యప్పగారికిఁ గూఁతుబిడ్డను. మంగళరాజను నొకఁడు కలఁడు. అతఁడు రాజుగారిభార్యకు మేనమామ మనుమడు. నేను గజపతికి రక్తసంబంధిని. ఇట్లుండగా రాణియొక్కయు, నామెకిష్టులైన కొందరు పాత్రుల యొక్కయు కుట్రవలన నాహక్కులు త్రోసివేయఁబడి మంగళరాజు రాజు చేయఁబడెను. నాకుఁ గుమ్మక్కు లేకపోయినది. ఆలోచించి భామినీసుల్తానుల సహాయము తీసికొని నా రాజ్యము నేను సంపాదింతునని పూనితిని. మొట్టమొదట మీపేరు విన్నప్పుడు మీరు నాకు బీదరు వర్తమానములుమాత్రమే చెప్పుదురనుకొంటిని. మీరు మీకథ చెప్పినతరువాత నా యాశలన్నియు మీ మీదఁ బెట్టుకొంటిని. మీరు నన్ను బీదరునకుం దీసికొనిపోయి నవాబులదర్శనము చేయించి నా రాజ్యము నాకిప్పించ వలయునని ప్రార్థన. బ్రాహ్మణులు క్షత్రియులప్రార్థన త్రోసివేయరాదని నామనవి.

హర:—అయ్యా! నేను సుల్తానులతోఁ దగాదాపడి వచ్చితిని. మరల వారియొద్ద కెట్లుపోదును?

అం:—ఒక స్నేహితునిపని సానుకూలపరచుటకు.

హర:—ఇప్పటిసుల్తానను నేనెఱుఁగనే యెఱుఁగను. నే నెఱింగిన సుల్తానను పసివాఁడుగానున్నప్పుడే కూనీచేసిరి.

అం:-అయ్యా! తమరక్కడ మంత్రుల నెఱిఁగియుందురుకదా!

హార:—ఇద్దరిలో నొకనికి, నాకు విరోధమే యని చెప్ప వచ్చును. కాని యతనిని సుల్తాను రాజద్రోహియని చంపించెనని వింటిమి.

అం:—ఇంక నేమి ! మిగిలినవారు తమరికి మిత్రులే కదా ! వారిని మీరు బాగుగా నెరుగుదురు.

హార:—దాని కేమి, రాణిగారిని మాత్ర మెఱుఁగనా ! ఈ కట్టసుల్తానును నేనెఱుంగను. ఇప్పటి కాతఁడు పదునెన్మిది పందొమ్మిదేండ్లవాఁడుగా నుండును. ఇంక నేను మీయూరు రానని చెప్పివచ్చితిని. మరి యిప్పుడెట్లు పోదును ?

అం:—ప్రతిజ్ఞ చేసితిరా ?

హార:—చేయలేదు. కాని యంతమాట యంటిని. అదికాక నేనువచ్చి సుమారెనిమిదేండ్లయినది. ఈ యూరు వచ్చియే యీ యేండ్లు దాదాపుకావచ్చుచున్నది. నేను వారికి జ్ఞాపకముండునా ?

అం—అయ్యా! గవానంత మేధాశాలి, శౌర్యవంతుఁడు లేఁడని ప్రతీతి. ఆతఁడు మిమ్మిప్పుడే మరచిపోవునా! మీ రొక దీనుని రక్షించుటకు బద్ధసంకల్పులైతిరేని నా కార్యము ఫలించినట్లే.

అంభోజనుఁడు హారశాస్త్రికి నమస్కారముచేసెను. హారశాస్త్రి మొగమాట పడెను. రాజు రెండుచేతులు పుచ్చు కొని హారశాస్త్రి 'అయ్యా ! మీకోసము నా పట్టుదల వదలె దను' అనెను. అష్టమిచంద్రుని ధాన్యపుగోమ్ము క్రిందుగా, ధనపుఁగోమ్ము పైగా నస్తమించబోవుచుండెను.

తొమ్మిదవ ప్రకరణము

అంభోజన హరశాస్త్రు లిద్దరును బీదరు చేరిరి. బీదరు లోని చాలమందిజనులు హరశాస్త్రిని చూచినంతనే పూర్వ స్నేహమును వెల్లడించిరి. హరశాస్త్రి తనయింటికి బోయి చూచుకొనెను. ఆ యిల్లు పాడువడియుండెను. ఆ స్థలము కొద్ది మొత్తమున కమ్మివేసి హరశాస్త్రి బీదరునకుఁబోయినందులకు స్వలాభము కలిగించుకొనెను. ఒక నాలుగైదురోజు లయిన తరువాత హరశాస్త్రి యంభోజనుని వెంటఁబెట్టుకొని గవాను నింటికిఁ బోయెను. గవాను హరశాస్త్రివచ్చినాఁడనివతోడనే తానే బయటికివచ్చి యాతనిని లోనికిఁ దీసికొనిపోయెను. గవానునకు హరశాస్త్రి యకల్మషతయు, తన నవాబులయం దాతనికిఁ గల గాఢాభిమానమును తెలియును. అందుచేత హరశాస్త్రి యన్న గవానునకు గౌరవము. అన్యోన్యకుశల ప్రశ్న లయినతరువాత హరశాస్త్రి జహాను మరణమును గూర్చి ముచ్చటించెను. గవానా సంగతియంతయుఁజెప్పెను. హరశాస్త్రికి నైజాంషాపేరు చెప్పినంతనే కనులనీరు గిఱ్ఱునఁ దిరిగెను. దానితో గవానునకు హరశాస్త్రిమీఁదఁగల సదభి ప్రాయము రెండింత లయ్యెను. ఇది యయినతరువాత నంభో జుని కథ హరశాస్త్రి గవానునితోఁ జెప్పెను. హరశాస్త్రి యందు సుముఖుఁడైన గవాను, వెంటనే హరశాస్త్రిచెప్పిన దానికి సమ్మతించెను. కాని సుల్తానుతో నీ సంగతి చెప్పవల

యును. సుల్తానున కీ సంగతి చెప్పుట కింకను రెండు రోజులు పట్టునని గవాను చెప్పెను.

హరశాస్త్రి రాణిని చూచుటకుఁ గోరెను. ఆనాఁడు సాయంతనము హరశాస్త్రియు, గవానును రాణిదర్శనార్థమై పోయిరి. హరశాస్త్రిని చూచినవా రందఱు నతనివంక నిదానించి చూచుట, గుర్తుపట్టుట, మందహాసముతో సలాము చేయుటయు మొదలుపెట్టిరి. కాని మంత్రి వెంటవచ్చుట చేతఁ బలుకరింపవలసినవా రెందరో పలుకరింపలేదు.

రాణి హరశాస్త్రిని చూచెను. ఇరువురును సలాములు చేసికొనిరి. రాణి కనపడినందులకు హరశాస్త్రి యెంత సంతోషించెనో హరశాస్త్రి కనపడినందులకు రాణియంత సంతోషించెను. రాణి యతడు వెళ్ళిపోయినతరువాత జరిగిన కథలలోఁ గొన్నికొన్ని ముక్తసరిగా సూచించెను. కొంత సేపయినతరువాత హరశాస్త్రి సెలవుతీసికొని లేచెను. రాణి "శాస్త్రిజీ! తమరు బహ్మనీసుల్తానులను వదలి పోవుటకు రాలేదుకదా! రేపు ప్రొద్దున్న దయచేయుఁడు. మీయుద్యోగము మీరు చేయవలసియున్నది. పని మిగిలియున్నది" అనెను. గవాను నవ్వెను. హరశాస్త్రి యంగీకారముతో వినయమున జోడించెను.

ఆ మరునాఁడు హరశాస్త్రి యొక్కఁడు పూర్వపు రీతిగా సెలువకప్పుకొని రాజ భవనమునకుఁ బోయెను.

రాణియు, మహమ్మదుషాయును హరశాస్త్రి గొఱకెదురుచూచు చుండిరి. మహమ్మదుషాకప్పుడు పందొమ్మిదేండ్లు వచ్చినవి. నిత్యవ్యాయామమువలన నాతనిమూర్తి యాజానుబాహువై కండలుదేరియుండెను. మీసములును, చిన్నగడ్డమునువచ్చెను. కన్నులు రక్తములై యుండెను. చూచుటకు భయంకరముగ నుండెను. హరశాస్త్రిని నవ్వుచుఁజూచి సుల్తాను 'భాయీ!' అని పిలిచెను. అల్పసంతోషియగు హరశాస్త్రి కా పిలుపు నైజాంషా బ్రతికివచ్చి తన్ను పిలిచినట్లుండెను. కొంతమాటాడిన పిదప నైజాంషామృతిమొదలుగా మహమ్మదుషా కన్న కలలన్నియు హరశాస్త్రికి రాణి చెప్పించెను. హరశాస్త్రి వానికి వ్యాఖ్యానములుచెప్పెను. మహమ్మదుషాచేయిచూచి యతనికి కొంతభూతము, కొంతభవిష్యత్తును చెప్పెను. మహమ్మదుషా యతనిజోస్యమునకుఁ దమవంశమునం దతనికిగల భక్తికిఁ జాలసంతోషించెను. చివరకుమహమ్మదుషా 'శాస్త్రిజీ! మీరు మాయొద్దనే యుండవలయును. మనసంధి చెడిపోలేదు. జహాను సంధి చెరుపుటకెవరు? కావున మీరు మరల నహమ్మదాబాదులోననే యుండవలయు' ననెను. శాస్త్రి చిత్త మనెను. హరశాస్త్రి తాను వచ్చినపని సుల్తానుతో, రాణితో విన్నవించెను. విన్నవించి హరశాస్త్రి యిట్లు చెప్పెను. "ఇందులో మనకుఁ గొంత లాభమున్నది. అంభోజునకు గజపతులరాజ్య మిచ్చి, దానికి బదులుగా మనము రాజ

మహేంద్ర కొండపల్లి దుర్గములను గెలుచుకొన వచ్చును. తరువాత వీలుగానున్నపుడు మచిలీబందరుకూడ గెలిచినచోఁ కృష్ణా గోదావరులమధ్యనున్న రాజ్యమంతయు బహ్మనీ సుల్తానుల దగును. శత్రువులకు నదులొత్తుకొని వచ్చుట కడ్డు పెట్టును." రాణికి, సుల్తానునకు నీయాలోచన నచ్చినది. హర శాస్త్రియందు రాణికిగల సద్భావము వృద్ధియయ్యెను. పూర్వము హరశాస్త్రినిగురించి రాణి సుల్తానునకు మంచివాఁ డని చెప్పుచుండెడిది. సుల్తానున కా మాట యథార్థ మనిపించినది.

అమరునాఁడు నిండుకొలువులో సుల్తాను హరశాస్త్రిని క్రొత్తసరదారు లందరికిఁజూపి యాతనియెడల తనకుగల మైత్రిని వెల్లడించెను. అంభోజుఁడు సుల్తానునకు సలాముచేసి యుచితాసనమునఁ గూర్చుండెను సభాముఖమున నంభోజుని వచ్చినపని హరశాస్త్రి సుల్తానుతో విన్నవించెను. సుల్తాను గవానుతో జెప్పెను. సుల్తాను అంభోజునకు రాజ్య మిప్పించుట కొప్పుకొనెను. సభయంతయు నంగీకరించెను.

కాని సైన్యమును మంగళరాజుమీదికి నడిపించుట కెవ్వరని ప్రశ్నవచ్చినది. గవా నాలోచించెను.

మాలిక్ హసన్ భైరి యను నొకయువకుఁడు యుద్ధము లందు, సైన్యములు నడపుటయందు సమర్థత చాలసారులు కనఁబఱచెను. అతనియెడల గవానునకు మంచియభిప్రాయము

కలదు. గవా నీ సమయమున నతనిని సుల్తానునకు విన్నవిం చెను. సుల్తా నంగీకరించెను. ఆనాఁటిసభలో హసన్ ఖైరికి నైజామల్ ముల్కు అని బిరు దిచ్చితినని సుల్తాను చెప్పెను. ఒక మణులుపొదిగిన పిడిగల కత్తి సుల్తాను హసన్ ఖైరికి బహుమానము చేసెను. హసన్ ఖైరి ముందుకువచ్చి సుల్తాను నకు వంగి నమస్కారముచేసి కత్తి స్వీకరించి యా కత్తితో సుల్తానునే సేవించెదనని ప్రమాణముచేసి సుల్తానుఅంగీచివ రలు ముద్దిడుకొని తనచోటికిఁ దాను పోయి కూర్చుండెను. అంభోజరాజు రాజ్యము తిరిగి యతని కిప్పించుటకై నైజా ముల్ ముల్కును పంపుచున్నామని సుల్తాను సభాముఖమున చెప్పెను. హరశాస్త్రి తాను మరలఁ గొండపల్లి పోవుటకు సుల్తానుసెలవు తీసికొనెను. అక్కడఁ దనకుఁ గొన్నిపను లున్నవని, యవి సర్దుకొని తిరిగి వత్తునని యతడు చెప్పెను.

మరునాఁడుదయమున నైజాముల్ ముల్కు ఇరువది వేల గుఱ్ఱపుదళములతో నోఢ్రదేశము మీఁదికి దాడి వెడ లెను. అంభోజరాజు, హరశాస్త్రి యా సైన్యము వెంటఁ బోయిరి. ఆ సైన్యము పదిరోజులలో గజపతుల దేశము చొచ్చెను. కటకముపోయి ముట్టడించెను. మంగళరాజు నైజా ముల్ ముల్కు సైన్యపుదాడి తాగలేక పారిపోయెను. అంభోజ రాజు రాజయ్యెను. అంభోజరాజు తన కృతజ్ఞత వెల్ల

డించుటకు రాజమహేంద్రవరదుర్గము, కొండపల్లి దుర్గమును గెలిచి మహమ్మదుషా కిచ్చెదనని చెప్పెను.

మొట్టమొదట రాజమహేంద్రవరము మీదికిఁ బోయిరి. ఆ దుర్గ మోఢ్రగజపతుల సేనానాయకుఁ డొకని క్రింద నున్నది. అతనిని కోట స్వాధీనము చేయుమనగాఁ జేయలేదు. నైజాముల్ ముల్కు నాలుగురోజులు ముట్టడివేసి, యైదవనాఁడు తనసైన్యములను పురికొల్పి కోటలగ్గల కెక్కించి లోనున్న కొద్దిసైన్యమును యథాయథలు చేసెను. కోట స్వాధీనమైనతర్వాత నచ్చట రెండువేల సైన్యములు నిలువ యుంచి తక్కినసేనతో నంభోజునిసాయముతో గోదావరి దాటి, కొండపల్లికోటను పట్టుకొనుటకు రెండు రోజులలో వచ్చి చేరెను. కాని కొండపల్లికోట రాజమహేంద్రదుర్గము వలె సులభసాధ్యమైనదికాదు. కోటకు మూడు నెలలు ముట్టడి వేయవలసి వచ్చెను. సైన్యముల మూలముగా నూరిలోని ప్రజల కొత్తిడియయ్యెను. కాని హరశాస్త్రివలనఁ గొండ పల్లి ప్రజలు నిర్భయులై యుండిరి. అదివరకే హరశాస్త్రి యనినఁ గొండపల్లిజనులకు భక్తి. ఇప్పు డిట్లు సైన్యములు తెచ్చుట, రాజులను నిలుపుట చూచినంత నాతనికి సుల్తాను వశుఁడని, యాతఁ డెట్లు చెప్పిన సుల్తా నట్లు నడచునని చెప్పుకొనసాగిరి.

తినుపదార్థము లయిపోయి కోటలోనివారు సంధికిఁ దిగిరి. నైజాముల్ ముల్కు కోటతలుపులు తెరపించి కోట

వశము చేసికొని పూర్వమున్న యోఢ్రసైన్యములను సైన్యములోననే యుంచి, యా సరదారులను గూడ వారివారి యుద్యోగములందే యుంచి, కోటకు నధికారము మహమ్మదీయ నాయకున కొకని కిచ్చి, హరశాస్త్రిపై పరామరిక కప్పగించి యీ సంగతియంతయు సుల్తానునకు వర్తమాన మంపి కొండపల్లిలో వేయి సైన్యము, రాజమహేంద్రవరమున రెండువేల సైన్యమును నిలిపి తక్కిన సైన్యము నంతయు నహమ్మదాబాదునకుఁ బంపివేసెను. తాను రాజమహేంద్రవరమునకుఁ బోయి క్రొత్తగాసంపాదించిన యీ రాజ్యముమీఁది శిస్తులు మొదలయినసంగతు లచ్చటనుండి విచారించుచుండెను. అంభోజరాజు హరశాస్త్రిని కటకము రమ్మని చాలబలవంతము చేసెను. కాని యాతఁడు వెళ్ళలేదు. చివరకతడు శాస్త్రియొద్ద సెలవుతీసికొని కటకమునకుఁబోయి తన రాజ్యమును దాఁ బాలించుకొనుచుండెను. గజపతియైన యంభోజరాజు కొండపల్లిసత్రములోని యవ్వకు నూరు నాణెములు, నొక జరీశేలువయు బహుమతిచేసి పోయెను. ఆ యవ్వసంతోషమునకు మేరలేదు.

పదియవ ప్రకరణము

ఆ సంవత్సరము దేశమున నెచ్చటను వానలు లేక పోయినవి. పంటలు పండలేదు. వెనుకటిసంవత్సరము నిలువ యున్న ధాన్య మా యేట జనులందరు తినిరి. కాని యేఁడాది చివరకు వచ్చువరకుఁ దిన గింజలేక దేశ మల్లాడిపోయెను. గ్రహములు వక్రించెను. శని మీనరాశికి వచ్చెను. రాత్రుల యందుఁ దోకచుక్కలు దూర్పునఁ గనిపించుచు వచ్చెను. మధ్యాహ్నములయందు మేఘములు పట్టుచుండెను. ప్రొద్దుటి పూటఁ జినుకుచుండెను. ప్రొద్దు కుంకినవెంటనే యాకాశము నిర్మలమై నక్షత్రములు ధగధగలాడఁ జొచ్చెను. కాసిన నాలుగెండలు తెల్లనై వాయువీధులఁ జెమ్మలేమిఁ దెలుపు చుండెను. గాలియెచ్చట నాడుటయైనను లేకపోయెను. మబ్బులు పట్టినట్లేపట్టి యింతలో విచ్చిపోఁజొచ్చెను. మఖలో నురుమ లేదు. కన్యలో చినుకలేదు. తొలకరించినవేళ దక్షిణ దిశ యందు పెద్దమేఘగర్జనలు బయలుదేరెను. ఇట్టిచిహ్నముల చేత జనులు భీతులై యాలగోలు బాలగో లయినది.

మహాధనవంతులు పెట్టరానిధరలుపెట్టి మటుమాయ మయ్యు నచ్చటచ్చటఁ గనిపించు ధాన్యములను గొని తిన సాగిరి. బీదవారలస్థితి చెప్పరాని దయ్యెను. మొదలఁ గొన్నాళ్ళు గుమ్మడికాయలు, సొరకాయలు త్రొక్కుకొని తినిరి. అవికూడ కఱవయ్యెను. తరువాత చింతాకు త్రొక్కు కొని యుప్పుగల్లువేసి తినఁజొచ్చిరి. ఈతగుంజు, తుంగ ముస్తెలు మొదలయినవి తినిరి. అవియు దొరకవయ్యెను. చింత

గింజలగంజి కాచుకొని త్రావఁజొచ్చిరి. పశువులు చచ్చెను. పక్షులు చచ్చెను. జనులు జావఁజొచ్చిరి. తవిదలు, గంటెలు, ఎఱ్ఱవడ్లు నారుపోసి యవినూతులయొద్ద నేతాములతోఁ దడుప సాగిరి. కాని నూతిలో నీరుచాలక యవియు మాడిపోయెను. ఆకాశమునఁ బిట్ట, నేలమీఁద పురుగు లేకుండ మాడిపోయెను. కొందరు తిండిదొరకకదొరకక యొకరోజున దొరకి కడుపునిండఁ దిని హరించుకొనలేకచచ్చిరి. ఎక్కడోయొకపుణ్యాత్ముఁడు బీద వారలకు గంజి పోయించుచుండెనని విని జను లాతని యున్న చోటునకుఁ బరువెత్తిపోఁదొడంగిరి. వీరు వెళ్ళువఱ కాతఁడది మానివేయగా వీ రుస్సురని ఏచెట్టుక్రిందనో పడి ప్రాణములు కడబట్ట నిదురించసాగిరి. ఇట్లు రెండు మూఁడేండ్లు కఱవై దేశము పరశురాముప్రీతి యైనట్లు దుష్టరాజుసైన్యములు చెలరేగి ధ్వంసముచేసినట్లు అల్లకల్లోలమై పోయెను. ఈ కఱవు ద్రావిడ కర్ణాటక మహారాష్ట్రాంధ్ర దేశములం దంతటను చెలరేగుటచే సమీపదేశమునుండి ధాన్యము తెచ్చుకొను టకును వీలులేకపోయెను.

ఈ కఱవులో సంసారములు సంబాళించుకొనలేక చాలమంది మనుజులు తమగ్రామములు వదలిపెట్టి పోయిరి. కొండపల్లిసత్రములోని యవ్వ తా నూరు వదలిపెట్టిపోయెను. అందుచే హరశాస్త్రి తన భోజనము రాధ యింటిలో చేయ మొదలుపెట్టెను. అందుచేత రాధ యింట సాలున కారు నెలలు దారిద్ర్యము లేకుండెను. ఎట్లయినను వారి యింటను కష్టముగానే యుండెను. రాధ యొక రోజున

చెరువులో స్నానముచేసి యింటికివచ్చెను. ఇంట బియ్యము
లేవు. హరశాస్త్రి తెచ్చునని కూర్చున్నది. హరశాస్త్రి
రెండుజాములకు వచ్చి 'తల్లీ! నేఁ డుపవాసమే' యనెను.
అందరు నా నా డుపవాసముండిరి. గోపన్న చాలబలహీనుడు.
భార్య చిన్ననాఁడే పోవుట, దారిద్ర్యము, రాధను పెంచు
బాధ్యత, వీనితో గోపన్నయారోగ్యము పూర్తిగాఁ జెడి
పోయెను. అది క్రమ క్రమముగా వృద్ధిపొంది యీ కఱవు
వచ్చిన తరువాత నెక్కువచేసి యాతఁడు మంచమునుండి
లేచుటలేదు. అతఁ డన్నములేకుండ నొక్కపూటయైన
నుండలేఁడు. రాధకుఁ దనస్థితికన్న తనతండ్రిస్థితి దుర్భరముగ
నుండెను.

రాధ అప్పుడు దక్షిణదిక్కుననున్న చింతల తోఁపు
లోనికిఁబోయెను. ఒక యెండిపోయిన పచ్చివెలగకాయ ఒక
చెట్టుక్రిందఁ బడియుండెను. రాధ అది తీసికొనివచ్చి యందు
లోనిగుజ్జు నీట నానఁబెట్టి యుడికించి యుప్పువేసి తండ్రికిఁ
ద్రాగనిచ్చెను. అతఁ డది త్రావి డోకుకొనెను. ఆనాఁడు తెల్ల
వాఱువఱకు గోపన్న కెగశ్వాస హెచ్చిపోయెను. బ్రదుకు
టయే దుర్లభమయ్యెను. మరునాఁడు తెల్లవారినతరువాత
హరశాస్త్రి తూమెడువడ్లు తెచ్చెను. అవి రాధయొక్కచేతితో
దంచి వారిద్దరికి వండిపెట్టునప్పటికి రెండుజాములు దాటి
పోయెను. అవి యొక్కపూటతిని పదిరోజులు నెమ్మదిగా
గడపెను. రాధ తండ్రికి, హరశాస్త్రికి నన్నముపెట్టి తా
నొకప్పుడు భోజనముచేయకయే పండుకొనును. హరశాస్త్రి

'తల్లీ! అన్నము తింటివా?' అని అడుగును. ఆమె తింటినని సమాధానము చెప్పును. అతఁడు నిజమే యనుకొనును. మరునాఁడు రాధ లేవలేకపోవును. హరశాస్త్రి కప్పుడు తెలియును. 'అమ్మా! నాతిప్పలు నేను పడెదను. దొరకి నప్పుడే యగును. తినక చచ్చిపోదుమా! అమ్మా! నీ వీమాత్ర మున్నాఁవుకనుక నే యుడుక వేసి పెట్టుచుంటివి. నీవే అస్తు పిస్త యితివా! మాకు గతియేమి?' అని మందలించును. ఆమె నోపికలేకయు నవ్వి 'రాత్రి యాఁకలి గాలేదు బాబాయీ! లేకున్న నెందుకుతినను' అని సమాధానముచెప్పి సర్దుకొని పోవును.

ఈ కలవిట్లుండ రాధకు పన్నెండేండ్లు వచ్చెను. తినఁ దిండిలేకపోయినను వయస్సువలన రాధ వ్యక్తురాలు కాక తప్పదు. పెండ్లి చేయనిచో నలుగురు వెలివేయుదురు. ఈదారిద్ర్యమునకుఁదోడు వెలిగూడఁ దటస్థించెనా యిక చెప్ప వలసిన దేమున్నది యని గోపన్న దిగులుపడఁ జొచ్చెను. మంచములోఁబడియుండి ఖంగుఖంగునదగ్గుచు లేవలేక లేవలేక లేచి కూర్చుండి యెదురుగానున్న హరశాస్త్రితో నొకనాఁ డిట్లనియెను: 'అన్నా! రాధ నాకుఁ గడుపునఁబుట్టినది. కాని యసలు తండ్రివి నీవే. దాని బాధ్యతా బాధ్యతలు నే నప్పచెప్పకుండ నీవే నెత్తిన వేసికొంటివి. నేను ఈ వ్యాధితో నెప్పుడు చచ్చెదనో తెలియదు. కరవేమో దిమ్మరేగిపోవుచున్నది. ఇప్పుడు సంబంధములకోసము తిరుగుట యనగా నిండ్లుతగులఁబడుచుండగా భోజనమునకుకూర్చుండుట

వంటిది. కాని బ్రాహ్మణ్యము చాలఁజెడ్డది. ఎట్టిస్థితిలో నైనను కర్మ సరిగాజరుగకున్న నోర్వఁడు. పిల్లకుఁ బెండ్లిమాట యేమిచేసితివి' అని ప్రస్తావించెను. హరశాస్త్రి తలవంచుకొని మాట్లాడ లేదు.

మరునాఁడు హరశాస్త్రి యమరావతిపోయెను. అక్కడ నీతఁ డొక కుఱ్ఱవానినిఁ జూచెను. వారు బీదవారు. అతనికిఁ దల్లిమాత్రమే యుండెను. మనిషి చూచుట కసహ్యముగా నుండును. అతఁడు కొద్దిగా నాలుగు పౌరోహిత్యపు ముక్కలు నేర్చుకొని జీవించుచుండెను. అతఁడుతప్ప వేరే సంబంధములేదు. రాధవంటి రత్నమువంటిపిల్లను తీసికొని పోయి వాని కిచ్చుటాయని హరశాస్త్రి మొదట సందేహించెను. రోజు రోజు కడచి రాధకు నీడు తప్పిపోవుటచేతను, కఱవుచేతను, ధనవంతుల స్వార్థపరతచేతను హరశాస్త్రి కింకొకమార్గము లేకపోయెను.

హరశాస్త్రి యీ సంబంధము నిశ్చయించి వచ్చి గోపన్నతోఁ జెప్పెను. గోపన్న యంగీకారము వడసెను. రాధ కేమియుఁ దెలియదు. హరశాస్త్రి తన సాహుకారు నొద్దకుఁబోయి యొక వందనాణెములు చాల కష్టమువిూదఁ దెచ్చెను. లగ్నము నిశ్చయించి యమరావతి గుడిలో వివాహము అయినదనిపించెను. పెండ్లికొడుకు పేరు రామయ్య. రామన్న యనికూడ అందురు. అతనికి బాకినోరు. పండ్లెగుడు దిగుడు. నడక కొంచెము వంకర. కొద్దిగా చాదస్తుఁడు. పెండ్లి జరిగినంతసేపు హరశాస్త్రి తలవంచుకొని కూర్చుండెను.

రాధ తన మగనిని జూచి మొదటఁ గొంచెము చింతపడెను. తరువాత నూరకున్నది. కర్మానుభవ మట్టిది.

పెండ్లియయిన తరువాత మరలఁ గొండపల్లి వచ్చిరి. పెండ్లికొడుకు, నతని తల్లియు, నతని వేలువిడిచిన మేనత్త కొడుకు, వానిభార్యయు, పెండ్లివారు వీరు. వీరునలుగురు కొండపల్లివచ్చి రేవిణీవేసిరి. జరుగు తెరువులేదు. కలవులో నధికమాసము, అందులో పెండ్లి. హరశాస్త్రి వారముదోజు లయినతరువాత మొగమోటము విడచి రామన్నతో వెళ్లుమని చెప్పెను. రామన్నకుఁ గోపమువచ్చి 'దరిద్రసంబంధము చేసికొంటిమి' అని రుంజుకొనుచు లేచిపోయెను. అతనితల్లి 'యీ పిల్ల మా కక్కఱ-అనే లేదు. మా కఱ్ఱవానికి వేరేపెండ్లి చేసికొందుము' అని చేతనైనన్ని శాపనార్థములు పెట్టి లేచిపోయెను.

బంధువు లింతమర్యాదతోఁ బోయినతరువాత హర శాస్త్రి చాల దుఃఖించి తాను రాధగొంతు కోసితి నను కొనెను. ఒకచోటఁ గూర్చుండి హరశాస్త్రి ఖేదపడుచుండగా రాధ వచ్చి 'బాబాయీ! నీవుదుఃఖించుట యెందులకు ? నీకిది యెందులకువచ్చిన సంత! నీవు తెచ్చి యీ కంపతొడుగు నీమీదికిలాగుకొంటివి. నా కర్మానుభవముతో నీవు దుఃఖపడ వలదు' అని మడికట్టుకొనఁ బోయెను. గోపన్న దగ్గుచునే పెండ్లివారిని మధ్యమధ్య తిట్టుచుండెను.

పెండ్లివారుండగా నెచ్చటనో ఒకచోటఁ బదార్థములు పుట్టుచుండెడివి. వారు వెడలినతరువాత దారిద్ర్యము

గృహములో మరలఁ దాండవించినది. చివరకు హరశాస్త్రి కోటలోనికిఁ బోయి ఖిల్లాదారునికి తన తాతతండ్రులు సంపాదించిన యొక రత్నపుటుంగరమమ్మి యొకపుట్టెడు ధాన్యము కొని యది గోపన్నయింటికిఁ బట్టించెను. ఆ యుంగరము కొన్నివేల టంకములు ఖరీదుచేయును. కాని యిప్పుడొక పుట్టెడు ధాన్యముఖరీదు చేసెను. దానితో రాధయింట గ్రాసముకొదువ తాత్కాలికముగాఁ దీరిపోయెను.

పెండ్లి యయిన మూఁడు నెలలకు రాధ వ్యక్తురాలయ్యెను. అత్తవారింటికిఁ గబురుపంపగా వారెవరు రారైరి. రోజులు గడచిపోయెను. నాల్గవరోజున రాధయే మరల వంటకయ్యెను. గోపన్న దగ్గుచు నేడ్చెను. హరశాస్త్రి యేయూరో లేచిపోయెను.

రాంబైరాగి యెచ్చటనుండియో యూడి పడెను. ఒకనాఁడతఁడు రాధను వెదకికొనుచు వచ్చి 'తల్లీ! సుఖమా!' యనెను. రాధకు వానియందకారణబాంధవము పొడమి కలవు, తనపెండ్లి, హరశాస్త్రి మహోదయ, తనతండ్రి తీరనివ్యాధి, తన యత్తవారికోపము నన్నియు నతనితోఁ జెప్పుకొనెను. బైరాగి కలవునకుఁ జింతపడి తాను కాశికిఁ బోయివచ్చితి ననియు, మూలిక తెచ్చితిననియుఁ జెప్పి యా మూలిక తానే యామెమెడలోఁ గట్టెదననెను. మరలఁ జూచి రాధకు వయసు పైకొన్నదని తెలిసి 'తల్లీ! నీవే కట్టుకొను' మనెను. ఆ మూలిక మెడలో నున్నంతసేపు రాధకుఁ గీడు కలుగదు.

పదునొకండవ ప్రకరణము

కలిమిట్లు చెలరేగిపోవుచుండగా బీదరుమహమ్మదుషా లంపటత యెక్కువయ్యెను. అతని కొక పెద్ద సర్దారుకూతు నిచ్చి పెండ్లిచేసిరి. షాకిప్పు డిరువదిరెండేండ్లు వచ్చెను. అతని కొక కుమారుండు కలిగెను. కుమారునకు నాలుగేండ్లు. షాప్రకృతి చిత్రమైనది. అతని చిన్నప్పుడు మహమ్మదుజహాను, నతని తల్లియు నతనిమనస్సుమీదఁ బనిచేసిరి. అందుచే నతనిమనస్సు చాల నుద్వేగప్రకృతి యయ్యెను. అతని బాల్యముననై జాంపానుచంపించుట, జహానును చంపించుటతో నతని ప్రకృతిలోఁ గొంతకాఠిన్య మేర్పడెను. దీనివలన నతని మనసునకు కాఠిన్యము, మార్దవము నొకదానిని విడచి యొకటి యుద్భృతముగా స్వభావములై పోయెను. మార్దవము వచ్చి నప్పుడెల్ల రాజు తన యంతఃపురముననే వసించును. నగర మునఁ దనకంటికి నచ్చిన స్త్రీయెల్ల యతని లంపటత కెర యగుచుండెను. సుందరాకృతియయిన యంతఃపురపరిచారిక దాసీ మొదలయినవా రాతని యనుగ్రహమును తేలికగా సంపాదించుకొనుచుండిరి. ఇది చిన్నరాణి కిష్టములేకపోయెను. కాని యేమి చేయకలదు ?

అతనిమనస్సునకుఁ గాఠిన్యము చేరినపుడు తనకు కోపమువచ్చిన ప్రతిమనుజుని జంపించుచుండెను. అతని యెదుటనే వాఁడు నఱకఁబడవలయును. ఒక్కొక్కప్పుడు షా తానే కత్తిదీసికొని వానిని జంపును. ఇది రాజమర్యాదకుఁ

దగనిదైనను షా కందులో నానందము కనబడుచుండెను. దయవచ్చినపు డతని దాతృత్వమునకు మేరలేదు. కోపము వచ్చినప్పు డతనిరాక్షసత్వమునకు మేరలేదు. కాని మహమ్మదుషా మంచియోధుఁడు. గుఱ్ఱపుస్వారిలో గుఱ్ఱముమీఁద నెక్కి యుద్ధముచేయుటలో, కత్తియుద్ధములో, మల్లయుద్ధములో షాతో సమానుఁ డాతని యాస్థానమున లేఁడు. దక్షిణ హిందూస్థానమునందే లేఁడని చెప్పవచ్చును.

ప్రజలందరు కఱవుచేత నిటల్లాడుచుండగా సుల్తాను తానేమియు వారి యాపద కక్కఱకు రాక తన యంతఃపురములో భోగము లనుభవించు చుండెను. నిరత మతని భోగపరాయణత్వము చూచిన జనుల కతనియందు వైముఖ్యము కలిగెను. కాని యతని చండశాసనత్వము తలచి యెవరును మాటాడలేదు. సుల్తానుని యీభోగపరాయణత్వ, మీయుదాసీనత పాక్కిపాక్కి రాష్ట్రమంతయుఁ దెలిసెను. అన్నియెడల సుల్తానునెడల నిరాదరణ ప్రబలెను.

కొండపల్లి కోటలోఁగూడ నీ భావము పెచ్చుపెరిగిపోయెను. ఆ కోటలోని సైనికులలో సగమునకు సగము హిందువులు. పూర్వపు గజపతులక్రింది సేనానాయకులు, సరదారులు నచ్చటనుండిరి. ఖిల్లాదారు మహమ్మదీయుఁడై వారికి బత్తెములు సరిగా నీయలేదు. కఱవువలన సైనికులు మాడిపోయిరి. వారు జీతములు వృద్ధిసేయుమనిరి. ఖిల్లాదారు వారి మాటలు నిరాకరించెను. వారిలోఁ గొందరకు జీతములు

విరుగఁగొసెను. వారి జీతములు కొంత నాణెముల రూపము గను, కొంత ధాన్యరూపముగను నుండెను. ఖిల్లాదారంతయు నాణెములరూపముగాఁజేసి ధాన్యము నిలువచేసెను. సైనికు లకు కఱవురోజులలో నాణెములతో నవసరము లేకపోయి ధాన్యరూపమయిన తమ జీతమునుగూడ ఖిల్లాదారు రాకుండఁ జేయుటచేత వారికి ఖిల్లాదారుపై కోపము కలిగెను. గుస గుసలు, చెప్పినపని చేయకపోవుటలు ప్రారంభమయినవి. అట్టివారిని ఖిల్లాదారు కఠినముగా శిక్షించెను. ఇట్లు ఖిల్లా దారుపైఁ గోపము గలవారిలో మహమ్మదీయులుకూడఁ జాలమంది కలరు. ఖిల్లాదారు కొందరు మహమ్మదీయ సైని కులను వీరిమీద వీరి చహరా కనిపెట్టుటకు నియోగించెను. ఇందుచేత వీరిక్రోధము చెలరేగెను.

భీమరాజను సరదారు గజపతులనాఁటివాఁడు. అతఁడు నైజాముల్ ముల్కుచేత నోడింపబడి యిన్నాళ్ళుగా నిచ్చట నుండినను వీలుకుదిరినచో మరలఁ గొండపల్లిని గజపతుల క్రిందికిఁ దేవలయుననువాఁడు. అతఁడీసమయము కనిపెట్టి సైనికులను రెక్కలిపి తిరుగుబాటు చేయించెను. భీమరాజు కటకమునకు వర్తమానము పంపి గజపతిని పెద్దసైన్యముతో రమ్మనియు, రాజమహేంద్రవరము, కొండపల్లియు బీదరు సుల్తానులయొద్దనుండి మరల సంపాదింపవచ్చుననియు చెప్పి పుచ్చెను. గజపతి యెనిమిదివేల గుఱ్ఱపుదళముతో, పదివేల కాల్బలముతో దండెత్తి వచ్చెను.

ఈ లోపుగా భీమరాజు సైనికులనందఱను తాను స్వాధీనముచేసికొని ఖిల్లాదారునుచంపి కోటకుఁ దా నధిపతియై కోటలో నిలువయున్న ధాన్యమును సైన్యమున కంతకును గొలిచెను. ఆనాఁడు కోటలోఁ బసిబిడ్డ బాలాది సుఖముగాఁ దినిరి. వారికిఁ గఱవు పోయిన దనిపించెను. భీమరాజును వేనోళ్ళ స్తుతించిరి. ఎంతవరకైనను భీమరాజును వదలిపెట్టమని వారు కత్తులపైఁ బ్రమాణములు చేసిరి.

కొండపల్లివార్త గజపతులసైన్యము వచ్చువరకు నైజాముల్ముల్కునకుఁ దెలియకుండ భీమరాజు కట్టుదిట్టము చేసెను. సముద్రమువలె గజపతులసైన్యము దాని నెదురొన జాలక పోవుటయు, నైజాముల్ముల్కు తెలిసికొని వెంటనే బీదరునకు వర్తమాన మంపెను. ఆ వర్తమానము మేఘములమీదఁ బోయెను. ఈ వర్తమానము బీదరునకుఁ జేరు నప్పటికి షాకు మార్దవమువిమ్మ వదలి కాఠిన్యమువిమ్మ పట్టెను. వెంటనే మహమ్మదుషా ప్రాతబకాయి జీతములతోఁ బాటు సంవత్సరముజీతము, సైన్యములకిచ్చి యిరువదివేల గుఱ్ఱములతో, నిరువదివేల కాల్బలముతోఁ బయనులెత్తుకొని రాజ మహేంద్రవరము చేరెను. ఇంతసైన్యముతో షా వచ్చుట గజపతి విని తనసైన్యముల వెనుకకుమరలించెను. షా అంతతో నాగక గజపతులరాజ్యముజొచ్చి పల్లెలనుకాల్చి, బాల లనక వృద్ధులనక గజపతిరాజ్య ప్రజలను నఱికి, వారలను కొల్లగొట్టి రావణసంగ్రామము చేసెను. చివరకోడిపోయినగజపతి చేయు

నదిలేక సంధికొప్పుకొని లక్షబంగారునాణెములును, రెండువేల యేనుగులనిచ్చి మహమ్మదుషాతో సంధి చేసికొనెను.

మహమ్మదుషా గజపతులరాజ్యముమీదికిఁ బోగానే భీమరాజు మునుపు గజపతిసైన్యములోఁ గలసికొనినవాఁడు తన సైన్యమును (తిప్పుకొనివచ్చి కొండపల్లి చేరెను. చేరినది మొదలు దుర్గరక్షణ (ప్రయత్నముమీద నుండెను. ఇది వఱకే రెండువేల సైన్యమున కాఱునెలల(గాసము కోటలో భీమరాజు నిలువచేసెను. కోటగోడలన్నియు బాగుచేయించి, కోటతలుపులు వేయించి, బురుజులమీద సైన్యమును హెచ్చరికలోఁ గాపుంచి ముట్టడికి సిద్ధముగానుండెను.

మహమ్మదుషా గజపతినిపారదోలి రాజమహేం(దవర దుర్గమునకుఁ దగినరక్ష యేర్పరచెను. కొండపల్లిదుర్గ మునుగూర్చి షా యిదివరకే వినెను. ఆ దుర్గము సులభ సాధ్యముకాదని తెలిసికొని మహమ్మదుగవానును తననాలు గేండ్లకుమారునితో రాణివాసమును రాజమహేం(దవరమున నుంచి, తా నిరువదివేల గుఱ్ఱపుదళముతోఁ గొండపల్లి దుర్గమును చేరెను.

కొండపల్లిదుర్గ మొక కొండమీఁద గట్టబడియున్నది. ఆ కోటకుఁ బశ్చిమమున, నుత్తరమున నెక్కుటకు మార్గములు లేవు. ఆవైపుల కొండ గోడ పెట్టినట్లుండును. శత్రువు లావైపు నుండి వచ్చుటకే వీలులేదు. ఇంకఁ దూర్పు దక్షిణముల నుండి కోట ముట్టడింపవలయును. తూర్పునఁ గొండపై ద్వార

మున్నది. ఆ ద్వారమునుండి కొండక్రిందివరకు గోడ కట్ట బడియుండెను. క్రింద నింకొక ద్వారమున్నది. శత్రువు లీ ద్వారమును భేదించుటయే కష్టము. ఒకవేళ భేదించినను లోని సేనలు కొండయెక్కి యా పైద్వారమునొద్దకుఁ జేరుదురు. ఆ ద్వారము సాధ్యమగుటకు వీలే లేదు. అచట మనుష్యులు వరుసగా నైదారుగురుకన్న నిలువరాదు. అచటికి గుఱ్ఱములు గాని, యేనుగులుగాని వచ్చుటకు వీలులేదు. జనులుమాత్రమే పోవలె. పైనుండి సైనికులురాలు రువ్వుదురు. ఆయుధములు విసరుదురు. నూనెకాచి పోయుదురు.

ఇంక దక్షిణపుదిక్కునఁ గొండ మైలు మైలున్నర వరకు నేటవాలుగానుండును. ఈ కొండ యచ్చట కృష్ణా నదిలోనికి దిగును. ఈ కొండలో సగముదూరమున నొక ద్వారమున్నది. అది సరియయినద్వారముకాదు. అచ్చట బలవత్తరమైన సైన్యమున్నది. కోట ముట్టడించి భేదింప వలయునేని తూర్పునుండి కొంతవరకుగాకపోయినఁ గొంత వరకైన సులభముగాని, దక్షిణమునుండి సులభమే కాదు. కొండయావైపునంతయు విశాలమైనశిలలు, వెదురుపొదలు, ముళ్ళకంచెలు, పొదలుక్రిక్కిరిసియుండును. అవి సహజరక్షగాఁ గోటలోనివారు కాపాడుదురు. దక్షిణద్వారమునొద్దకు నిడివి యైనత్రోవ యొక్కటియే యున్నది. ఆ త్రోవ మైలున్నర

పొడుగు. రెండువైపుల నడవి. శత్రువు లావైపున నున్న ద్వార మొకవేళ భేదించినను నీ మైలున్నరవెంట పదిమంది పదిమందిగా రావలయునేగాని, గుంపులుగావచ్చుటకు వీలు లేదు. ఈ మైలున్నర పొడుగున శత్రువులు పదిమంది నిలచి నచో నెంతమందినైన రానీకుండఁ జేయవచ్చును. తూర్పు ద్వారమునుండి దక్షిణద్వారమువరకు నున్నకోటగోడ కొండ పైభాగమునందు నిర్మింపబడి చేరరానిదిగా నుండెను.

కోటలో రెండు తటాకములుండెను. అందు హజార మునకు ముందున్న తటాకము వానలులేకపోవుటచే నెండి పోయినను నంతఃపురమున్నయెడ చిన్నరాతియూట కలదు. అది ప్రళయకాలమునందుఁగూడ నెండిపోదు. కోటకు తూర్పు బురుజుపైననున్న మనిషి కంటికి కోటచుట్టుప్రక్కల నెచ్చట నైన నీగకదలినను గనుపించును. ఇట్లాకోట దుర్భేద్యము.

పంద్రెండవ ప్రకరణము

బైరాగి రాధకుమూలికలుయిచ్చి షా కొండపల్లిముట్టడి వేసిననాఁటికి రెండేండ్లు కావచ్చినది. మూలిక ధరించిన యీ రెండేండ్లును రాధకు మంచిరోజులుగాఁ గనంబడినవి. కలవు. లోనే రాధయిల్లు చక్కగా జరుగుచుండెను. రాధ కత్తవారి కోపముకూడ తగ్గినట్లు కనంబడెను.

హరశాస్త్రి రెండేండ్లక్రిందట బైరాగి మూలికయిచ్చి, ననగా నెచ్చటికో వెడలిపోయెను. ఇంతవరకు రాలేదు. అతని సంగతి రాధకుఁ దెలియదు. రాధ కాపురమునకు వెళ్ళెను. ఆమె కొన్నాళ్ళత్తవారియింట నున్నది. తండ్రిని ప్రక్కనున్న యొక బ్రాహ్మణులయింట నుంచిపోయినది. తండ్రి నత్తవారింటికిఁ దీసికొనిపోవుటకు నత్తగారికి, నామెభర్తకు నిష్టము లేక పోయెను.

గోపన్న యిచ్చట నానాకష్టములుపడి కూతునకుఁ గబురంపెను. 'తల్లీ ! యీ వ్యాధితో నేనెన్నాళ్ళో బ్రదుకను. ఈ నాల్గురోజులు నీవు నాకుఁ గాచిపోసి తరువాత నత్తింటికిఁ బోవచ్చు' నన అత్తగారు సరేపొమ్మనెను. కోడలును తండ్రి యొద్దకు వచ్చెను. వచ్చి యాఱునెలలైనది.

షా కొండపల్లిముట్టడి మొదలుపెట్టి రెండునెలలైనది. అంతలో వర్షాకాలమువచ్చెను. తూర్పు సముద్రముమీద గుంపులు గుంపులై కూడినమేఘము లయిదేండ్లుగాఁ దమ

పొడకాన్పించరానిని పాడిగేదెలు పొలాలనుండి తిరిగివచ్చి నట్లు మూగివచ్చి వర్షములు పడఁబోసెను. దేశమునకంతకు మహానందమైనది. జనులనందరి గసిమసంగి ప్రాణములుతీసిన మహామారి వెనుకఁబట్టినట్లు, మనుష్యులను విరచుకొని తినెడు దుష్టరాజు చనిపోయినట్లు జగమెల్ల సంతోషించెను. మొదలు పెట్టి నాల్గునాళ్ళు వర్షమదేపనిగాఁ గురిసెను. సంపూర్ణముగా నశించిపోయిన దర్దురస్వరములు మరల మొదలు పెట్టెను. ఆహా! జీవము మొండిది. ఇట్టిమహోష్ణము వందయేండ్లు చెలరేగినను జగత్తు నిర్జీవము కాదు కాబోలు. ఎండి వరదులైన కప్పలలో, వాన జీవము తెచ్చెననగా వర్షమాహాత్మ్యమేమని చెప్పవలయును. నాల్గుదిక్కులఁ గ్రమ్మిన మేఘములు జనులకు నాపద్బంధువులవలెఁ దోచెను. వర్షము కురిపించుటకుఁ గరువు నాఁడు చేసిన జనుల ప్రయత్నము లీరీతిగా ఫలించెనని జనులను కొనసాగిరి. 'అమ్మో! యెంతచేసితిమి! కప్పలనూరేగించితిమి. యజ్ఞములు చేయించితిమి. ఆ ప్రయత్నము లన్నియు నీనాఁటికి ఫలించినవి. వర్షరాజా! కురియుము కురియుము. నీకు మాదొడ్డిలోఁబూదిన బీరపూవులు కానుకలిచ్చెదముగా! రా! స్వామీ! ఇన్నాళ్ళుగా నీదయ మామీద నీకెట్లు కలిగినది! ఎన్నాళ్ళకు మా పొలాలలో నీరు నిలిచినది! ఎన్నాళ్ళకు మా పొలాలలోఁ బడ్డ నెఱియలు మాసినవి!' అని జనులు పర్జన్యదేవుని స్తోత్రముచేయ మొదలుపెట్టిరి.

పా ముట్టడి మానివేయవలెనని తలంచెను. కాని వర్షములు కురిసిన వెంటనే పాకు ధైర్యము సేకూరెను. రెండు

మూడు నెలలలో మరల దేశమున ధాన్యలక్ష్మి తాండవించును. తన సైన్యముల కింక నిబ్బంది లేదు.

షా యిరువదివేల యశ్వదళములతోఁ గొండపల్లిని ముట్టడించెను. రెండువందల గజములు, పదివేల కాల్బలము కూడ నున్నది. కొండపల్లిగ్రామము కోటకు తూర్పుద్వారము వైపున నున్నది. అందుచేత గ్రామమునజను లీసైన్యముల యొత్తిడి కాగలేక చాలమంది యూరువదలి లేచిపోయిరి. కాని కొందరు బీదవారు పోయినమాత్ర మెక్కడ జీవింతుమని యందే నిలచిరి. వారికి సైనికుల దుర్మార్గపునడవళ్ళచేత బ్రదుకు దుర్లభమైపోయెను. ఈ నడవడి షాకుఁ జాలమంది పోయి చెప్పిరి. షా యొకప్పుడు వారిని గోపించును. మరి యొకప్పు డుదాసీనత తాల్చును. జను లేమిసేయుదురు? రాజుల దౌర్మార్గ్యమునకుఁ బ్రతిక్రియ భగవంతుడు సేయ వలయునుగాని నిశ్శక్తులయిన పేదజను లేమిసేయుదురు?

మొదటి రెండు నెలల ముట్టడివలన షాకు లాభములేక పోయెను. సైన్యములుతూర్పుద్వారమునొద్దకుఁబోవును. లోని సైనికుల మహాశౌర్యమువలన వెనుకకుఁ దరుమబడును. ప్రతి ప్రయత్నమునకు షా సైనికులు వందలు వందలు చచ్చు చున్నారు. షాకున్న రెండువంధల గజములలోఁ గోటతలుపు లను డీకొలిపింపఁజాలునవి యేబదియున్నవి. అవి యంజనా చల సదృశములు. దిఙ్మత్త దంతావళములకు సహాధ్యాయులు అయిన నవి యన్నియుఁ గోటతలుపులమీఁదఁ బురికొల్పఁబడి తలుపులబుడుపులచేత, వానియందలి కత్తులచేతఁ గుంభపీఠ

ములు పగిలిపోయి పారిపోఁజొచ్చెను. షా మరికొన్నాళ్ళకు కోట దక్షిణద్వారమున ముట్టడి సాగించెను. ఒకనాఁడచటి కోటద్వారము భేదించెను. కాని కోటలోని భీమరాజుసైని కులు షాసైన్యములను నాయిరుకు[్ర]తోవలో నానాకష్టములు పెట్టి, యేనుగులనుచంపి, గుఱ్ఱములను నరకి సైన్యముల చీకాకుపరచి పారఁద్రోలిరి. ఆనాడు షాకు వేయిసైన్యము నష్టమైనది. భీమరా జాతలుపులను మరునాడు బాగు చేయించి యచట నుక్కుతునకలవంటివారిని కాపుంచెను.

ముట్టడి మొదలుపెట్టి నాల్గునెలలైనది. షాకు లాభము లేకపోయెను. మహమ్మదు షా యంతకంతకుఁ [్ర]గోధమూర్తి యగుచుండెను. తన సేనానాయకులమీద నా[్ర]గహపరవశుఁ డగుచుండెను. షా యింకఁ దాను కోట ముట్టడించ వల దనియుఁ, గోటచుట్టు కాపుపెట్టుకొని కోటలోని యాహారపదా ర్థములు తరిగిపోవువరకునుండి, వెలుపలినుండి యవిలోనికిఁ బోనీయకుండ చూచుచుండి కోట నట్లు లొంగదీయవలయు నని భావించెను.

లోపలిసైనికులలో సుమారు వేయిమంది మహమ్మ దీయులున్నారు. వారిని చీలదీయవలయునని మహమ్మదుషా [్ర]పయత్నించెను. కాని వారందరు పూర్వపు [్ర]ఖిల్లాదారు తమ్ము పెట్టిన బాధలనుండి సంరక్షించిన భీమరాజునెడల కృతజ్ఞులై యతనిని వీడిపోలేదు. కోటలో రెండువేలమంది హిందూ సైనికులుకలరు. వీరుకాక కోమటులు, బ్రాహ్మణులునున్నారు. భీమరాజు స్వవిజయము, శ[్ర]తుపరాజయము కోరి కోటలో

నున్న దేవాలయమునందు బ్రాహ్మణులచేత నభిషేకములు, పూజలు చేయించుచుండెను. బ్రాహ్మణ సంతర్పణలు చేయించుచుండెను.

వర్షములు లోకమున కిచ్చినంతయానందము భీమ రాజున కీయలేదు. వర్షములు కురియకున్న మహమ్మదుషా ముట్టడినాపి తనయూరికిఁబోవునని భీమరాజునకుఁ దెలియును. ఈ వర్షములు కురియుటచేత షాకు తనసైన్యముల కెన్నాళ్ళ వరకైన నింకఁ గష్టములేకుండ నాహారపదార్థములు సమ కూర్చవచ్చును. అదియుఁగాక యప్పుడే నాలుగు నెలలు కడచినవి. తనకోటలో నింక రెండునెలలకు మించి యాహార పదార్థములు లేవు. బయటినుండి షా సైనికులు రానీయరు. మహమ్మదుషా యెన్నినెలలయినను ముట్టడిమానఁడు. ఈ సంగతులన్నియు భీమరాజు విచారించెను. కాని తనకోటలోఁ దినుబండారము లింక నెన్ని రోజులవరకు వచ్చునో యెవరికిఁ దెలియనీయలేదు. కోటలో సంవత్సరగ్రాసమున్నదని పుకారు పుట్టించెను. ఒకవేళ నంత కోటలోఁగవలసి వచ్చినను రెండు నెలలు తరువాతమాటకదాయని భీమరాజూరకుండెను.

మహమ్మదుషా యుద్ధమునుమాని బయటనుండి పిట్ట యైనను లోనికిఁబోకుండా గట్టుదిట్టములుచేసి తాను విశ్రాంతి తీసికొనుచుండెను. యుద్ధప్రయత్నములు మానినంతనే షా మనస్సు మరల భోగములమీఁదకి మరలెను. తన బేగ మును, కుమారుఁడును, దాసీలును రాజమహేంద్రవరమున నుండిరి. తానక్కడకుఁ బోయినచో తనసైనికుల కశ్రద్ధ ప్రబలు

వని షా కొండపల్లి వదలిపోగా నిచ్చగించలేదు. కొండపల్లిలో భోగపదార్థము సమకూర్చుకో నెంచెను.

కొండపల్లిలోని పేదవారదివరకే షా సైనికుల దుష్టభావములఫల మనుభవించిరి. ఇంక షాగారి దౌష్ట్యఫల మనుభవించవలయును. మహమ్మదుషాకు వాని కామము నకుఁ దగినమిత్రుఁ డొకఁడుండెను. వాఁడు తృతీయాప్రకృతి. స్త్రీవలె వేసము వేసికొనును. స్త్రీవలె మాట్లాడును. సిగ్గు పడును. వాడు కొండపల్లిలోనూరేగి వాని కంటికి నందముగా నున్న స్త్రీనెల్ల చూచి సుల్తానునకు వర్తమానము చెప్పును. సుల్తాను సైనికులనుబంపి యామెను తెప్పించును.

ఇట్టి సుల్తానుప్రవర్తనచేతఁ గొండపల్లిలో రక్షలేక పోయెను. జనులు తమభార్యల యీ వినాశము చూచిచూచి యేమియుఁ జేయలేకపోయిరి. కొందరిది రహస్యముగా నుంచుకొనిరి. కూటికి, గుడ్డకుఁ గలవారిట్టిరహస్యగోపనమునం దశక్తులయిరి. పేదల కది వీలులేకపోయెను.

రాధ హరశాస్త్రినిగూర్చి ధైర్యముగా నుండెను. కాని హరశాస్త్రి యూరనున్న బాగుగానుండెడిది కదా యని యనుకొనెను. బైరాగిమూలిక తనయొద్ద నున్నంతవర కట్టియాపద తనకు రాదనుకొనెను. అత్తవారింటికిఁ బోదమా యనుకొనెను. తండ్రికి వ్యాధి యెక్కువైనది. అతఁడు మంచ ములోననే మలమూత్రవిసర్జనము చేయుస్థితిలో నున్నాఁడు. అందుచే నామె కేమిచేయుటకును వీలులేకపోయెను.

పదుమూఁడవ ప్రకరణము

పా మిశ్రమైన తృతీయాప్రకృతి కన్నొకనాఁడు రాధ మీఁదఁ బడెను. ఆమె యెఱ్ఱనిమానిసి. నగలు లేకపోయినను తల మాయనీయక, వలువ మాయనీయక పూచిన తంగేడు వలె నుండును. నిరుపేదయై తిండిలేకపోయినను నిరంతరము పనిపాటలు చేయుటవలన నామెయొడలు గట్టిపడి యామెపై నెలకొన్న యౌవనము స్ఫూర్తిమంతమై యుండెను. అమె యా యౌవనాగమమున నిరాభరణ సుందరియైన రతీదేవివలె నుండెను. నిరంతరవ్యాధిపీడితుఁడగు దనతండ్రి కామె యెంతచాకిరీ చేయుచున్నను తనపరిశుభ్రతలోఁ గొఱత రానీయదు. ఆమెయందుగల యౌవనప్రాదుర్భావము దేశమున నాలుగేండ్లుగానున్న క్షామమును గొంతవరకు మరుగుపరచినది. తిండిలేక యల్లాడుచున్న లోకమునకు తన కామము త్రోవలవెంటఁబో నిన్నాళ్ళు వీలులేకపోయెను. అదియుఁగాక పల్లెలయం దంత దౌష్ట్యము పూర్వకాలమున నుండెడిదియుఁ గాదు.

ఒకనాఁడు ప్రొద్దున రాధ వాకిలి యూడ్చుచుండఁగా బైరాగివచ్చెను. వచ్చిరాధనుచూచి 'అమ్మా! మూలిక సురక్షితముగ నున్నదా?' అనెను. రాధ తడవిచూచుకొని తెల తెలబోయెను. 'ఏమమ్మా! లేదా' అనెను. రాధ 'అయ్యో! లే'దనిచెప్పి 'దాదాజీ! ఎక్కడనోపోయెను. నాకుఁ జెడ్డరోజులు వచ్చినట్లున్నవి' అని యింటిలోనికిఁ బోయి తనపక్క దులిపి

చూచి అచ్చటవెదకి, యిచ్చటవెదకి తుదకు వేసారివచ్చి రాం బైరాగితో దొరకలేదని చెప్పెను. బైరాగి కొంతసేపు తల వంచి నిలుచుండెను. రాధను చేయి చూపింపుమని మరల నామెచేయి చూచెను. ఆ వక్రరేఖ మునుపటికన్న స్పష్ట ముగాఁ గనఁబడుచుండెను. బైరాగి యామెనుచూచి 'అమ్మా! నీకు రానున్నది యాపదయో, సంపదయో తెలిసినది. మూలిక పోవుటయే దానికి గుర్తు' అనెను. రాధకుఁ జెప్పరా నంత భయము వేసినది. బైరాగి యన్న మాటకు రాధ కర్థము తెలిసినది. కాని యాతనిచేతనే చెప్పించుటకు 'దాదా! ఏమిటి చెప్పుము. ఆపదయే రానున్నదా! ఏమి యాపద! మా నాయనకు జబ్బుగానున్నది. నాలుగురోజుల నుండి ఎగశ్వాస పుట్టినది. ఆతఁడు పోవునా! యేమి?' అనెను. బైరాగి 'తల్లీ! తండ్రు లందరికిఁ బోదురు. అందులో జబ్బుగా నున్న మీతండ్రియుఁ బోయినఁ బోవచ్చును. అది పెద్ద యాపద కాదు. ఆ యాపదకు, నీచేతిలోనిగీతకు నేమి సంబం ధము?' అని యతఁడచ్చట నిల్వుండలేక బిరబిర నడచి పోయెను. రాధ యతనిని బిలచెను. అతఁడు మరల వచ్చెద నని వెడలిపోయెను.

ఆ నాఁడు పగలెల్ల రాధ మూలికకై వెదకుచునే యుండెను. తాను కూర్చున్నచోట, వెళ్ళినచోట చూచిన చోటనే పదిసార్లు చూడ మొదలుపెట్టెను. ఎన్నిసార్లు చూచి నను కనఁబడినది లేదు.

తండ్రి కా నాఁడు బరువుగానుండెను. కడచిన నాల్గు నాళ్ళనుండియే చాల యెక్కువగానున్నది. నేడతనికి శ్లేష్మ మడ్డపడి మాటలాడనీయలేదు. రెండునాళ్ళనుండి యాహారము లేదు. మాటిమాటికిఁ బ్రాణము కడబట్టుచుండెను. రాధ యా నాడు తిండిలేక పవలెల్ల తండ్రియొద్దనే కూర్చుండెను. వైద్యునికోసము రెండుసార్లు తలుపు దగ్గరగానుంచి పోయి వచ్చెను. ఊరివైద్యుఁ డూరిలోనలేఁడు.

రాధతండ్రియొద్దకుఁబోయికూర్చుండును. మరలపోయి మూలికకై వెదకును. మరలవచ్చి తండ్రిదగ్గర కూర్చుండును. పగలెల్ల నిట్లు కడచిపోయెను. ఆనాఁడు తనతండ్రి యీలోకమును వదలిపెట్టునని యామెకుఁ దోచెను. చివరకుఁ బ్రొద్దుగ్రుంకు వేళ నామె మెతుకులు వండుకొని తినెను. తిని యింట్లు తోమి యచటికివచ్చి కూరుచుండెను. తండ్రికి క్రిందిగ్రుడ్లు మీదికి, మీదిగ్రుడ్లు క్రిందికి నయ్యెను. శ్లేష్మము మిక్కుటమయ్యెను.

ఇంతలోఁబ్రొద్దుక్రుంకెను. పొద్దుక్రుంకినవెంటనేపక్షులు కూయనైన లేదు. కొండపల్లిలో నప్పుడు పక్షులే లేవు. సైన్యముల పెద్దరొదకు భయపడి పక్షులు కొండపల్లి వీడి పారిపోయి యాఱునెలలైనది. చీకట్లు తరుముకొనివచ్చెను. క్రమముగాఁ బ్రొద్దుపోయెను. ఆ చీకటిలో రాధ చనిపోవుచున్నతండ్రియొద్దఁగూర్చుండి తనజీవితమంతయునాలోచించుకొని యెంతనిర్భాగ్యపుజీవినాయని యొక్క నిట్టూర్పు విడచెను.

తండ్రిమీద గుడ్లువేసెను. రాధ దీపము దగ్గరకుఁ దీసికొనిపోయి తండ్రి వికారమైన మొగము చూచెను. కాలు చేతులు తాకి చూచెను. శీతలత క్రమ్మి యుగమువలె నుండెను. రాధ కా సమయమునఁ బట్టరానిదుఃఖమువచ్చెను. తన తల్లి తన చిన్నతనముననేపోగాఁ దనకు నిరుగు పొరుగమ్మలచేతఁ బాలిప్పించి, పెంచి పెద్దదానినిచేసెను. తనకొరకతఁ డెన్నికష్టములో పడెను. ఆత డీటిస్థితిలో నుండగాఁ దానేమియుఁ జేయలేక చూచుచుండెను. తండ్రి కిట్లున్నదని యత్తగారిని, భర్తను రమ్మని రాధ యా వెనుకటిరోజున నమరావతికిఁ గబురంపెను. వారు రాలేదు. రాధ ప్రాణము పోవుచున్న తండ్రిచెవిలో 'రామరామ' యనెను. మరలఁ జూడగాఁ దండ్రికి మరల స్మృతివచ్చినట్లయ్యెను. అతఁడు రాధవంకఁ జూచుచుండెను. రాధ కొంచెము తెప్పిరిల్లి దొడ్డిలో నెండవేసిన తన దుప్పటి తెచ్చుకొనుటకుఁబోయెను. ప్రక్కనున్న చెట్టుపైనున్న గుడ్లగూబ వికారధ్వని చేసెను. రాధ వొడలంతయు జలదరించెను. మరు నిముసమందు రాధను నలుగురు బలవంతులైన పురుషులుచుట్టుముట్టిరి. ఆమె నోరదిమిరి. ఆమెనుబలవంతముగా నెచ్చటికోఁ దీసికొనిపోయిరి. దొడ్డికిఁ గాపులేదు. అందుచే జనులు లోనికి రావీలయినది. రాధ యవ్యక్తస్థితిలోఁ గూడఁ దనపోవు చోటెద్దియో తెలిసికొనెను.

రాత్రి రెండుజాములైనది. తివాశీలుపరచి, రత్నము దీపములుంచి దివ్యభవనమువలె నలంకరించఁబడియున్న

డేరాలో సుల్తాను పెద్దరత్నకంబళముమీఁద నొరుగుడుబిళ్ళ నానుకొని హుక్కా త్రాగుచు దూరమున దీనాకృతియై శోకాధిదేవతవలెఁ దలవంచుకొని నిలుచున్న రాధవంకఁ జూచుచుండెను.

సుల్తానున కిరువది రెండేండ్లు. మహాబలశాలి. అతని యేకకంచుకమైన శరీరములోని బిగువంతయు వెల్లడి యగు చుండెను. అతని మొగములో మార్దవరేఖలే లేవు. వదనము కఠినమై కర్కోటక ప్రకృతిని సూచించు చుండెను. అతఁడు కొంచెము నవ్వుచుండెను. ఆ నవ్వు వాని మొగమున కరోగ్యముగాఁ గనిపించుచుండెను. ఎదురుగా నిలుచున్న రాధ నిలువెల్ల వణకిపోవుచుండెను. కాని యామె బాల్యమునుండియు గష్టములే తెలిసినదియగుటచేత నామెకు స్మృతి పోలేదు.

సుల్తాను రాధను పలుకరించెను. నీ పేరేమని యడిగెను. రాధకుఁ గొంచెము తురకము తెలియును. ఆకాలములో నందరకుఁ దెలియును. రాధ మాటాడలేదు.

సుల్తాను హుక్కామానివేసి రాధపజ్జకుఁబోయి తన చేయి యామెమీఁద వేసెను. రాధకు వెంటనే భయ మెల్ల నంతరించెను. అతనిచేతి నామె విదల్చివైచెను. మనుష్యులు దేవతాప్రకృతులు, రాక్షసప్రకృతులు నని రెండుతెగలు. దేవతాప్రకృతులకు రసవిభేదము బాగుగాఁదెలియును. వారు శ్మశానమునందు నవ్వరు. దేవాలయములందు పరిహాసము లాడరు. స్త్రీలయందు శౌర్యము నెరపరు. రాక్షసప్రకృతులకు

రసము, దాని భేదములు తెలియదు. వారికి భగవంతుని గూర్చి పరిహాసములాడు నేర్పుండును. దుఃఖించఁదగిన వేళల యందు వారికి నవ్వువచ్చును. అనునయముచేత సాధించఁదగిన స్త్రీజనమును వారు క్రోధముచేత శిక్షించి లొంగఁదీయచూతురు. వారిది యేలోకమునుకాదు.

రాధ దేహములో నామె తల్లి నెత్తురు ప్రవహించుచున్నది. ఆమెతల్లి మంచికులమునందు పుట్టినది. గోపన్న కామె యదృష్టమువలన లభించినది. ఆమె శ్రుతిస్మృతులు చదివి వేదవేదాంగముల మహార్థములు జీర్ణించిన యింటి పడుచు. ఆమె నెత్తుటిలో వైదికధర్మానుసార మెత్తునకెత్తున్నది. ఆ బాలిక రాధయందు గనబడుచుండెను.

రాధ విదలించినంత షా క్రోధమూర్తి యయ్యెను. ఆమెచేతి నతడు మహాకఠినముగాఁబూని విరచెను. రాధకుఁజాల బాధకల్గెను. కాని యామె యా బాధ నోర్చుకొనెను.

సుల్తానామె చేయివదలిపెట్టి యామెవంకఁ దీక్ష్ణముగాఁజూచెను. రాధ యిట్లన్నది—'మనుష్యుఁడు తన నాశనమునకు మొట్టమొదట పరస్త్రీ, పరధనకాంక్షలు చేయును. ఇట్టిపనులు చేసినవారి కైశ్వర్యములు, నాయుర్దాయములు నిలువవు.' సుల్తాను మండిపడెను. ప్రక్కనున్న సేవకులను పిలచెను. వారామెను కొరడాలతోఁ గొట్టిరి. కొంతసేపామెను వారు శిక్షించి వెడలిపోయిరి.

తరువాత సుల్తాను మరల నామెను సమీపించెను. ఆమె పారిపోఁజూచెను. కాని లాభములేకపోయెను. రాధ తనప్రాణము లప్పుడేలపోవనుకొనియెను. రాధయన్నది- "నా వంటి యువతిని కలయుటయు, రాతిబొమ్మను కలయుటయు నొక్కటియే." సుల్తాను పకాలున నవ్వెను. అతని కన్నులు కల్లుత్రావుటచేత నెఱ్ఱనై నిప్పులు కురియుచుండెను. మరల నతఁడామెను తాకెను. ఆమె విసరికొట్టెను. అతఁడామెను కౌగిలించుకొనెను. ఆమె యతని రక్కి కఱచెను. మరల సుల్తాను సేవకులు వచ్చిరి. సేవకు లామెచేతులు, కాళ్ళు కదలకుండఁ గట్టిరి. ఆ రాత్రియే యామెతండ్రి యింటిదగ్గఱ చనిపోయెను.

ఆ మరునాఁడు తెల్లవారినతరువాత నల్లపడినకాష్ఠము వోలె నమంగళాకృతి, నిర్జీవయగు రాధ జనులెల్లఁ జూచుచుండగా మహామ్మదుషా శిబిరమునుండి దేహమునందలి గాయములతో, గంట్లతోఁ, జినిగినచీరతో, నపేతకంచుకయై వడచి వచ్చెను.

పదునాలుగవ ప్రకరణము

రాధ తలవంచుకొని యిల్లే తనయింటికిఁ బోయెను. దారిలోఁ బ్రతిమనుజుఁడు తనవంకఁ బరకాయించి చూచు చున్నాఁడని యామెకుఁ దెలియును రాధకాళ్ళయందు, చేతుల యందు కట్లున్నచోట నొరసికొని నెత్తురు గారుచుండెను. ఆమెపెదవినుండి నెత్తురులు జారుచుండెను. తల చింపిరిగా లాగబడెను. వక్షమునందు గట్లుండెను. శరీరమంతయుఁ బచ్చిపుండువలె బాధకరముగా నుండెను. ఇంటికిఁబోయెను. తండ్రిసమీపమున కేగెను. తండ్రి చనిపోయి యప్పటికి నైదారు గంటలు కావచ్చెను. చీమ లతనియొడల నెల్లఁ బ్రాకు చుండెను. రాధకు దుఃఖమురాలేదు. ఆమె తనతండ్రిని తాక లేదు. దూరముననుండియే యొక రెండు గడియ లా శవము వంక నిశ్చలముగాఁ జూచెను.

చివరకామె యింటిలోనుండి బయటకువచ్చెను. ఎదు రుగా హరశాస్త్రి నిలుచుండెను. రాధ నిలువునఁ గ్రుంగి పోయెను. రాధ యీ వికారస్వరూపముచూచి హరశాస్త్రి దిగ్భ్రాంతిపొందెను. హరశాస్త్రి యామెను 'తల్లీ! ఇదియేమి! ఈ యాకారమేమి?' యని యడిగి యామెను తాఁకబోయెను. ఆమె 'తండ్రీ! నన్ను ముట్టరాకుము. నేను చండాలురాలను. నా బ్రాహ్మణ్యము పోయినది. ఆ సంగతి తరువాతఁజెప్పెదను. గోపన్నగారు రాత్రి చనిపోయినారు. వారికి దహనసంస్కా రములు చేయుటకు మీరు వేళకు వచ్చిరి. ముందర నా పని కానిండు.

హరశాస్త్రి కేమియు నర్థముకాలేదు. రాధ యతనికి యావద్వృత్తాంతము సవిస్తరముగా లజ్జవిడిచి చెప్పెను. చివర కామె "నాయనా! నేను బ్రతికియుండియు లేనట్లే! నాకు సిగ్గెందుకు? ఇది యుచ్చరింపరానిది, యిది యుచ్చరింపఁదగినదియని యెందులకు? కనుక రాత్రి యారాక్షసుఁడు చేసిన సర్వము నీతోఁ జెప్పితిని. గోపన్నగారి శవము నేను తాకలేదు. నేను తాకినచో ప్రేతము మైలపడును కదా!" అనెను. హరశాస్త్రి దీర్ఘాలోచన చేయఁదొడంగెను.

రాధ "నాయనా! ఆలోచన యెందులకు? ఇది నా జాతకప్రభావము. నా చేతిలోని గీతప్రభావము. నీకును, రాంబైరాగికిని దీనియర్థ మిప్పుడు బాగుగా దెలిసినదా!" అని ప్రశ్నించెను. హరశాస్త్రి తలయెత్తి యామెవంకఁ జూచెను.

రాధకుఁ గోపమువచ్చెను. 'మహమ్మదుషాను నేను చంపవలయును. నీవు నాకు సహాయము చేయవలయును. అది రహస్యము. నీ పతనితో నీ సంగతి తెచ్చి పోట్లాడరాదు. వానిని కుట్రచేఁ జంపవలయును.' హరశాస్త్రి రాధవంకను నిదానించి చూచి తల యాడించెను. తరువాత హరశాస్త్రి గోపన్న కగ్నిసంస్కారాదికములు చేసెను. హరశాస్త్రి వచ్చెనని యూరంత గుబ్బటిలిపోయెను. తరువాత పదుమూఁడు రోజులు గడచెను. నిత్యకర్మ సవ్యముగాఁజేసి హరశాస్త్రి గోపన్నకు ప్రేతత్వము వదలించెను. హరశాస్త్రి వచ్చినాఁడనియు, యాతఁడు రాధయింట నివసించుచుండెనని, రాధను

మహమ్మదుషా బలాత్కరించిన యారాత్రియే యామెతండ్రి మరణించెననియు, హరశాస్త్రికి రాధ చుట్టమనియు మహమ్మదుషా కర్ణాకర్ణిగాఁ దెలిసికొనెను. మనసులోఁ గొంచెము కలగుండుపడెను. కాని యతని సుల్తానుతనములోని కలవరము నడంచుకొనెను.

ఊరిలోనివారు రాధ కష్టము, హరశాస్త్రి రాకయుఁ దెలిసికొని హరశాస్త్రి యింక నేమిచేయునా యని యూహింప మొదలువెట్టిరి. కాని పదమూఁడు దినములు కడచిపోఁగాఁ గొంత శాంతి చేకూరెను.

ఈ పదమూఁడు రోజులలోఁ గోటలోఁ జాలమార్పులు కలిగెను. భీమరాజు కోటలోని యాహారపదార్థములన్నియు నైపోవుట గుర్తించెను. సేనలోఁ బెద్దలనుబిలచి యా సంగతి చెప్పెను. వారు వీరు తలపట్లు పట్టుకొనిరి. ఇంక నాలుగు రోజులకుమాత్రము ఉన్న పదార్థము సరిపోవును. బయటి నుండి పదార్థములు తెప్పించుటకుఁ జేసిన సర్వప్రయత్నములు వ్యర్థమయిపోయినవి. చివరకు సరదారులందరు కోట సుల్తాను కధీనపరచుటకు నిశ్చయించిరి. సుల్తాను పరమదుర్మార్గుడు. కోటలోనివారినందరిని నరకించును. భీమరాజును ఏనుఁగుచేతఁ ద్రొక్కించును. అందుచేత నొకయుపాయ మాలోచించిరి. ఇదివఱకే సంవత్సరగ్రాసమున్నదని వారనుకొనుచుండిరి. కాన మేము కోటను మీ కప్పగించుట యాహారపదార్థములు లేకయుఁగాదు, మీరు కోటను లాంగదీయుదురనియుఁగాదు. ఓ ధ్రగజపతి మీకు లొంగిపోయినపుడు మేమీరాజ్యము నేమి

చేసికొనెదము. కావున మీకోట మీకిచ్చివేయుచున్నాము అని కబురుపంప నూహించిరి. అట్లయినచోఁ గోట యిన్నాళ్లల యుంచికొనిరనగా మహమ్మదుషా కోపమునకు భయపడి యట్లు చేసితిమని సమాధానముచెప్ప నూహించిరి. కోటలోని సైనికులను, భీమరాజును నెవరిని ముట్టుకొన వని సుల్తాను ప్రమాణముమీద నంగీకరించినచో దానికి గవాను కూడ సాక్షియైనచోఁ గోట సుల్తానున కధీనపరతుమని యంద ఱొప్పుకొనిరి. ఈ రాయబార మొక మహమ్మదీయసర్దారు ద్వారమున సుల్తానునకుఁ బంపించిరి. సుల్తాను మొదలఁ గ్రోధము సూచించెను. రాయబారిని చంపుదమనుకొనెను. రాయబారి తన్ను చంపినచో సంధి చెడిపోవును సరిగదా, కోట యింక నాలు నెలలవఱకు సుల్తానున కధీనము కాదనియు, నీ యాలు నెలలలో లోనివారికి బయటనుండి యాహార పదార్థములు వచ్చినచో రావచ్చుననియు, నీ యాలు నెలలలో సుల్తానుసైన్యములు కొండపల్లిలో నున్నచో నెంత వ్యయ మగునో యూహించుకొనవచ్చుననియుఁ జెప్పగా సుల్తానివి యన్నియు నాలోచించి షరతులన్నింటికి నొప్పుకొని గవానును రాజమహేంద్రవరమునుండి రమ్మని కబురంపెను. మూఁడవ నాటి కాతఁడు వచ్చెను. గవానుసమక్షమున రాయబారి షరతు లన్నిటికి మహమ్మదుషా యొప్పుకొనెను. ఆ మరునాఁడు కోటతలుపులు తెరువబడెను. ఆ మరునాఁడే గోపన్నచచ్చి పదునాల్గవరోజు.

మరునాఁడుదయమున షా నిద్రలేచి స్నానాదికములు చేసి తనవెంట ఖాన్, తక్కినసరదారులు రా బారగాఁదీసి యున్న కోటతలుపులుచొచ్చి దీనముఖుఁడై, క్రోధహృదయుఁడై కోటలోనికిఁబోయెను. కోటలోని సైనికులందరు బద్ధాంజలు లయి యిరువైపుల నిలఁబడి యుండిరి. సుల్తాను వెంట వంద మంది సరదారులు నడచుచుండిరి. సుల్తాను సైనికులు పోయి యప్పుడే కోటయంతటఁ గలయనడచిరి.

సుల్తాను కోటలోపలిద్వారమునొద్దకు రాఁగానే యచ్చట భీమరాజు మోకారించి సలాముచేసి 'భూమియు నాకసము నకుఁ బ్రభువైన మహమ్మదుషా హసన్ గంగూసుల్తాను మహాప్రభూ! నేను పెద్దరాజ్యము వాంఛింపలేదు. మీరో, గజపతులో యీ భూమి నేలుచుండఁగా మిమ్ము సేవింపఁ వలసినవాఁడ నేను. ఇప్పుడు గజపతులు తమ ప్రతాపము ముందు సూర్యునిముందు దివిటీలవలె నగుటచేసి నేను మిమ్మే సేవింతును' అనెను. సుల్తాను కొంతశాంతించెను. మరల భీమ రాజు - "మీరు సాక్షాత్తు పరమేశ్వరునికిఁ బ్రతినిధులు. కావున మీకు నేనీకోట నిచ్చుచున్నాను. నేనిచ్చుటకు నాకధికారము లేదు. ఈ కోట యసలు మీకే చెందియున్నది. కాని నేనీమధ్య కొంత యవినయము చేసితిని. మీరు క్షమింతుమని చేసిన వాగ్దానమును మీవంటి మహాప్రభు లతిక్రమింపరని నమ్మకముతో మీదయ నర్థించుచున్నాను' అని లేచెను.

సుల్తాను మొగమున రౌద్రరేఖలు సర్వజనులకు గోచరించుచుండెను. అతనిమనస్సులో వీరిన్నాళ్ళు కోట స్వాధీనము కానీయని శక్తి వీరి కెచ్చటనుండి వచ్చినదాయను నాలోచన జరుగుచుండెను. మహమ్మదుషా కాఠిన్యపురిమ్మకుఁ దుదిరోజులు వచ్చినవి. ఆ కాఠిన్యము కొంచెము సడలి యుండెను. కాని యీ గిమ్మవదలిపోవుదినములలో నది విచిత్ర మైన పోకడలు పోవును. ఇప్పుడది యెట్టివిపరీతపుఁ ద్రోవ త్రొక్కునో యతనికే తెలియలేదు. షా కోటలో నడుగు పెట్టినది మొదలింతవరకును నతని నోటినుండి యొకమాట యైనను రాలేదు. అతని మనస్సెంతవరకును నీకోట యిన్నాళ్లు స్వాధీనము కానీయని వారిమీదఁ బగయెట్లు తీర్చుకొనుటకు పీలులేని మరతులనుకల్పించి భీమరాజాదులు వానికోపమును మరింత వృద్ధిచేసిరి. ఆ కోపము చివరకు మహమ్మదుషానే దహించునట్లు కనఁబడినది.

ఇప్పుడు షా మొగసాలయొద్దనిలుచుండెను. భీమరాజం తకుముందే సుల్తానునకు నమస్కరించి లేచి సరదారులతోఁ బాటు నిలుచుండెను. సుల్తాను తలయెత్తి చూచెను. తనకు వందగజముల దూరములోపున నొక దేవాలయమున్నది. అందు బ్రాహ్మణులు కూర్చుండి వేదములు చదువుచుండిరి. వారినిజూచిన సుల్తానులోని మహమ్మదీయ మతావేశము పెచ్చుపెరిగిపోయెను. ఇన్నాళ్ళు కోట పట్టుపడకపోవుటకు గారణము వారి ప్రార్థనలని సుల్తానునకు దోచెను. అదియుఁ

గాక మరతులలో వారినిఁ జంపరాదనిలేదు. అన్నివిధముల నా బ్రాహ్మణులమీద మహమ్మదుషా కోపముయొక్క ఫల మగపడుటకు వీలేర్పడెను.

సుల్తానచ్చటికిఁ బరువెత్తెను. సరదారులంద రాయన వెంటఁ బరువెత్తిరి. అతఁడచ్చటికిఁ జేరుటతోడనే కత్తిదూసి 'కాఫరులారా ! నాకోటలోనుండి యావలికిఁబొండు. ఇచ్చట దుష్టదైవమును గొల్చుచున్నారా !' అని నిరాయుధులు, నిశ్శక్తులునైన వారలను తన కత్తికి బలియిచ్చెను. అప్పుడట్లు వధింపఁబడిన బ్రాహ్మణులసంఖ్య యిరువది. సుల్తాను వెలగల దుస్తులన్నియు బ్రాహ్మణరక్తముతోఁదడిసిపోయెను. గవా నచ్చట నిలుచుండి మాటాడలేదు.

భీమరాజునకు, హిందూసైనికులకుఁ గ్రోధము భూ నభోంతరములు పట్టనంతవచ్చెను. కోట సుల్తాను స్వాధీనము చేసినందులకు వారిలోఁ బ్రతివ్యక్తియుఁదన్నుఁదాఁ దుచ్ఛుఁడని పించుకొనెను. ఈ బ్రహ్మహత్యాపాతకము ప్రతిమనుజుఁడును తనదిగా భావించుకొనెను.

సుల్తాను తత్క్షణము యీ దేవాలయము పడఁగొట్టుడని యాజ్ఞయిచ్చెను. ఆ పని యిరువదివేల మహమ్మదీయసైనికుల చేతఁ బదినిముసములలోఁ జేయఁబడెను. మిగిలిన గోడల మీద మసీదు మరి పదినిముసములలో లేపఁబడెను. సుల్తాను ఆమసీదులో నిలుచుండి నమాజుచేసెను. సుల్తాను కోటలోనికిఁ బొద్దున బయలుదేరెను. నమాజు పూర్తియగువరకు సరిగా

రెండుజాములయ్యెను. సూర్యుఁడు మండిపోయెను. అంతవరకు సరదారులందరట్లే నిలచియుండిరి.

భీమరాజు తనలో "నేనువీనినిపొడిచిచంపుదునా! చంపిన నేమగును? తక్కినవారు నన్నుచంపుదురు. చంపనిమ్ము నష్ట మేమి ! ఛీ ! అట్లుకాదు. భగవంతునిలీల లతివిచిత్రములు. నేను వానితో జోక్యమేలకలిపించుకొనవలెను? ఎవని కర్మము వాఁడనుభవించును. వీనికంతసుఖమైన చావెందుకు" అని యనుకొనెను. భీమరాజు వెనుక వెనుకకుఁ బోయి కోటనుండిదిగి యెచ్చటికో పోయెను. వాని నెవ్వరును ననుస రించలేదు.

సుల్తానుని యీ పనిచూచి యందరును చింతించిరి. మహమ్మదీయులుకూడ "బహ్మనీసుల్తానులు బ్రాహ్మణులఁజంప రాదు. ఇది వారిపూర్వులుచేసిన ప్రతిజ్ఞ. ఇదియేదో గొప్ప యాపదకు దారితీయుచున్నది" అని తలంచి భయపడిరి. అచ్చటనున్న హిందువులందరును కోపముచేత దమయొడళ్లు తమకుఁ దెలియక నిర్వచస్కులయిరి.

నమాజు చేసినతరువాత సుల్తాను వెనుదిరిగి తన సరదార్ల'వంకజూచెను. అందులో మొదట నతనికిఁ గనఁబడిన వాఁడు హరశాస్త్రి. నవాబునకుగల కోపమంతయు నిశ్శేష ముగాఁ బ్రార్థనాసమయముననే తగ్గిపోయెను. తాను ఘన కార్యము చేసితినన్నతృప్తి సుల్తానుమనస్సులో నిండియున్నది. కావునఁ దక్కినవారు తన యీకార్యమునుగూర్చి యేమను కొనుచుండిరాయన్నజ్ఞాన మతనికి లేకపోయెను.

సుల్తాను హరశాస్త్రిని చూచినంతనే యాశ్చర్యము చూపి 'మీ రెప్పుడు వచ్చితి?' రని యడిగెను. అంతలోనే సుల్తానునకు రాధసంగతి జ్ఞాపకము వచ్చెను. మొగము చిన్నపోయెను

హరశాస్త్రి 'తమరు బ్రాహ్మణులను స్వయముగాఁ జంపుచున్నప్పుడే వచ్చితిని' అని సమాధానము చెప్పెను. హరిశాస్త్రి మొగములోఁ గదలిక లేదు. ఏ భావమును గోచరించలేదు. సుల్తానున కేమి సమాధానము చెప్పుటకును తోచలేదు. హరశాస్త్రిమీఁద గోపపడుటకు గారణము కన్పడలేదు.

ఏదో యనవచ్చియింకొకటియనినట్లు సుల్తాను "మాకు మిమ్ము చూడవలెనని చాలరోజులనుండి యున్నది" అనెను. హరశాస్త్రి—"ఈసారి తమకొలువువీడి యెచ్చటకునుపోను. నాకుఁ గాలికని వదలిపోయినది" అనెను. ఇంతలో హరశాస్త్రి చూపు గవానుపైఁబడెను. హరశాస్త్రి మరల సుల్తానుతో "ప్రభూ! గవానువంటి బుద్ధిమంతులు, వృద్ధులు, మంచిచెడ్డలు తెలిసినవారు మిమ్ము సన్మార్గమందు నడుపువారుండగా సుల్తానులు మమ్మేలఁ దలంచిరో తెలియలేదనెను. గవాను హరశాస్త్రివంకఁ జూచెను. హరశాస్త్రి మొగము శాంతమై యుండేమియు నర్థము తెలియలేదు.

పదునేనవ ప్రకరణము

రాధ తనపాతివ్రత్య పతనారంభసమయమునుండి భూశయ్య నంగీకరించెను. శూద్రత్వమును స్వీకరించెను. కాని శూద్రగృహముల భుజించదు. బ్రాహ్మణులకు దూర ముగాఁ బోవును. ఎవ్వరితోఁడను మాటాడదు.

రాధవార్త కొండపల్లి మ్రోగిపోయి యా మ్రోత యమరావతిలోఁ వినఁబడెను. కొండపల్లి వారికి రాధదుర్దశలో జాలియు, నశక్తతయు, దైవదౌర్భాగ్యము గోచరించగాఁ బదిక్రోసుల దూరముననున్న యమరావతి వారికి నామె యీవార్తయందు పారిహాస్యము, అబ్రాహ్మణ్యము, నిర్దయ, నిరాదరణ గోచరించినవి. రాధపతియైన రామన్నను వారు వీరెత్తిపొడువ నారంభించిరి. అసలతఁడు మేధకుఁడు. తన భార్య కట్టిదుర్దశ తటస్థించినదని వినగానే యతఁ డేడువ నారంభించెను. అందులకందఱు నతనిని యెగతాళిచేయ మొదలిడిరి. పాప మాపేదగుండెవాఁడు తాను చేసినది తప్పను కొనెను. మరి యేమిచేయవలెనో యతనికిఁ దెలియలేదు. మఱునాఁడు రామన్న తల్లితో 'అమ్మా! నీకోడలిని తీసుకొని వత్తునా!' యనెను. 'అయ్యో! చెడిపోయినదాని నెట్లు తెత్తువురా! నీమతి కాలిపోను' అని నిందించెను. దానితో రామన్న నోరతుకుకొని పోయెను.

గోపన్న పరలోకక్రియలకు రమ్మని హరశాస్త్రి రామన్నకు, రామన్నతల్లికిఁ గబురంపెను. కాని వారెవరును

రాలేదు. అసలు బ్రాహ్మణులే రాలేదు. కొందరుమాత్రము రాధ దూరముగాఁ దినుచున్నదని, యామెకు నీకర్మకు సంబంధము లేదనియు వచ్చిరి. వచ్చినవారిని దక్కినవారు పరిహాసించిరి.

రాధకు సంఘములోఁ దనకువచ్చినమార్పు తెలియును. తన కింకఁ దన భర్తయింట నుండరాదనియుఁ దెలియును. కాని యొకసారిపోయి యత్తవారింటిస్థితి యెట్లున్నదో కనుగొనివచ్చుట తన విధి యనుకొన్నది.

తండ్రిచచ్చిన పదునాల్గవరోజున నసగా కొండపల్లి కోట మహమ్మదుషా కధీనమైనరోజున, సుల్తా నిరువదిమంది బ్రాహ్మణులను కత్తితో నరకినరోజున హరశాస్త్రి కోటకు బోగాఁ రాధ యత్తవారింటికిఁ బోయెను. ఆమెను దారిలో నిద్దరు ముగ్గురు నిలచి చూచిరి. రాధ వారివంకనైన చూడక తనదారిని దాను బోయెను.

పసివాండ్రైన నొక రోక్కరి మనస్సు పరిపక్వదశకు వచ్చును. రాధ యట్టిది. ఆమెకు లోకము, దాని దుశ్చేష్టలు సర్వము తెలియును.

ఇందుఁ దన దేమితప్పు? తన్నుజను లట్లునివ్వెఱపోయి చూచుటయేల? ఈ సంగతి రాధకుఁ గష్టము కలిగించెను.

అది శరత్కాలమగుటచేత కృష్ణానదియుబ్బు తగ్గెను. ఒక పడవమీద రాధ యావలియొడ్డునకు జేరెను. పడవలో నున్నవారామెను జూడ మొదలిడిరి. ఆమె యొక యొడ్డునఁ

గూర్చుండి కృష్ణలోఁ జూచుచుండెను. పడవ యూ రొద్దు చేరువరకు రెండుజాము లయ్యెను. అమరావతి పోవువరకు మూఁడుజాములు తిరిగెను.

రాధయత్తవారిల్లు గ్రామమునడిమిబజారున నుండు టచే రాధ తప్పనిసరికి జనసమ్మర్దమునుండి పోవలసివచ్చెను. వయసులోనివారు, వయసుదాటినవారు పదునేడేండ్ల యీ పసిబాలవంకఁ గాముకదృష్టులు పఱపి పశుప్రవర్తన నెఱపిరి. ఆమెకు నఖశిఖపర్యంతము కోపాగ్ని ప్రజ్వరిల్లెను.

తుద కత్తవారింటికిఁ జేరెను. అత్తగారు వీధిలోననే యామెను చూచి వీధితలుపు వేసెను. రాధవెంట నలుగు రైదుగురు పురుషులువచ్చి వీధియరుగుమీదఁ గూర్చుండిరి. ఇంతలో రామన్న యెచ్చటినుండియో వచ్చి రాధను చూచెను. అతని కేడుపు వచ్చినది. ఇదివర కేడ్చినందులకే తన్నందరు వెక్కిరించుచున్నపు డిప్పుడేడ్చినా తన్ను బ్రదుక నీయరని యతడు దిగమ్రింగి యామెవంకనుండి చూపు తొలగించి తల్లిని తలుపుతీయుమనెను. ఆమె 'ఆ మాదిగ దానిని వెళ్ళఁగొట్టుము. ఏబ్రాసిముండ! మనయింటికి వచ్చిన దెందులకో' అని చెప్పరానిమాటలన్నియు ననెను.

ఈలోపుగా నూరంతయు నచటి కొడ్డిగిలెను. రాధ యూరిలోని పెద్దవారిని జూచి 'అయ్యా! నా తండ్రి చనిపోయెను. నాదశ యిట్లు పట్టినది. నన్ను మరల నా భర్త గ్రహించునా! నేను కృష్ణలోఁబడి చనిపోవలయునా' యనెను.

నిరక్షరకుక్షులయ్యు సనాతనమత సౌధస్తంభకల్పులయిన యీ పెద్దలు పెదవి కదుపలేదు. చివరకు రాధ రామన్న నడిగెను. "అయ్యా! ఆంధ్రస్త్రీలు బజారులో భర్తలతో మాటాడరు. కాని నా స్థితి యిట్లుపట్టినది. ఇందు నా తప్పే మియులేదు. ఇందులో నీ నిలుచున్న పెద్దలకూఁతుండ్రనుగాని, భార్యలను గాని యీ కరకుతురక యిట్లు చేసెనేని వీరును నా వలె నిక్లే 'నమోనమ' యనవలసినదేగాని యేమియుఁ జేయలేరు. నా తండ్రి ధనవంతుఁడైనచోఁ జాలమందివలెఁ దానుగూడ నా యీ తప్పు కప్పియుండును. కొండపల్లిలో నట్లెంతమంది చేయలేదు. ఈ జగత్తులో పేదవారికి రక్షలేదు. ఇట్టి దుర్మార్గప్రపంచమును తిరస్కరించి నన్ను మీరు గ్రహింతురా! లేక నాకుఁ గృష్ణానది గతి చెప్పుదురా" యనెను.

రామన్న తనభార్య తెలివితేటలకు ముగ్ధుడైపోయెను. కాక కాక తనకుఁ బెండ్లియయ్యెను. అందులో మహా సౌందర్యవతి వచ్చెను. తన యదృష్టముగోలది నామె పండితురాలుకూడ నయ్యెను. రామన్నకుఁ దనభార్య నేల వలయుననియే యనిపించెను. కాని తల్లి తన్నుచంపి గోతిలో పెట్టును. ఊరందరు తన్ను వెలివేయుదురు. పౌరోహిత్యము చేసికొనుచు నలుగురిమీద నాధారపడిన తానంతపని యెట్లు చేయగలఁడు? రామన్న మాటాఁడలేదు. ఇంతలోఁ దలుపు సందులగుండ నిది యంతయు వినుచున్న యీమెయత్తగారు తలుపు తటాలునఁదెఱచి 'ఎంత గయ్యాళివే! నీవు చెడిపోయి

వదిగాక యూరందరినిగూడఁ జెడిపోమ్మందువా! సిగ్గులేక మాటాడవచ్చితివి. పో! పో!' అని యొక వందతిట్లతో కలిపి యీ మాటలనెను. రామన్న తలుపుతీసియుండుటచేత లోనఁ బ్రవేశించి పోయి దాఁగుకొనెను. అందఱు నవ్విరి. అత్తగారు తలుపు తటాలున మరల వేసి గడియబిగించి వెడలిపోయెను. రాధ దిగాలుబడి నిలుచుండెను.

అందులోఁ బెద్ద లెవరిదారిని వారు బోయిరి. 'పైలా పచ్చీసు' మీఁదఁ గుఱ్ఱవాం డ్రామెవంకఁ జూచుచు, నవ్వుచు, విలాసచేష్టలు చేయ మొదలుపెట్టిరి. రాధ యట్లు గంట నిలచి కన్నీళ్ళతోఁ జివరకు వెనుదిరిగి వచ్చినదారిఁ బట్టెను. ఆమె వెంటఁబడి యువకులు చిన్నచిన్న గడ్డలురువ్వను, ఈలలువేయను సాగిరి. అందులో నాలుగు నెలలు దాటని యాయుర్దాయము కలవాఁడొకఁ డామెకొంగుఁబట్టుకొని లాగెను. రాధ వెనుదిరిగి యొకచూపు చూచెను. ఆ చూపుతో నా యువకు లందరుఁ గృతయుగమైన మాడిపోయి యుందురు. కాని కలి వారిని రక్షించినది. రాధ మరల వెడలిపోయెను. ఆమెను తరువాత నెవరును వెన్నాడ లేదు.

రాధ పడవయొద్దకుఁ బోవునప్పటికిఁ జీకటిపడి ప్రొద్దు పోయినది. పడవ చివరిసారి ప్రయాణమయి పోవుచుండెను. అదృష్టవశమున రాధ యందుకొన్నది. రాత్రి రెండుజాములకు పోయి రాధ తమయింటియరుగుమీఁద నిద్రించెను.

పదునాఱవ ప్రకరణము

హరశాస్త్రి కోటనుండి తిరిగి ప్రొద్దుదాటి వచ్చెను. సుల్తానును, వానిదండును మరుగుపడిన వెంటనుండి యతని ముఖ మారజ్యమానమైపోయెను. ఆతనిలోని క్రోధానలము మహావాయుధూతమై యెగురగొట్టబడినట్లు సహస్రముఖముల విజృంభించెను. ఇంటికిబోయెను. ఇంటియొద్ద రాధలేదు. రాధ యేమైపోయినది? బిడ్డ తనదుఃఖము భరింపలేక యేగోతిలో నైన దూకలేదుకద! హరశాస్త్రిహృదయము రాధస్థితి తలచినకొలది దుఃఖమయమైపోయెను. ఆ దుఃఖమునుండి మరలఁ గ్రమక్రమముగాఁ గ్రోధము ప్రజ్వరిల్లెను. ఆ క్రోధము చేతఁ దనయొడలు నిజముగా మండుచున్నదేమోయని హరశాస్త్రి తన్నాపాదమస్తకము చూచుకొనెను. మనస్సే తప్పు మానిసి తగులఁబడుటలేదు. తానోర్వరాని యీ క్రోధ మెవ్వరికిఁ దెలిసిపోవునో యని యాతఁడు దక్షిణాభిముఖుఁడై కృష్ణానదియొద్దునకుఁ బోయెను. ఆ క్రోధమంతయు నదిలో విసరిపారవేయవలె ననుకొనెను. సాధ్యముకాలేదు. అయ్యో! బ్రాహ్మణునకు శాంతము కావలయును. నా యాత్మ శాంత మార్గమునుగాక క్రోధమార్గ మనుసరించుచున్నదియని విచారించును. మరల నతనివిచార మతిక్రమించి యాతని మన స్సులో నగ్ని బహుధా చెలరేగెను. ప్రొద్దుగ్రుంకువఱకు కోపము తీసివేయుటకు హరశాస్త్రి చేసిన ప్రయత్నము లన్నియు వ్యర్థములయ్యెను. సూర్యుఁడస్తమించెను. అస్త

మించిన సూర్యుఁడు మందేహులను రాక్షసులను చంపిన నెత్తురు తన యొడలెల్ల పులుముకొన్నది చాలదు కాబోలు! కృష్ణానదీ శీతల మందమరుత్ప్రచాలిత తరంగ సంతానమునెల్ల నా నెత్తురులు ప్రవహింపఁజేసెను. హరశాస్త్రి చూచెను. కాదు కాదు. నెత్తురు కాల్వలుకట్టవలె ననుకొనెను.

అంతలోఁ జీకట్లుపడెను. హరశాస్త్రి "ఛీ! ఛీ! సుల్తానున కేమి తెలియును. వాఁడు బసివాఁడు. గవాను వృద్ధుఁడు. దేశ దేశములఁ బేరెక్కినవాఁడు. విద్యలు నేర్చిన వాఁడు. రాజనీతిజ్ఞుఁడు. ఇదిచేయరాని కార్యమని చెప్పరాదా! బ్రాహ్మణవధము మూఢులయిన మహమ్మదీయ మతావిష్టులకు మంచిగాఁ గనవచ్చునుగాక! వృద్ధులై చక్కని మనఃపరిపాకముపొందిన గవాను వంటివారికి గూడ సంతయిష్టమా! ఛీ! ఛీ! పాడులోకము. అయ్యో! ఒకని మత మొకనికి నచ్చక పోవచ్చునుగాక! ఆ మతస్థులందరిని నఱుకుదురా! వారికిమాత్రము పెండ్లము, బిడ్డలు లేరా! వారికాత్మలులేవా! సుఖదుఃఖములు వారికిమాత్రము సమానముకాదా! ప్రత్యక్షమైన సుఖదుఃఖమును నిరాకరించి యేమో యూహానిర్మితమైన యీ దైవము కొరకేల యంగలార్తురో యీ మూఢ మానవులు! ఓయీ! గవాను! నీవెంత సత్పురుషుఁడ ననుకొంటిని! జహానును చంపించువరకు నీకు నిద్రపట్టినదికాదు. రాణిచేత జహానుమరణము కల్పించితివి. నీ మరణ మెట్లు వ్రాసియున్నదో యెవరికిఁ దెలియును" అని అనుకొనెను.

ఈ యూహలతోఁ జాల ప్రొద్దుపోయినది. హరశాస్త్రి యేమయిననుసరియే గవాను, మహమ్మదుషాలకు శిక్ష చేయవలెనని నిశ్చయించుకొనెను. గవానునకు బ్రాహ్మణహత్య చేయునపుడు ముభావము వహించి యూరకొన్నందులకు, మహమ్మదుషాకు రాధను వినాశనముచేసినందులకు, ఈ మహాకార్యమునకుఁ దన లోకజ్ఞత్వముకాక తాను నేర్చిన శాస్త్రము లెంతవర కక్కరకువచ్చునో యూహించుకొన మొదలుపెట్టెను. తనజ్యోతిశ్శాస్త్రము, శకునశాస్త్రము మరల మనస్సులో నేకరువుపెట్ట మొదలుపెట్టెను. ఆకాశమున నక్షత్రములను బరిశీలించెను. అన్నియు రాజ్యవిప్లవమున కనుకూలముగా నున్నవి. తాను గవానునకు, షాకును నామ నక్షత్రములతో గోచారము కట్టెను. అనుకూలముగా నున్నది. దేశముయొక్కస్థితి లెక్కకట్టి చూచెను. తనయూహకు సరిపోయినది. దారివెంటఁ జెట్లమీఁదఁ బలుకు పక్షులపలుకులు విచారించెను. ప్రతిపక్షియుఁ దనయూహల కనుగుణముగాఁ బలికెను. హరశాస్త్రి కంతకంతకుఁ గోపము పైపొంగు తగ్గిపోయి యాతనిమనస్సులో నిలుకడగల జ్వాలగా నొప్పుచుండెను. హరశాస్త్రి యింటిదారి పట్టెను. రాత్రి రెండుజాములు దాటిపోయెను. హరశాస్త్రి యింటికివచ్చి 'ఈ జీవితము శాంతముగా వెళ్ళిపోవుననుకొంటిని. కాని భగవంతుఁ డట్లు సంకల్పించలేదు. నాకు నేబదిరెండేండ్లు వచ్చినవి.

ఈ నాఁటికి నన్ను దేవదేవుఁడు రాచకార్యములలోనికి దించు చున్నాఁడు. ఈ కర్మబద్ధమైనలోకముతో నా కేటికి ? ఊర కుందునా' యనుకొనుచు నరుగుమీఁదఁ బండుకొని నిద్రించు రాధను చూచెను. రాధ మేల్కని హరశాస్త్రిని గుర్తుపట్టెను. 'తల్లీ! పవల్లెల్ల నెచ్చటికిబోతి'వని హరశాస్త్రి పలుకరించెను. రాధ తా నమరావతికిఁ బోవుటయు, నచ్చటి వర్తమానమును నెఱింగించెను. హరశాస్త్రికి మరలఁ గ్రోధము చెలరేగెను. అమరావతికిఁబోయి యా యూరు తగులబెట్టవలె ననిపించినది. కాని యీ దుస్థితికంతకు మూలకారకుఁడు సుల్తాను. వానికి దగినశిక్ష చేయవలయునని సంకల్పించుకొనెను. ఇద్దరు చెరియొక యరుగుమీఁద నిద్రించిరి.

శరత్తుపోయి హేమంతము సమీపించినది. చలివేయు చున్నది. ఇంటిలోని కిద్దరును పోలేదు. చిరిగిపోయినకొంగు రాధ కాలుముడుచుకొనికప్పుకొన్నది. పైనున్నయుత్తరీయము సగము పక్కగా, సగము దుప్పటిగా హరశాస్త్రి చేసెను.

తెల్లవారునప్పటికి హరశాస్త్రిమొగము శాంతముగా నుండెను. కోపమంతయు నొక్క యారంభరూపము పొంది యతనిహృదయములో దాగియుండెను.

పూర్వము రాధ వండిపెట్టగాఁ జాలనాళ్ళుతిన్న హర శాస్త్రి యిఁకతానే రాధకు వండిపెట్ట మొదలుపెట్టెను. రాధ

యింటఁ బైపనులన్నియుఁ జేయును. హరశాస్త్రి 'తల్లీ! నీవు వండుము. నాకు వెలిభయము లేదు. నేను తిందును' అని చెప్పెను. కాని రాధ 'నాయనా! వెలికోసము కాదు. నిజముగా నేను బ్రాహ్మణ్యములకు వెలియయితిని. ఈ సంఘము పెట్టు వెలికి నేను వెరువను. ప్రారబ్ధముచేత నాకీ వెలి ప్రాప్తించినది. నేనుదానికి వెరచుచున్నాను. నాకీవెలినుండి నిష్కృతి కలిగించుము' అనెను. భీమునికోపము మాటిమాటికి ప్రజ్వలింపఁజేసిన ద్రౌపదీవాక్యములవలె రాధ ప్రతిపదము హరశాస్త్రికి శూలము నాటినట్లుండెను. ఆ ప్రతిపదము సుల్తానుచావు దగ్గఱకుఁ దెచ్చుచున్నట్లుండెను. భోజనమయిన వెంటనే హరశాస్త్రి తన ప్రయత్నమునుగూర్చి యాలోచన చేయ మొదలుపెట్టెను.

హరశాస్త్రి నీతినిగూర్చి యాలోచించెను. మూఢుఁడు, సాహసుఁడు, అప్రీతుఁడు వీరివలన నీతి ఫలింపగలదని యూహచేసెను. మూఢుఁడు రహస్యము తెలిసికొనలేఁడుగాన వాఁడు నీతిప్రయోగించువానికిఁ గావలసినవాఁడు. వానియొద్ద నున్నరహస్యముపెట్టెలోదాచిననగవంటిది. రెండవసాహసుఁడు ముందువెనుక లాలోచించక యేపనియైనను చేయువాఁడు. వీఁడున్నచోఁ దలకొన్నపని వెంటనేచేయును. అనుకొన్న పనియైనతరువాత సర్వజనులు దిగ్భ్రాంతులయిపోదురు. దానికిఁ బ్రతీకారముచేయ నూహించువాఁడరుదు.

మూఁడవవాఁడప్రీతుఁడు. ఎవనిహృదయములోని కోర్కె యసంపూర్తిగా నుండునో వానివలనఁగూడ నీతి ప్రయోగించవచ్చును. వానికి వానికోర్కె సమకూడునని యాశపెట్టి నచో వాఁడును లొంగివచ్చును. వీరుముగ్గురు నీతిప్రయోగమున కావశ్యకులు అని హరశాస్త్రి మనస్సులో నిశ్చయించెను. ఇంతవరకు లక్షణముకుదిరెను. లక్ష్యమునకై విచారింప మొదలుపెట్టెను.

మొట్టమొదట నప్రీతుఁడెవఁడాయని విచారించెను. భీమరాజతనికి మనస్సులోనాటెను. సుల్తాను నమాజుచేయు వేళ భీమరాజు నెమ్మదిగాఁ దొలఁగిపోవుట హరశాస్త్రి గుర్తించెను. ఆతనియందప్రీతి గోచరించుచున్నది. అతఁడొకఁడు ముఖ్యుఁడు. అతని నెక్కడనో పట్టుకొనవచ్చును ఇంక సాహసుఁడు, మూఢుఁడును గావలయును. వారు సుల్తానుకొల్వులో నున్నవారు కావలయును. సుల్తానుకొల్వులోని వారితో నేనాటిదో వెనుకటిపరిచయము హరశాస్త్రి కక్కఱకురాదు కావున మరల సుల్తానుకొల్వునకు రాకపోకలు సాగించవలయును.

ఆనాఁడే సేలువకప్పుకొని హరశాస్త్రి సుల్తానుదర్శనము, గవానుదర్శనము చేసెను. గవాను హరశాస్త్రిని పరిశీలించి పరిశీలించి చూచెను. హరశాస్త్రి హృదయములోని యారంభ

మంతకంతకు దృఢము కాఁజొచ్చెను. హరశాస్త్రి నాఁడు మొదలు శకునశాస్త్రము, సాముద్రికము, జ్యోతిషము యథేచ్ఛగాఁ బ్రతిసైనికునకునుఁ జెప్పమొదలుపెట్టెను. ఇట్లు నెల గడచెను. నెలనాళ్ళకే రాధ యాపద, బ్రాహ్మణవధము సుల్తానుకొలువులోఁ బ్రాంతసంగతులై పోయెను. కాని యవి రెండును గ్రామమునకు దక్షిణముననున్న గోపన్నయింటిలో రెండు కంచుకాగడాలై వెలుగుచుండెను.

మహమ్మదుషాకు హరశాస్త్రియందు నమ్మకము కుదిరెను. షాకూడఁ దనకువచ్చిన రెండుస్వప్నములకు ఫలితములు చెప్పించుకొనెను. హరశాస్త్రి చెప్పిన ఫలములవలన షా యుత్తర హిందూస్థానమంతయుఁ గెలుచును. వేలకొలఁది బ్రాహ్మణులను వధచేయును. ఎంతమందినైన స్త్రీలను చెరబట్టును. షా యీఫలితములకుఁ జాలసంతోషించెను. సంతోషించినకొలఁది హరశాస్త్రిని దగ్గరకుతీసెను. దగ్గరకు తీసినకొలఁది హరశాస్త్రి యతనిఁ దనవశము చేసికొనఁజొచ్చెను. హరశాస్త్రిమాటమీఁద సుల్తాను కావలసినచో గవాన్నైనఁ జంపును. హరశాస్త్రి సుల్తాను నట్లుచేసెను.

పదునేడవ ప్రకరణము

మహమ్మదుషా తనచేతులతోఁ గాఫరులను జంపెను. కాన నతఁడు ఘాజీ యను బిరుదును వహించుటకుఁ దగినవాఁడని యాబిరుదును గవాను మహమ్మదుషాకిచ్చెను. ఆనాఁటి నుండి మహ్మదుషా ఘాజీగా సుల్తానుచే పిలువఁబడుచుండెను. దీనితో హరశాస్త్రికి గవానుమీద నున్న కొంచెము అనుమానము పూర్తిగాఁబోయెను. ఇదివరకు హరశాస్త్రి యొకవేళ సుల్తానుచేసినదానికి గవాను ఏమిచేయగలడని యనుకొనెను. ఆ సంశయ మిప్పుడు నివృత్తియయ్యెను. హరశాస్త్రి నీతిఖడ్గము గవానున కభిముఖముగాఁ బోవుచుండెను.

కంచిపుణ్యక్షేత్రము కొండపల్లికి దగ్గరలో నున్నది. అది చెన్ననగరమునకు నలుబది రెండుమైళ్ళలో నున్నది. ఈ క్షేత్రము దక్షిణాపథమున నొక మూల నుండుటచేత నేమహమ్మదీయుని యొక్కయుఁగన్ను దానిమీదికిఁ బోలేదు. ఆ క్షేత్రములో మహాధనరాసు లున్నవనియు, నా దేవుని యొడలెల్ల బంగారపుఁదొడుగు లున్నవనియు జనులు చెప్పుకొన సాగిరి. ఆక్షేత్రమును దోచుకొనవలెనని సుల్తానునకు బుద్ధి పుట్టినది.

ఒకనాఁడు వాకు మరియొకకల వచ్చెను. అతఁడు కత్తి పుచ్చుకొని యిరువదివందలమంది బ్రాహ్మణులను నఱికినట్లును, వారికడుపులలోనుండి వేలకువేలు ధనరాసులు బహిర్గతమైనట్లును దోచెను. హరశాస్త్రి నీ కల కర్థమేమని యడిగెను.

హారశాస్త్రి సుల్తాను కంచిక్షేత్రమునకుఁ బోయి యచటి బ్రాహ్మణులనుజంపి యా క్షేత్రమునందలి దేవాలయముల లోని మహాధనరాసులు త్రవ్వితెచ్చుటయే దానిఫలమని చెప్పెను. సుల్తాను హారశాస్త్రితో 'మీకన్న మాకు మిత్రుఁడు, నాప్తుఁడు లేఁడు. మీ చెప్పినమాట ఖురానులోనిమాట. దానివిషయమున మాకు సంశయములేదు' అనెను. హారశాస్త్రి నిజమేనా యనెను. సుల్తాను నిజమేయని ప్రమాణము చేసెను. అట్లయినచో 'ప్రభువుల కొక రహస్యము చెప్పెదను' అని యూరకుండెను. సుల్తా నూరకుంటివేమి చెప్పుడనెను. హారశాస్త్రి 'నాకెందులకు? ప్రభువులు నమ్మరు సరిగదా, కోపముకూడవచ్చు' ననెను. రాదు, చెప్పుమని సుల్తానడిగెను. 'మీరు కంచిగెలిచి వచ్చినతరువాతఁ జెప్పెద'నని హారశాస్త్రి చెప్పెను. కాదుకూడదని సుల్తానెంతబలవంతపెట్టినను 'మీరు కంచికి బయలుదేరిననాఁడు చెప్పెద' ననెను. సుల్తాను కంచికిఁ బోవు ప్రయత్నములు చేయమొదలుపెట్టెను.

కృష్ణా గోదావరుల మధ్యనున్న రాష్ట్రమంతయు బీడరుసుల్తానుల క్రింద నుండవలయును. బందరు విజయనగరపు రాజుల క్రింద నున్నది. కావున సుల్తాను దానిని జయింప వలెనని హారశాస్త్రి మరునాఁడు సుల్తానుతోఁ జెప్పెను. సుల్తాను హారశాస్త్రికిఁ దనయందుగల రాజభక్తియెడల నన్న విశ్వాసము బహుళమయ్యెను.

వెనుక సంభోజరాజును వెంటఁ గొనివచ్చి రాజమహేంద్రవరము, కొండపల్లియు గెలువుమని బోధన చేసిన దితఁడే. కంచికిఁ బొమ్మన్నది యితఁడే. మరల బందరు గెలువమన్నది యితఁడే. సుల్తాను 'కంచిదండయాత్రయు, బందరు దండయాత్రయు నొక్కసారి యెట్లుసాగు'ననెను. హరశాస్త్రి 'యాసంగతి తనకు వదలు'మనెను. సుల్తాను నాశ్చర్యపోయెను.

గవానునకు బిడ్డలు లేరు. అందుచేత నతఁడొక కుఱ్ఱవానిని బెంచుకొనెను. అతని పేరు యూసఫ్ ఆదిల్ ఖాన్. అతని కిరువదియేండ్లు. వానియెడల గవానునకు మిక్కిలి ప్రేమ. హరశాస్త్రి యానాఁడు గవానును జూడబోయి యాచారములు నెరపినతరువాత నిట్లనెను. "సాహెబ్ జీ! సుల్తానునకు బందరు గెలువవలెనని యున్నది. ప్రభువు కంచిమీఁదికిఁ బోవుచుండెనుగాన బందరుమీఁదికిఁబోవుట కెవ్వరు లేరని యాలోచించుచుండెను. నేను తమ కుమారుని పంపుడని చెప్పవలెననుకొన్నాను. కాని మీయనుమతిలేక యేమని చెప్పను? మీ యనుమతికై వచ్చినాను."

గవానునియాత్మ సంతోషించెను. 'చిత్తము! మీరు నాయందుఁ జాల ప్రేమకలవా' రనెను. హరశాస్త్రి 'యది నా ధర్మము' అనెను. తరువాత హరశాస్త్రి సెలవుఁదీసికొని పోయెను. గవానునకు హరశాస్త్రిపై గల యనుమానము తీరిపోయెను.

కంచిమీఁదికి సుల్తాను పోవునట్లును, బందరుమీఁదికి యూసఫ్ ఆదిల్ ఖాను వెళ్లునట్లును నేర్పాటు చేయఁబడినది.

ఆదిల్ ఖాను వెంట గవానుకూడ రక్షార్థము చనునట్లు నిర్ణయింపబడెను. సుల్తాను సేనలోనున్న మెరియలవంటి వారిని నాలుగువేలమందిని తనవెంటఁ దీసికొనిపోవునట్లును, యూసఫ్ ఆదిల్ ఖాను ఆరువేలమందిని బందరునకుఁ దీసికొనిపోవునట్లును నిర్ణయించెను. కొండపల్లిలో హరశాస్త్రి యుండవలయును.

కంచికిఁ బోవునాఁడు సుల్తాను హరశాస్త్రిని పిలచి 'ఆ రహస్యమేమి?' యని యడిగెను. అంతకుముందే గవానును, యూసఫ్ఆదిల్ ఖానును బందరునకుఁ బోయిరి. హరశాస్త్రి యీ సంగతి యెఱిగినవాఁడగుటచే నిట్లు చెప్పెను : "ప్రభూ! మీయందు బద్ధానురాగుఁడనగుటచే నేను చెప్పుచున్న మాటలకు మీకుఁగోపమువచ్చినచో నేను చేయునదిలేదు. అయినను చెప్పుచున్నాను. మీ యన్నగారు చనిపోదురని, మీరు సుల్తానులగుదురని పూర్వమే నేను జోశ్యము చెప్పితిని. అది తెలిసి జహాన్ మిమ్ము దగ్గఱకుఁదీసి మీ స్నేహము సంపాదించెను. ఆస్నేహము గవానునకుఁ గష్టముగానుండెను. అందుచేత రాణిగారిచెవిలో జహానునుగుఱించి దుర్వార్తలు చెప్పి తమచేత నతనిని జంపించెను. నిజమైనమాటకు జహాను చేసిన తప్పేమో నాకుఁ జెప్పుఁడు" అని యడిగెను. సుల్తానూహించెను. జహానుచేసిన తప్పేమియుఁ గనబడలేదు.

హరశాస్త్రి మరల ననెను: "ప్రభూ! నిజమైన మాటకు జహాను మిమ్ముఁ బ్రేమించెను. మిమ్ము చేతులలో నెత్తి కొనిపెంచెను. మీకుఁ గత్తిత్రిప్పుట, స్వారిచేయుట, ఖురాను చదువుట నేర్పినది జహానుగదా! మిమ్ము మహమ్మదీయ

మతాభిమానులుగాఁజేసినది జహాను. అతఁడు మిమ్మెంతగా ప్రేమించెనో యాలోచించిన మీకేఁ దెలియును." సుల్తా నాలోచించి 'అవునవును' అనెను. హరశాస్త్రి మరల మొదలుపెట్టెను. "నిజమునకు జహానునకు, నాకు విరోధము. అది తమకును దెలియును. కాని యథార్థము చెప్పుచుంటిని గాన నతనియెడ నా విరోధమును నేను పాటించుటలేదు." సుల్తాను నిజమేయనుకొనెను. హరశాస్త్రి యిట్లుచెప్పెను. "జహాను ప్రేమించినంత గవాను మిమ్ముఁ బ్రేమించెనా! పర్షియా దేశీయులకుఁ దన ధనమునందు, నధికారమునందు నున్నంతచూపు దక్షిణదేశపునవాబుమీద నుండునా! మీరు కొండపల్లిముట్టడి వేసినప్పుడు మాకు సాయము వచ్చెనా! ఇప్పుడు మీరు కంచికిబోవుచుండఁ దనకొడుకు వెంటఁబోయెనుగాని మీవెంట వచ్చెనా! ఆలోచింపుడు." సుల్తానున కాలోచన యెక్కువయ్యెను.

హరశాస్త్రి "నాకొక విషయమున ననుమానముగా నున్నది. మీరుకూడ విచారింపుఁడు. ఏ మంత్రులసాయము లేకుండఁ గొండపల్లికోట తిరుగఁ బడెనా! మీవలన రాజ్యముసంపాదించిన గజపతి మరల మీ మీదకు దండెత్తి వచ్చెనా! భీమరాజు నాయుర్దాయ మెంత? వానిశక్తి యెంత? వాఁడాఱునెలలు కోట మీస్వాధీనము కానీయకుండనుంచునా! వాని వగతులేమి? మీ మంత్రులు దలఁచు మోకారించి నిలుచుండెఁగదా! మీమంత్రులలో వానికెవరో పరీక్ష లేక పోయినయెడల నతఁడట్లు నిర్భయముగా మీముందట్లు నిలఁబడి

మాటాడగలఁడా" అనెను. సుల్తానునకు హరశాస్త్రి చెప్పిన దంతయు నిజమనిపించెను.

హరశాస్త్రి "నాకుఁ దోచినది చెప్పితిని. గవాను మహానుభావుఁడు. ఆతఁ డట్టివాఁడు కాదు. అయినను రాజు తన క్షేమము విచారించుకొనుట ప్రధానము. రాజభక్తి కల వాఁడు తనకుఁ దోచినసంగతులు మనవిచేసికొనుట తప్పు కాదుకదా!" సుల్తానాలోచించుచుఁ గదలిపోయెను.

కంచికిఁ గొండపల్లినుండి పదిరోజుల ప్రయాణము. సుల్తాను పోయినకొలఁది కంచిదేవునిధనమునందలి యాశయు, గవానుమీద కోపమును చెలరేగెను. అతనిమనస్సు ఝరీ వేగమునం బ్రవహించుటచే నతనిదేహములోని నెత్తురు కూడ నంత వేగముగానే ప్రవహించుచుండెను. అతనితో సైన్యములు నడువలేకపోయెను. చివరిరోజున నైజాముల్ ముల్కు భైరీయును, యూసిఫఖానుడను నింకొకసేనానియుఁ దక్క వేరొకఁడాతనితో నడువలేకపోయెను.

కంచిదేవాలయమున దేవునిధనము రక్షించుటకుఁ గొంతమంది సైనికులుండిరి. వారిలోఁ గొందరు బయటకు వచ్చిరి. సుల్తాను నలుబదిమందితోమాత్రమే దేవాలయము నొద్దకు ముందుచేరెను. సైన్యమంతయు వెనుకవచ్చుచున్నది. దేవాలయరక్షకసైన్యములో నొక యాజానుబాహుఁడు తన గుఱ్ఱమును సుల్తానుమీదికి దూకించి యీటెతో సుల్తానును బొడువఁబోయెను. కాని యతఁడా దెబ్బ తప్పించుకొని వానిని కత్తితో నఱికెను. వాఁడు చనిపోయినవెంటనే యింకొకఁడు

సుల్తానును జంపవచ్చెను. కాని వానినిగూడసుల్తాను నఱకెను. తరువాత మరికొందరు హిందువులు వచ్చిన వెనుక హిందువులందరు దేవాలయములోనికిఁ బోయి తలుపులువేసి గోడలెక్కి మహమ్మదీయులపైఁ గత్తులు, సీసెలు, రాళ్ళు విసరఁజొచ్చిరి. ఇంతలో సుల్తానుయొక్క యాఱువేల సైన్యము వచ్చెను. ముట్టడి ప్రారంభమయ్యెను. చివరికా యపరిమిత సైన్యము దేవాలయపుగోడలు కుద్దలించి లోనికిఁ బ్రవేశించి యచ్చటి కొలదిసైన్యమును, పూజారులను, బ్రాహ్మణులను ముక్కలు ముక్కలుగా నఱికివైచిరి. దేవాలయములో భగవంతునికి జవాహిరీ లక్షయుండెను. కాని మహమ్మదీయులు వెండిబంగారము, రత్నములు తక్క వేరేమియు ముట్టుకొనలేదు.

తరువాత సుల్తాను కంచి కొల్లగొట్టెను. అంగడులన్నియు దోచెను. ధనవంతులయిండ్లు పడగొట్టెను. వారి స్త్రీలను చెరపట్టెను. కొన్నియిండ్లు కాల్చెను. దుఃఖించుచుఁ బ్రార్థించుచు వచ్చినవారిని జంపెను. కాని కోపము సూచించిన వారిని చిత్రవధ చేసెను. ఈ రీతి వధయు, కొల్లగొట్టుటయు కంచిలో సుల్తాను వారమురోజులు చేసెను. ఆవారము రోజులలో నతనికి బదికోట్లరూపాయిల విలువగల బంగారము, వెండియు, మరికొన్ని కోట్లవెలగల రత్నములును దొరకెను.

పదునెనిమిదవ ప్రకరణము

మహమ్మదుషా కంచికిఁబోయిన వెంటనే హరశాస్త్రి మూఢులను, సాహసులను వెదుకఁజొచ్చెను. వెనుక జహాను‌ను చంపినవాఁడెవఁడని వాకబుచేసి వానిని గనుగొని వాని యొద్దకుఁ బోయెను. హరశాస్త్రి తనయింటికి వచ్చెనని వాఁడు చాల గౌరవముచేసెను.

హర:—వెనుక జహానును చంపినది నీవేనటగా!

వాఁడు:—చిత్తము.

హర:—నిజముగా నట్టిపని చేయుట కెంత సాహసముండ వలయును! సుల్తానును నీవలెఁ బ్రేమించువాఁ డింకొక డుండునా!

ఈ మాటల కుబ్బిపోయి వాఁడు హరశాస్త్రిని చాల గౌరవించెను. తరువాత హరిశాస్త్రి వానితో నదియు నిదియు మాటాడి వెడలిపోయెను. తరువాత నాలుగైదురోజులవఱకు వాఁడెచ్చటఁ గనఁబడిన నచ్చట వానిని హరిశాస్త్రి గౌరవింప మొదలుపెట్టెను. వాఁడు దానికి విశ్వస్తుఁడై హరశాస్త్రి యేపని చెప్పిన నది చేయుటకు సిద్ధముగానుండెను.

ఒకనాఁడు హరిశాస్త్రి వానితో "నీవు సుల్తానున కంగ రక్షకుఁడవుగదా! కంచికిఁబోలేదే" మని యడిగెను. వాఁడు సుల్తాను రావలదనెను. హరశాస్త్రి "సుల్తానున కిప్పుడట్టి యాపదవచ్చినచో నీవు జహానునుచంపిన ట్లిప్పుడుకూడఁ

జంపుదువా" యనెను. వాఁడందులకు సందేహమా యనెను. హరశాస్త్రి 'నేనైనను చంపెదవా' యనెను. వాఁడు—"అంతమాట యెందులకు? తమరు సుల్తానునందు భక్తిగల వారుగదా!" అనెను. హరశాస్త్రి 'అది సరిలే, ఒకవేళ నేను సుల్తానునెడల దుర్మార్గముగాఁ బ్రవర్తింతుననుకొనుము. నీవు నన్ను సుల్తాను చంపుమనినఁ జంపుదువా?' అనెను. వాఁడు 'చిత్తము. సుల్తా నా మాట యన్నచోఁ జేసి తీరవలయు' ననెను.

హర:—'గవానునైనను జంపెదవా?' అనెను. వాఁడు దానికి వల్లెయనెను. హరశాస్త్రి వానిని 'జ్ఞాపక ముంచుకొనుము. సుల్తానున కాపద రానున్నది. నీ కత్తి యా నాటికి వెనుకపడరాదు' అనెను. వాఁడు దృఢనిశ్చయముతో హరశాస్త్రివంకఁ జూచెను.

హరశాస్త్రి యింకమూఢులవంకకు తనదృష్టి ద్రిప్పెను. నాల్గురోజులలో సుల్తాను పరిచారికులలో, నుద్యోగులలోఁ బదిమంది మూఢులనేరెను. గవానుదగ్గరఁ బక్షపాత మున్నదనియు, వాఁడు పర్షియాదేశస్థుఁ డగుటచే దక్షిణదేశపు మహమ్మదీయులకు విరోధియనియు వారికి బోధించెను. వారదివరకే యతనియెడలఁ గ్రోధులు గనుక తొందరలో హరశాస్త్రిమార్గమునకు వచ్చిరి. హరశాస్త్రి తన వాక్చాతుర్యముచేత గవాను నెట్లైన వదలించుకొనవలయునని వారిచేత నే యనిపించెను. కాని వారు 'అది మాచేతఁగాదు, మీరు సహాయము చేసిపెట్టు' డని యడిగిరి. హరశాస్త్రియు నందుల కొప్పుకొనెను.

గవానున కబిసీనియా దేశపు బానిస యొకఁడుండెను. మంత్రిమొహరు వానియొద్ద నుంచును. వాఁడు గవానునకు నమ్మకముగల పరిచారకుఁడు. హరశాస్త్రి వానియొద్దకుఁబోయెను. వాఁడు చాల గౌరవించి హరశాస్త్రికిఁ దనచేయి చూపెను. హరశాస్త్రి వానికి వాఁడు స్వప్నమునందైనఁ గాంచరాని యైశ్వర్యము, ప్రభుత్వమువచ్చునని చెప్పెను. వాఁడు పెదవివిరచి 'నాకివి యన్నియు నక్కఱలేదు. నాప్రభువు గవాను బాగుండవలెను' అనియెను. హరశాస్త్రి 'అది నీలోనే యున్నది. గవాను మొహరును జాగ్రత్తగా వాడవలయును. అది యెవరికిని జూపకుము' అని చెప్పెను.

ఆ సాయంతనమునఁ గుట్రదారులలో నొకఁడు వానిని తన యింటికి విందునకుఁ బిలిచి వానికిఁ దెగఁద్రావఁబోసెను. బానిసవాఁడు మత్తెక్కిపోయి యుండిలేని మతితో నుండెను. ఈ స్థితిలో వాఁడు తనయింటికిఁ బోవుచుండెను. వాని వెంటఁ గుట్రదారులలోని వాఁడును వచ్చుచుండెను. హరశాస్త్రి వాని వెంట గవానునింటికిఁ బోయి 'మొహరు జాగ్రతసుమా! ఎచ్చట దాచితివి?' అనెను. వాఁడిదిగోనని మొహరు తెచ్చి తూలుచు హరశాస్త్రికిఁ జూపించెను. ప్రక్కనున్న కుట్రదారు తెల్లకాగిత మొకటిదివరకే సిద్ధపరచి 'దానిమీద మొహరొత్తుము. ఎట్లుండునో చూతము' అనెను. త్రావియున్న బానిస 'పిచ్చివాఁడా! ఇంతమాత్రము తెలియదా' యని మొహరా కాగితముమీద గ్రుద్దెను. వాఁడు చాల బాగు

న్నదని నటునిటు చూచి చివరకు తనతలపాగలో నా కాగి తము చూడకుండ దాచుకొనెను.

తరువాత హరశాస్త్రి భీమరాజుకొఱకు వెదకెను. అతఁడు అమరావతిలో నున్నాఁడని తెలిసి తాను స్వయముగా నచ్చటికిఁబోయి యతనితో మాటలాడెను. తన పన్నాగమంతయు వానికిఁ జెప్పెను. ఇందులో భీమరాజు ప్రాణములు పోవుటకు కూడ సిద్ధపడవలెననెను. భీమరాజు 'నాకనులయెదుట నిరువది మంది బ్రాహ్మణులను నఱికినవాఁడు నశించుమార్గమే యున్న నే నెట్టిపనినైనను జేయుదు' ననెను. హరశాస్త్రి భీమరాజులు కలసి కొండపల్లి వచ్చిరి. భీమరాజు నిక రహస్యముగా నుంచఁబడెను.

కంచినుండి సుల్తాను సరిగా నెలకుఁ దిరిగి వచ్చెను. బందరునుండి గవా నంతకుముందు రెండు రోజులనాఁడు వచ్చెను. బందరును యూసఫ్ఆదిల్ఖాన్ గెలిచి యా పట్టణమును సుల్తానురాజ్యములోఁ గలిపెను. సుల్తాను కొండపల్లి చేరిన వెంటనే హరశాస్త్రి యతనిదర్శనము చేసెను. కంచిలో సుల్తానునకు దొరకినధనమింతయని హరశాస్త్రి సుల్తానుతోఁ జెప్పెను. సుల్తానాశ్చర్యపోయెను.

హరశాస్త్రి సుల్తానునకు జ్యోతిషము జెప్పెను. 'ప్రభువా! ఈనాఁటిరాత్రి నీకుఁ గల యొకటి వచ్చును. ఆ కల యిట్లుండును. నీవు తెల్లనిగుఱ్ఱము మీదఁ బోవుచుందువు. నీవెనుక నల్లనిగుఱ్ఱముమీద దీర్ఘకాయుఁ

డొకఁడు వచ్చుచుండును. వాఁడు స్నేహితుఁడుగాఁ గనం బడును. వాఁడు కొంతసేపటికి నిన్ను కత్తితోఁ బొడుచును. కాని నీ కాదెబ్బ తగులదు. ఈ కలఫలిత మేమనగా నిన్ను రాజ్యభ్రష్టునిఁ జేయుటకు నీ సరదారులలో నెవఁడో ప్రయత్నము చేయునన్నమాట. కాని వాని ప్రయత్నము నిష్ఫలమగును. దానియర్థమిది. ఈ రాత్రి నీకట్టికలయే వచ్చినచో నేను చెప్పినదంతయు జరుగును.' హరశాస్త్రి యీ కల మాట ప్రొద్దు క్రుంకకముందు సుల్తానుతోఁ బదిసార్లు చెప్పెను. ఇట్లు జరుగును, ఇట్లు జరుగును అని సుల్తాను మనస్సుమీఁద నమాటలు హరశాస్త్రి మాటిమాటికి ముద్రలు వేసెను. ఆ రాత్రి సుల్తాను తన కలమాటయే తలఁచుకొనుచు శయ్యకుఁ జేరెను.

కంచిదేవునిది యెంతసొమ్ము తెచ్చుకొన్నను తన సరదారులే తనయెడ ద్రోహము చేయుచున్నారని తలఁచుకొన్నప్పుడెల్ల సుల్తాను కా యుత్సాహము లేకపోయెను. తన మీఁదఁ గుట్ర చేయుసగదా రెవ్వఁడు? వానిని నలుకి కాకులకు, గ్రద్దలకు వేయింతు ననుకొనెను. కాని కల రావలయును గదా! వచ్చినచో హరశాస్త్రిమాట నమ్మవచ్చును. అనుకొనుచు సుల్తాను నిద్రవోయెను. అతఁడారాత్రి చాల కలలు గాంచెను. అందులో నొకచోట హరశాస్త్రి చెప్పిన సంగతియు జరిగెను.

సుల్తాను లేచినవెంటనే యతని కాస్వప్న మూహకు వచ్చెను. అతని కాశ్చర్య మయ్యెను. 'అరే! హరశాస్త్రి చెప్పినట్లే యీ కల వచ్చెనుగదా! హరశాస్త్రి యింతటి మహానుభావుఁడు గనుకనే మా తల్లి నన్నీతనితో స్నేహముగా నుండుమన్నది. నామీదఁ గుట్రలు పన్ను సర్దారెవఁడు? ఆహా! యీబ్రాహ్మణుఁడు మహమ్మదీయుఁడై నచో నెంతబాగుండెడిది! బ్రాహ్మణుల కింత జ్ఞానమెచ్చటిది!' అని యేవేవో తలపోయుచుండెను. ఇంతలో హరశాస్త్రివచ్చి కలవచ్చిన సంగతి సుల్తానువలనఁ దెలిసికొని 'ప్రభూ! నే నూరికిఁ బోవుచున్నాను. నాలుగైదురోజులవఱకు రావీలు లేదు. కుట్రదారులయెడ దయ తలఁచరాదు. ఆ కుట్రదారు నేనని తెలిసినను సరే వెంటనే నన్నైనఁ జంపవలయునుసుండీ! అది రాజనీతి' అని చెప్పి సెలవుతీసికొని పోయెను.

జహానును చంపిన యాత్తరాహులునియొద్దకుఁ బోయి వానితో మాటాడినట్లు మాటాడి సుల్తానుకల, దాని ఫలితము, కుట్రదారును చంపుటకు సుల్తాను కృతనిశ్చయుఁడగుటయు వానితోఁజెప్పి సుల్తానునాజ్ఞ వెంటనే నిర్వర్తించుటకు నీ వొక్కఁడవే తగుదువని వ్రాసిసి హెచ్చరించెను. హరశాస్త్రి యూరు వదలిపోయెను. వెడలిపోయి రెండురోజులయ్యెను. అతఁడెచ్చటికిఁ బోయెనో తెలియదు.

కుట్రదారులు భీమరాజును చేతులుకట్టి సుల్తాను నెదుటకుఁ దెచ్చి యానాఁడు ఇట్లనిరి: "ప్రభూ! ఇతఁడు

కొండపల్లికోటలో దాగియుండిన గజపతులసేవకుఁడు. కోట తమవశ మైనప్పటినుండి యెక్కడనుగానరాక నేడు గవాను సాహెబుగారి యింటినుండి పోవుచుండగా మేము పట్టు కొంటిమి. ఇతని విషయమున మా కనుమానముగా నుండి తెచ్చితిమి."

సుల్తాను భీమరాజును "నీ వెందుల కుంటివి? ఏమి చేయుచుంటివి?" అని బెదరించెను. అతఁడు భయగ్రస్తుఁడువలె నటించి చివరకు గవాను గజపతుల కుత్తరమిచ్చెననియు, నదిదాటిసికొనిపోవుచు వీరిచేతఁ బట్టుపడితిననియుఁ జెప్పెను. సుల్తా నాయుత్తరము చూపుమనెను. భీమరాజు తన యంగీ మడతలలోనుండి యొకయుత్తరముతీసి యిచ్చెను. సుల్తాను చదివెను. అందిట్లున్నది:—

శ్రీ శ్రీ గజపతులవారికి:—

"ఈ మహమ్మదుషా చేయు క్రూరపుబనులు, బ్రాహ్మణ వధలు, స్త్రీలను చెరపట్టుటలతో నాకు వీనియెడల నసహ్యము కలిగినది. దక్షిణహిందూస్థానము చాలఁ బ్రయత్నము లేకుండనే మీరు జయింపవచ్చును. రాజమహేంద్రవరపు జిల్లలయందు శౌర్యముగల సేనానాయకుఁ డెవ్వఁడును లేఁడు. ఆ భాగము మీరు దండెత్తి లోబఱచుకొనవచ్చును. ఇచ్చట నెక్కువమంది, సేనానాయకులు సేనలు నావశమందుండుటచేత

నేనును మిమ్ముఁ జాలఁబెద్దసేనతో వచ్చి కలసికొందును. మనమిద్దఱము కలసి యీ రాజ్యమును గెల్చినతరువాత మన మిద్దఱము చెరిసగముగా నీ రాజ్యమును పంచుకొనవచ్చును.'' ఈ యుత్తరముక్రింద గవాను మొహరుండెను.

సుల్తాను నిలువెల్ల మండిపోయెను. అతఁడు తనయంతః పురములో నుండెను. అది సభకాదు. వెంటనే గవానును బిల్చుకొని రమ్మనెను. గవానునకు సుల్తానుపిలుపు వెళ్ళెను.

అప్పుడు గవాను తన మిత్రులతోఁ గూర్చుండి మాట లాడుచుండెను. వారు సుల్తానుకోపమును, కుట్రను బసిపట్టిరి. గవానును పోవలదని వారించిరి. గవాను "స్నేహితులారా! అట్లుకాదు. నేను కొల్చిన బీడరుసుల్తానులలో నితఁడు నాల్గవ వాఁడు. నా యీగడ్డము వారిసేవలోనే తెల్లబడినది. భగ వంతుఁ డట్లేకోరినచో నీ గడ్డము వారిసేవలోనే నెత్తురు చేత నెఱ్ఱపడనిండు" అని సుల్తానుకడకు నడచెను.

ఈలోపుగా సుల్తాను తనకలయు, హరశాస్త్రిరోజోస్యము, గవాను జహానును జంపించుటయు వీనినిగురించి యాలో చించుకొనుచుఁ గ్రోధమూర్తి యగుచుండెను.

గవాను ద్వారమునొద్ద గనఁబడెను. సుల్తాను త్తరమును గవానుమీద విసరి 'యీ యుత్తర మెవరువ్రాసిన' దని యడి గెను. గవాను దానినిజదివి "ప్రభూ! ఈ మొహరు నాదే కాని యీ యుత్తరముమాత్రము నేను వ్రాయలేదు''

అనెను. సుల్తాను "ఛీ! రాజద్రోహీ! ఇదిగో నిన్ను జంపుటకు ఉత్తరవు ఇచ్చితిని" అనెను.

సుల్తాను ప్రక్కనున్న యంగరక్షకుఁడైన యాొత్తరా హూఁడు జహానును త్రుటిలోఁ జంపినయోధుఁడు. సింగమువలె గవానుమీఁదికి దుమికెను. గవాను తనమీఁదికి దుమికిన యాొత్తరాహునిఁ దనఖడ్గము దూసి దూరమున నిలువఁబెట్టి సుల్తానుతో నిట్లనెను: "సుల్తాన్! నామాట యొక్కటి వినుము. నావంటిముసలివాఁడు చచ్చినచో భూమికి లోపము రాదు. కాని నేను చనిపోవుట నీ రాజ్యముపోవుట, నీ ప్రతిష్ఠ పోవుట" యనెను. సుల్తాను 'ఛీ! ఛీ!' యనెను.

గవాను తనచేతిలోఁ గత్తి పాఱవైచి మక్కావైపునకుఁ దిరిగి మోకరించి "దేవుఁ డొక్కఁడే. అతని ప్రవక్త మహమ్మదు" అని ధ్యానించెను. ఔొత్తరాహుని యెదురులేని భయంకరఖడ్గము గవానుకంఠమును మొండెమునుండి వేరుగాఁజేసెను. సుల్తాను రెండునిముసములాగి శవమువంక నిదానించిచూచి యంతఃపురములోనికి బోయెను.

సుల్తానునకుఁ గ్రోధమాగలేదు. గవాను తన సొమ్మంతయుఁ గాజేసియుండెననియు, నతనియొద్దనుండి మరల నాధన మంతయు రాఁబట్టుకొనవలెననియు నహమ్మదాబాదునకు

జనులను బంపెను. నాలుగైదునాళ్ళలో వారు తిరిగివచ్చిరి. దేశమంతయు గవానుచావునకు గోలలెత్తుచుండెను. ఆ తిరిగి వచ్చిన యుద్యోగులు సుల్తానునెదుటికి వచ్చిరి.

సుల్తాను:—గవానునింటిలోని సొమ్మంతయుఁ దెచ్చిరా?

ఉద్యో:—ప్రభూ! అతనియింటిలో సొమ్మేలేదు. స్వామీ! వారియిల్లంతయు వెదకితిమి. ఇంటిలో వంటఁజేసికొనునవి కూడ మట్టిపాత్రలే. అతని ధనమంతయు దానము క్రిందనే యయిపోయినది. ఇంటఁ జిల్లిగవ్వయైన లేదు.

సుల్తాను:—అతని పుస్తకభాండాగారముఁ జూచితిరా! అతని ధనమంతయు నా భాండాగారమునకుఁ బెట్టెనట!

ఉద్యో:—ప్రభూ! అతనిభాండాగారమంతయు బీదరు విశ్వవిద్యాలయమునకు దానముచేసెను. ఒక్క గ్రంథమైన నాతనియింట లేదు.

మహమ్మదుషాకు మార్దవపురిమ్మ మొదలుపెట్టెను. ఆతఁడుద్యోగులను పంపించి తాను గవానునింటికిఁ బోయెను. అందెందుఁజూచినను గవానునియొక్క సద్గుణములను తెలుపు చిహ్నములే కన్పడెనుగాని యాతనిదుర్గుణముల కొక యాధారమును గన్పించలేదు. తానహమ్మదాబాదుపోయెను. అచట గవానుని సౌధమంతయుఁ బరిశీలించెను. గవానుని యశో

మూర్తి స్తంభముగాఁగట్టిన పూర్ణిమనాటి వెన్నెలవలె ధగ ధగలాడిపోయెను. మహమ్మదుషా దుఃఖముతోఁ గొండపల్లికిఁ దిరిగివచ్చెను.

మహమ్మదుషా కూలిపోయెను. గవానుని యెస్నృతి కలిగినను స్త్రీవలె నేడువ మొదలుపెట్టెను. గవానునిశత్రువులు గవానుని చంపుటకుఁ జేసిన యీ ద్రోహము చివరకాతనికిఁ దెలిసెను. భీమరాజును దెచ్చిన యుద్యోగులనందఱను బిలిపించెను. వారిని విమర్శించి యడిగెను. వారు చివరకు యథార్థముచెప్పి వారినిక్షమింపవేడుకొనిరి. సుల్తాను దుఃఖాతిశయముచేత వారిని క్షమించెను. అతనిలోనున్న పూర్వపుఁ గాఠిన్యము, క్రూరత్వము పోయెను. హరశాస్త్రి గవానుమీఁది కుట్రలోఁ బ్రధానుఁడని సుల్తానునకుఁ దెలిసెను. హరశాస్త్రిని తీసికొనిరండని భటులతోఁ జెప్పెను.

పందొమ్మిదవ ప్రకరణము

హరశాస్త్రి పాకు ప్రధానముగాఁగుట్ర చేసినది తానని తెలిసినదని యెరిగిన మరునాఁడు తల విరియఁబోసికొని, యుత్తరీయము లేకుండ, మొగమున నెల్లెడఁ గుంకుమ పూసి కొని యొక కోకిబికి కట్టిపుచ్చుకొని మహమ్మదుషా దర్శన మునకై కొండపల్లి కొండయెక్కి కోటలోనున్న సుల్తాను దగ్గఱకుఁ బరువెత్తుచు వెళ్లెను. దారిలో నాతనిని చూచినవా రెల్లరు హరశాస్త్రికిఁ బిచ్చియెత్తిన దనుకొనిరి. సుల్తాను కోటలో రాజభవనమున నొక యాసనముపై నాసీనుఁడై యుండెను. హరశాస్త్రి సుల్తానుముందు సాష్టాంగపడెను. హరశాస్త్రి యల్లెన్నడును చేయఁడు. సుల్తానునకు దుఃఖాతి రేకము లేనియెడల హరశాస్త్రినిఁ జంపించెడివాఁడే. కాని మహమ్మదుషా పూర్వమువానివలె లేఁడు. హరశాస్త్రికిఁ బిచ్చియెత్తినదని సుల్తాననుకొనెను.

హరశాస్త్రి లేచి నిలఁబడి కొన్ని పిచ్చిచేష్టలు సేయుచు "సుల్తాన్! నేను బ్రాహ్మణుండను. కావున నీవు నన్నుఁ జంపించినచో నాకు బాధ లేదు. నాలోఁ బ్రాణము లేదు. అది పోను పోదు. నాకు మహమ్మదీయమత మిప్పించుము, అప్పుడు నన్నుఁ జంపుము నన్ను బాధపెట్టుము. అప్పుడునాకు బ్రాణము వచ్చును. నా ప్రాణమును నప్పుడు పోవును" అని

పశాలున నవ్వెను. సుల్తాను మనస్సు ఊహాపోవ్యగ్రతం దాల్చెను. హరశాస్త్రిమాట లతనిని కత్తిపెట్టి పొడిచినట్లుగానుండెను.

హరశాస్త్రి మరల నిట్లు ప్రారంభించెను. "సుల్తాన్! నేను సుల్తానును. నాభార్య నెవఁడుకన్నెత్తిచూడరాదు. పంచ భూతములలో గాలియు, నగ్నియు, నీరును గూడ నాభార్యను తాకరావు వానికింగూడ లింగత్వమున్నదేమో! సూర్యుని కిరణములు నాభార్యను తాకరావు. వానికి హావభావములు తెలియునేమో! నాబీగము కోటగోడలలో వేలకు వేలు భటుల మధ్య సురక్షితయై యంతఃపురమునఁ దూగు టుయ్యాల లూగుచుండును. నేను బలహీనులై సైన్యములు లేని వారిభార్యలను నాసైన్యములుపంపి తెప్పింతును. నేను సుల్తానును గదా! వారు నన్ను వరింపవలయును. వరింపక పోయినచోఁ గొరడాలతోఁ గొట్టించెదను. కాలుసేతులుకట్టి వారిపాతివ్రత్యము భంగము చేసెదను. నేను సుల్తానును గదా! నన్నుఁ గాదనువాఁడెవ్వఁడు. ఎవ్వరైననునన్నచో వాని నురితీయింతును" అని చంకలు కొట్టుకొనెను.

సుల్తానునకుఁ గోపము వచ్చెను. కాని యా కోపము వెలికి రాలేదు. సుల్తా నూహింప మొదలుపెట్టెను. హరశాస్త్రి మరల నిట్లనెను. "సుల్తాన్! నాకుఁ గొంచెము మతిభ్రమణ కలిగినట్లున్నది. దానికి నీవే కారణము రాధ నా కూఁతురు. దానిని చెరచితివి. దానికి అప్పుడు నేనూరలేను. దానిని దాని భర్త నిరాకరించెను. అదిపోయి కృష్ణలోఁబడి చనిపోయినది.

ఈపాప మెవరిది? నీదికాదా!" సమాధానముచెప్ప మన్నట్లు హారశాస్త్రి సుల్తానువంకఁజూచెను. సుల్తానుతలవంచుకొనెను.

హారశాస్త్రి మరల ననెను. "నాపూర్వుఁడు గంగా బ్రాహ్మణుడు. మీపూర్వుఁడైన యల్లాఉద్దీన్ హాసన్‌షాతో మైత్రిచేసి కొన్నినిబంధన లేర్పఱచుకొనెను. దానితో మీవంశమువారు బ్రాహ్మణులను జంపరాదు. నీవునాతో నానిబంధన చేసికొంటివి. కాని నాకనులయెదుట నిరువదిమంది బ్రాహ్మణుల నీకోటకు బలిపెట్టితివి. నా కానాఁడే పిచ్చి యెక్క వలసినది. కాని నీయందు నాకు గల యభిమానము చేత నాపిచ్చి యిన్నాళ్ళవఱకు నాగినది. ఇప్పుడా పిచ్చి తల సూపినది" సుల్తాను హారశాస్త్రివంకఁ జూచెను.

హార:—"బ్రాహ్మణులు మనుష్యులుకారా! వారికి సుఖ దుఃఖములు లేవా! వారిలో నాత్మ యుండదా! మహమ్మదీయులకే యాత్మ కలదా! నవాబుల భార్యలు కాని స్త్రీలకుఁ బాతివ్రత్య మక్కరలేదా! వారి కభి మానము లేదా! వారు పశువులా!" సుల్తాను తల వంచు కొనెను.

హార:—"గవానుని చంపుటకుఁ గుట్రచేసినవారిలోఁ బ్రధాను డను నేనని నీయూహ. అది నిజమే. నీవు కుఱ్ఱవాఁడవు. గవానుపండితుఁడు. అతని పాండిత్యకీర్తి దిక్కులనిండినది. అతని దాతృత్వముచేత జనుల వాక్కులు పూచినవి.

అతని మేధాశక్తి చేత బహ్మనీసామ్రాజ్యము ఫలించినది. వయోవృద్ధుఁడు. అట్టివానికి బ్రాహ్మణవధ సంతోషమీయ వలయునా! నీవు తెలియక చేయుచున్నపని యతఁడు కాదనరాదా! దయయు, సత్యములేనిపాండిత్యమెందులకు! గవానును నీవు చంపించకపోయినచోఁ జావఁడా! చిరస్థాయియా! నేను చావనా! నీవిప్పుడు నన్నుఁజంపించి నచోఁ జచ్చిపోదును. కాదా, యేరోగమో వచ్చి మరి కొన్నాళ్ళకుఁ జత్తును. నీ తండ్రి, తాతలు చావలేదా! నీవుమాత్రము చావవా! చావు జనుల కందఱకున్నది. ఒకరికి రోగమువలె, నొకరికి రాజశిక్షవలె వచ్చును. తన యధికారములో లేని మృత్యువును, తనయధికారమం దున్నదనుకొని ప్రకృతినిదూషించుటలో రాజు మూర్ఖుడు కదా!" సుల్తాను నిజమే యనుకొనెను.

హార:—'సుల్తాన్! నన్నుఁ జంపింపవేమి! నీవు నన్నుఁ జంపుదువనియే వచ్చితిని. నాకెవ రున్నారు! మా తల్లి చనిపోయినది. నా భార్య యిరువదివేండ్లక్రిందనే చనిపోయినది. నా పెంపుడుకూఁతును నీవు చంపితివి. నన్నుఁ గూడఁ జంపుము. నీవు చంపకున్న నేను బ్రతుకునది లేదు. నేనును, నాకూఁతురుపడిన కృష్ణానదిలోపడెదను. కనుక నీవే యా పుణ్యము కట్టుకొనుము" సుల్తాను మాటాడలేదు. అతనితల తిరుగఁజొచ్చెను.

హార:—'నా యూహప్రకారము మీ వంశము, మా వంశము నొక్కటిగా ముడిపెట్టుకొన్నది. నాతో నా వంశ

మంతరించును. నీతో మీ రాజ్యమంతరించును. ఇది నా శాపము. మా పూర్వుఁడైన గంగూబ్రాహ్మణుఁడు రాత్రి నాకుఁ గలలో గన్పించి చెప్పెను.

సుల్తానున కొడలుఁ దేళ్ళు ప్రాకినట్లయ్యెను.

హార:—ఓయి పిచ్చిసుల్తానా! నీ కింకను పిచ్చియెత్త నందులకు నా కాశ్చర్యముగానున్నది. గవానువంటి మహానుభావునిఁ జంపిన నీకుఁ బిచ్చియెత్తవలయును. నీకుఁ బిచ్చి యెత్తినట్లును నాకు కలవచ్చినది. ఈ కలలో నేదో చిత్రమున్నది.'

సుల్తానునకు మనస్సులో నేభావమును నిలుచుటలేదు.

హార:—'గవాను రాత్రి నాకు గలలోఁ గన్పించెను. నన్నన్యాయము చేసితివనెను. నేను నీవు మహాపండితుడవై యజ్ఞానివైన మహమ్మదీయునివలె నటించితివి. అందుచే నీయెడల నేను చేసినది తప్పుకాదంటిని. అతఁడు మారు మాటాడలేకపోయెను. చివరకు ఈ తప్పంతయు మహమ్మదుషాది. అతనికిఁ బిచ్చియెక్కినది. నేను వానికి నిజముగాఁ బిచ్చి పట్టించెదను' అనెను.

సుల్తానునకుఁ దనకుఁ బిచ్చి యెక్కుచున్నట్లనిపించెను.

హార:— సుల్తాన్! ఒకవేళ నీకుఁ బిచ్చియెక్కదా! ప్రయత్నముచేసి పిచ్చియెక్కించుకొనుము. అప్పుడు గవాను నెడల నీవుచేసిన ద్రోహమునకు సరియైనశిక్ష కలిగినట్లగును. ఎవరితప్పునకు వారు శిక్షయనుభవింపవలయును. గవాను

చేసిన తప్పునకు గవానననుభవించెను. అంతటిమహాత్ముఁడైన గవానునకే శిక్ష తప్పనియెడల నీకును, నాకును దప్పునా ! నాకు శిక్ష రానే వచ్చినది. ఇదిగో నా కున్మాదమెక్కినది. ఇంతటితో నాకీ శిక్ష చాలదు. నేటిరాత్రి కృష్ణానదిలోఁబడి చచ్చెదను. అదిగాక నీవు చంపెదవా ? చంపుము. ఇదిగో ! నీ యెదుట నున్నాను. గవానును చంపినది నేను. నన్ను నీవు చంపుదువా? కృష్ణలోఁబడి చావుమందువా?' మహమ్మదుషా మాటాడలేదు.

హర:—'సరే! నీవు చంపకపోయినచోఁ గృష్ణలోఁబడి చచ్చెదను. కాని నీపాపమునకు, నీకును శిక్షతప్పదు. కొందరికి శిక్ష చచ్చినతరువాత. మరికొందరకు బ్రతికియున్నప్పుడు. నీకు బ్రతికియున్నప్పుడుఁ బిచ్చియెక్కును. అదిగోయెక్కుచున్నది. నేటిరాత్రికి నీవు కృష్ణయొడ్డున నిసుకమీఁదికి రా ! అక్కడ నేను కృష్ణలోఁబడి మరణించుచుండగాఁ జూచెదవు గాక ! నేను వెళ్ళుచున్నాను.'

హరశాస్త్రి వెడలిపోయెను. పోయినంతసేపు వికారపుఁ జేష్టలు చేయుచునేయుండెను. హరశాస్త్రి వెడలినంతనే మహమ్మదుషా తనగడ్డము పీకుకొనెను. తన దుస్తులన్నియుఁ దీసివేసెను. అతనికన్నులవెంట నీరు కారఁజొచ్చెను. అతఁ డేడ్వఁదొడంగెను. అతఁడు కోటయంతయుఁ దిరుగఁజొచ్చెను. దగ్గఱకువచ్చినవానినెల్లఁ గత్తితోఁ జంపబోవును. అందుచే నెవరును సుల్తానునొద్దకుఁ బోవ సాహసింపలేదు.

కోటలో గందరగోళ మెక్కువయ్యెను. రాణివాసము దుఃఖింపఁజొచ్చెను. సైనికులు దిగులుపడిరి. మంత్రులు, సేనానాయకులు దొట్రుపడిరి. గవానును చంపినందులకు యూసఫ్ ఆదిల్ ఖాను చాలమందిని సేనానాయలను చీలదీసి పెద్దసైన్యమును తన వెంటఁ దీసికొనిపోయి కొండపల్లికి దూరాన విడిచెను. అతఁడు తిరుగబడునో యేమిచేయునో తెలియరాదు.

మహమ్మదుషాకుఁ గొండపల్లికోటయన్న నసహ్యమై పోయెను. అహమ్మదాబాదున కానాఁడే బయలు దేరవలయునని యాజ్ఞయిచ్చి షా మరలఁ దాను కోటయంతయుఁ దిరుగ జొచ్చెను. ప్రొద్దుక్రుంకుటకు షా తన సేనలతో నంతఃపుర ముతోఁ గొండపల్లికోట వదలి కృష్ణయొద్దకుఁబోయి విడిసెను. మరునాఁడు అహమ్మదాబాదునకుఁ బోవలయునని షాయూహ.

మహమ్మదుషాకుఁ దన సేనానాయకులు చీలిపోవుటకు భయమయ్యెను. షా వారికి దన్నుఁ గలసికొమ్మని కబురంపెను. వారు 'నిన్ను నమ్మరాదు. గవానువంటివానినే చంపించితివి. మమ్ము బ్రతుకనీవు. మేము రా' మనిరి. షా యున్మాదము వృద్ధిగాంచెను.

ఆనాఁడు ప్రొద్దుక్రుంకెను. చీకట్లు క్రమ్ముకొనివచ్చెను. షా యెవ్వరు చూడకుండ తన గుడారము వదలి కృష్ణయిసుక మీఁద శిబిరమునకు దూరముగాఁ బోయి పిచ్చివానివలెఁ దిరుగఁ జొచ్చెను.

ఇరువదియవ ప్రకరణము

మహమ్మదుషా కృష్ణనీటి వెంటఁ జాలదూరముపోయెను. ఒకచోట నీటిపాము ఇసుకమీఁదఁ బండుకొనియుండెను. అది యతని యలుకుడు తాకి జరజర నీటిలోనికిఁ బోయెను. చాలఁ గప్ప లతనికాళ్ళక్రింద నలిగెను. మరికొంతదూరము పోయిన తరువాతఁ బ్రవాహముగల నీటియొద్దనఁబోగాఁ బాములుగాని, కప్పలుగాని తాకవాయెను. ఒక తీతువు కూయుచుఁ బ్రవాహముమీఁదఁ బోవుచుండెను. షాకుఁ గొంత దూరములో నొకవ్యక్తి నడచుచున్నట్లు గోచరించెను. నెమ్మదిగా నతఁడా వ్యక్తియొద్దకుఁ బోయెను. అది స్త్రీమూర్తి. చింపిరి జుట్టు, భయంకరములైనగుడ్లు. మహమ్మదుషాకుఁ బిశాచములన్న భయములేదు. అయినను అతనికిఁ గొంచమానాఁడు భయమువేసెను. మహమ్మదుషా 'ఎవరునీ' వని యడిగెను.

ఆ వ్యక్తి యతనికంఠస్వరము నానవాలు పట్టెను. ఆమె 'నాపేరు రాధ' యన్నది. మహమ్మదుషా నిలువెల్ల వడకిపోయెను.

రాధ యిన్నాళ్ళుగా శూద్రస్త్రీవలె వెలిభోజనము నెరపెను. ప్రోషితభర్తృకవలె భూశయనము; నిరలంకారతయుఁ బాటించెను. దుఃఖితవలె మౌనధారిణి యయ్యెను. నియమము తాల్చినదానివలె బ్రాహ్మణాన్నమే తినెను. ఆమె హరశాస్త్రియొక్క ఒక చిన్నిర 'పేమ్కప్పు' తీసికొని యది సర్వకాలము ధరించుచుండెను. అమరావతిలో దుర్మార్గుని

ప్రవర్తనతరువాత రాధ తనశీలము తాను రక్షించుకొనవలె ననుకొన్నది. ఈ యూహ యా దురవస్థకుఁ బూర్వమే యున్నచో నెంత బాగుండెడిది. మహమ్మదుషానే చంపి యుందుననుకొనెను. ఆమె పగలెల్ల తనయింటిలో నిద్రించును. రాత్రులందుఁ గృష్ణయిసుకలోఁ బిశాచమువలె సంచరించును.

రాధ మరునిముసములోఁ దనకత్తిదీసి మహమ్మదు షాను బొడువఁబోయెను. కత్తి యతని నిష్కళంకమైన గుండెమీఁదఁ గొంతువఱకు దిగెను. ఇంతలో రాధమనస్సు మారెను. దిగిన కత్తి పిడిపట్టుకు డించక వెనుకకు బలముగా లాగివేసెను. రాధ బిగ్గఱగా 'ఓరీ! పరమపశువా! నిన్ను చంపిన హత్యాదోషము నా కెందులకు? పో ఈగాయము మానునులే పో! పొమ్ము' అని తాను చరచర నడచి కృష్ణ నీటిలోనికి దిగెను. నెత్తురుకారుచున్నను మహమ్మదుషాకు నాకత్తి గుండెలోనికి దిగక పోవుటచే నతఁడు స్మృతితప్పిపడి పోలేదు. అతఁడు దృష్టినిగుడ్చి నీటిమీఁదికిఁ జూచెను. రాధ లోతునీటికిఁ బోయి యచటఁ దేలుచుండెను. మరికొంచెము సేపటికిఁ బడమటఁబట్టిన యొక చిన్న మబ్బులో మెరసెను. ఆ మెరపులో నీటిమీఁదఁ గొట్టుకొనిపోవుచున్న రాధశవము షా కంటికిఁ దన పాపపు పడవవలెఁ గాన్పించెను.

షా తనజీవితమందు నిర్వాంఛతో నా యిసుకమీఁద బడిపోయెను. మఱునాఁడతని మంత్రులతనిని వెదకుచువచ్చి యాతనిఁ గనుగొని తీసికొనిపోయి గాయము కుదిర్చిరి.

హరశాస్త్రి నైజాం షా ముందుఁ బ్రదర్శించిన యున్మాద మభినయము. అది షాకుఁ బిచ్చిపుట్టించుటకుఁ జేసినతంత్రము. షాను కృష్ణయిసుకమీఁది కొనాఁడు పంపుమని రాధ హర శాస్త్రితోఁ జెప్పెను. తనచేతులార రాధ షాను చంప వలెననుకొన్నది. మరునాఁడు షా బ్రతికినవార్తయు, రాధ చచ్చినవార్తయు, హరశాస్త్రికిఁ దెలిసెను. హరశాస్త్రి చివరి వేళ రాధకు వైరాగ్యము తోఁచెననుకొనలేదు. ఆమెకు సరిగా గత్తితోఁ బొడుచుట చేతకాలే దనుకొనెను. హర శాస్త్రి యంతటితో వైరాగ్యము కలిగి సన్యసించి కాశీపురికిఁ బోయెను.

గాయము కుదురురోజులలో షాకు నొక స్వప్నము వచ్చెను. అందులో నిట్లున్నది. "హరశాస్త్రి శాపమువలన గంగూబ్రాహ్మణునియాత్మ తనవంశమును దహింపఁజొచ్చెను. తనరాజ్యము ముక్కలు ముక్కలై పోయెను. సేనానాయకు లందరుఁ దిగఁగబడిరి. తాను నికృష్టపుచావు చచ్చెను. తన కొడుకు సుల్తానయ్యెను. తన కొడుకు చిన్నవాఁడగుటచేత గాసింబరీదు నతని కొడుకు అమీరుబరీదు వానిని చంపి రాజ్యము నపహరించిరి. బహ్మనీరాజుల వంశ మంతతో నంతరించెను. దక్షిణ హిందూదేశములోని తన రాజ్యము నాలుగుచెక్కలుగా నయిపోయెను. గంగూబ్రాహ్మణుని యాత్మ దయ్యమువలెఁ బట్టి తన వంశముమీఁదఁ గూర్చుండెను" భయముతో షా మేల్కొనెను.